

sosyal adalet

TÜSTAV

sosyal adalet.

aylık siyasi fikir dergisi
YIL : 2. SAYI : 19/6

İmtiyaz sahibi :
Cemal Hakkı Selek

Yazı İşleri Müdürü
Remzi İnang

Yazı kurulu başkanı
Prof. Sadun Aren

Yönetim yeri :
**Olgunlar Sokak, 8/1
Bakanlıklar - Ankara
Kısa adres : P. K. 193
Yenişehir - Ankara**

fiyatı : 250 kuruş. Yıllık
abone 24, altı aylık 12
lıradır. Yurt dışı abone-
lerde posta ücreti
abone bedeline eklenir.

İlan - reklâm : **Beher sütunda**
santimi 15 lira ★ Tam sayfa
ve renkli ilanlar için özel
tarife uygulanır.

Dizilip basıldığı yer :
Ankara Basım ve Ciltevi — Ankara
Rüzgârlı Sokak No. 31

Basıldığı tarih ; 4 Eylül 1964

İ Ç İ N D E K İ L E R

Utang duvarlarının ardındaki gerçekler : **İbrahim Güzeice**

Gözlemcinin notları : **Samim Kocagöz**

Niçin durdurmak istiyorsunuz grevimi? : **Sina Pamukçu**

Karanlıkta : **Kenan Somer**

Korkunç gerçek : **Dr. M. Hulüsi Dosdoğru**

Bağımsızlığa inanmadan bağımsız yaşanmaz :
Hamdi Konur

Az gelişmiş ülkelerin ortak sorunları : **Cemal Kiral**

Servet düşmanlığı : **Mehmed Kemal**

Çukurova : **Halil Aytekin**

Âlem yine ot âlem : **C. Kudret**

Başımıza gelenlerden korkmadığımız
için bütün korktuklarımız başımıza geldi : **Aziz Nesin**

Yamalı fistan : **Süleyman Ege**

Öncü kadınlar : **Attilâ Tokaht**

Amerika'da ırk ayrımı : **B.C.Ü.**

İki cihan savaşı arasında : **Türkkaya Ataöv**

Zengibar'ın ilk beyannamesi : **Salim Raşid**

«Ayak - bacak fabrikası» : **Zeki Sözer**

Kapak fotoğrafı : **Fikret Otyam**

a y r ı c a

Glaylara bakış — Bize gelen yayımlar
Sanat haberleri

sosyal adalet

aylık siyasi dergi

Olaylara Bakış

KIBRIS ★ İKTİSADİ DURGUNLUK ★ YAKLAŞAN SEÇİMLER VE T.İ.P.

Kıbrıs

Geçen aralık ayında başlamış olan Kıbrıs ihtilâfı, gerek tarafların gerekse aracı ya da hakem durumunda olanların yaptıkları her hareket sonunda biraz daha büyüyerek ve karmaşıklaşarak bugün artık başlıca bir milletlerarası mesele halini almış bulunmaktadır. Barışı tehdit eden ve türk ve yunan milletlerini birbirine düşürmek istidadını gösteren bu ihtilâfın sür'atle ve her iki tarafı da tatmin edecek bir çözüme bağlanması en büyük dileğimizdir.

Ancak, böyle bir çözüme varabilmek için, şimdiye kadar görmezlikten geldiğimiz bazı gerçekleri açıkça

ve peşinen kabul etmemiz lazımdır. Bu gerçeklerin birisi, ada türklerinin ada rumlarıyla birarada yaşamak istemedikleridir. Ada türkleri bu gerçeği ölümü göze alarak silâha sarılmak suretiyle bütün dünyaya göstermiş bulunmaktadır. Bu gerçek, çözümün muhtevasının ne olabileceğini bize göstermektedir. Diğer gerçek, Kıbrıs ihtilâfındaki tarafların Kıbrıs'taki türk ve rum cemaatleriyle Türkiye ve Yunanistan'dan ibaret olduğu hususudur. Çünkü yalnız ve sadece bu saydıklarımızın mesele ile hem maddî, hem manevî bakımdan doğrudan doğruya ilgileri vardır. Böyle olunca, Amerika, İngiltere veya Sovyetler Birliği'nin hiçbir suretle ihtilâfa karıştırılmamaları ve hele taraflardan biri

olarak kabul edilmemeleri gerekir. Bunlar en çok dostane tavassutta bulunabilirler ki, Birleşmiş Milletler varken buna da pek lüzum yoktur.

Biz öyle sanıyoruz ki, Kıbrıs anlaşmazlığı, doğrudan doğruya ilgili taraflar, yani Kıbrıs'taki Türk ve Rum cemaatleri ile Türkiye ve Yunanistan arasında yapılacak müzakerelerle en olumlu olarak çözümlenebilir. Dışarıdan getirilecek ve taraflardan bazılarının kabul etmeyecekleri herhangi bir çözüm, haksız, dolayısıyla da devamlı olamayacaktır. Bu sebepten öyle ümit ediyoruz ki, karşı taraflar da, ihtilâfı gittikçe büyütüp birgün altında kalıp ezilmektense, doğrudan doğruya müzakereyi tercih edeceklerdir.

İktisadi durgunluk

Son aylarda Hükümeti, Kıbrıs buhranından sonra, en çok meşgul eden mesele iktisadi durgunluk olmuştur. Bilindiği gibi, iktisadi durgunluk, memleketin mevcut üretim kapasitesini kullanamaması demektir. Bütün çabası kalkınmak, yani üretim kapasitesini arttırmak olan bir memleketin, mevcut kapasitesini bile kullanamaması gerçekten hüznü verici bir israf ve beceriksizliktir. Hele bunun 5 Yıllık Kalkınma Planımızın ikinci uygulama yılında başımıza gelmesi büsbütün ümit kırıcıdır.

Şu noktayı önemle belirtmek isteriz ki, iktisadi bir durgunluk içinde olduğumuzu biz iddia etmedik. Bunu hükümetimiz Maliye Bakanının ağzı ile itiraf etmiş bulunuyor. İş çevreleri ve basın da konuyu benimsemişlerdir. Şimdi bizim merak ettiğimiz husus, bu durgun yılda bile % 7 kalkınma hızının gerçekleştirilmiş olduğunun yıl sonunda iddia edilip edilmeyeceğidir.

Durgunluğa karşı alınan tedbirlere gelince : Açık-
tır ki, tedbir, herşeyden evvel, bir teşhise dayanmak gerekir. Biz bütün aramalarımıza rağmen hükümetin bu konuda sarif bir teşhisine tesadüf etmedik. Yalnız son sıralarda bazı yazarların bütün kabahati Kıbrıs buhranına yükletmek istediklerini görüyoruz. Ümid ederiz ki bu, hükümetin de iştirak ettiği bir teşhis değildir. Çünkü herkes yakın tecrübeleriyle de bilir ki, bu gibi hallerde halk elinde para tutmaz, aksine mala hücum eder. Bu sebepten de, piyasada durgunluk değil hareket görülür ve fiatlar da hızla yükselmeğe baş-

lar. Demek oluyor ki Kıbrıs buhranı ile mevcut iktisadi durgunluk arasında hiçbir ilişki yoktur. Bu çok noktayı bertaraf ettikten sonra asıl teşhisi kö-
türüz.

Bizim gibi kalkınmasını esas itibarıyla özel sektöre terketmiş, fakat özel sektörü henüz gelişmemiş olan memleketler durgunluğa ve geri kalmaya mahkumdurlar. Bu gibi memleketler için normal olan iktisadi durgunluktur. Ancak dünya konjonktürü çok lehte geliştiği ve bir de devletin büyük bayındır faaliyetlerine giriştiği zamanlarda bu gibi memleketlerde geçici bir kıpırdanma olur.

Teşhis bu olunca, Hükümetin para ve kredi hürmini genişletici mahiyette olan tedbirlerinin, yersiz namakla beraber, yetersizlikleri açıktır. Ancak şurada açıktır ki, bugünkü iktidarın, bünyesi ve bunc gelen tutumu itibarıyla, daha köklü tedbirler alması da imkân yoktur. Köklü dönüşümler ve dolayısıyla hiçbir kalkınma ancak toplumsal bir partinin iktidara gelmesiyle mümkün olacaktır.

Yaklaşan seçimler ve T.I.P.

Hiş şüphe yoktur ki, Türkiye İşçi Partisi'nin mevcudiyeti ve halkımız tarafından benimsenmesi türk toplumunun dünyanın gidisine ayak uydurmasının olduğu kadar, türk demokrasisinin de en büyük garantisidir. Bu büyük sorumluluğunu ve fonksiyonunu çok iyi bilen Türkiye İşçi Partisi, yaklaşmakta olan milletvekili seçimlerine hummalı bir faaliyetle hazırlanmaktadır.

Bu maksatla, bir taraftan yeni il ve ilçelerde teşkilatlanırken, diğer taraftan da eskiden beri mevcut olan teşkilât gözden geçirilmekte, ilçe ve il kongreleri yapılmaktadır.

Şimdiye kadar kendisine yöneltilmiş olan yersiz haksız, insafsız ya da bilgisizce ithamlara cesaretle göğüs germiş ve bütün bunlara rağmen hergün bir daha güçlenmiş olan Türkiye İşçi Partisi'nin önümüzdeki seçimlerden sonra, memleketimizin üçüncü büyük partisi olarak siyasi hayatımızdaki olumlu görevi daha geniş imkânlarla devam edeceğine tam güvenimiz vardır.

UTANÇ DUVARLARININ ARDINDAKİ GERÇEKLER

İBRAHİM GÜZELCE

(Türkiye Lâstik-İş Sendikası
Genel Sekreter Yardımcısı ve
Eğitim Müdürü)

Yüreklere yarasa bir manzara karşındayız. Memleketimizin; insan gücüne, insan emeğine en çok ihtiyaç duyduğu bir zamanda, yüzbinlerce emekçinin üretim kaynağından gereği gibi istifade edilmiyor, bu güç yeteri kadar değerlendirilemiyor. Ekonomik ve sosyal çöküntünün etkileri altında yaşamaya terk edilmiş olan emekçi ordusu da, bu köhnemiş ekonomik düzenin insanı insanlığından utandıran pashi çarkları arasında, yaşamakla ilintisi olmayan bir hayatı sürükleyip götürüyorlar. Zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapan bu düzende, hür düşünce ve kişilik kazanma gibi, insanoglu için çok önemli sayılan nitelikler de her gün biraz daha zayıflıyor. Böylece, Vatanın yüksek menfaatleri, kendi çıkarlarından başka kanun tanımayan her devrin adamları tarafından alabildiğine didiklenip duruyor.

Atatürk'ten devraldığımız ve temelini devrimlerle kuvvetlendirdiğimiz demokrasimizin bu günkü manzarası bu. Bu göstermecilik demokrasi düzeninde, büyük Atanın buyurdukları gibi millet, «bilâ kaydü şart» hakimiyetine sahip değil. Çünkü, aydınlığa kavuşmasını sağlayacak eğitim, kendisine yöneltilmiş bir eğitim olmaktan çıkmış ve halk yararına işlemesi gereken ekonomik ve sosyal denge bilinçli bir dengesizlik yaparak küçük bir mutlu azınlığın çıkarına göre düzenlenmiştir. Böylece, yurdumuzun uygar milletler seviyesine yükselmesini mümkün kılacak emek, bir değersiz meta ve hâkim sınıfı rahatsız eden münasebetsiz bir nesne gibi görülmeye başlanmıştır. Halbuki, 20 nci yüzyılın sonlarında bir ortaçağ hayatı yaşayan memleketimizde, emek en yüce değer, onun sahipleri ise bir numaralı vatandaş olmalıydılar. Yurdumuz, ancak bu sayede, hayatlarını özeni ile takip ettiğimiz milletlerin çoktan girmiş buldukları uygarlık yolunu adımlamaya başlayabilir, böylece, devlet adamlarımız da «utanç duvarlarının arkasında yaşamak» tan kurtulurlardı. Ama gelin görün ki, 27 Mayıs sonrası Türkiye'sinde söz sahibi olan devlet adamlarının, he-

nüz hiç de böyle bir niyetleri yoktur. Sanki daha dün keyfi idare yüzünden 10 senelik bir iktidar devrilmiş, ANAYASA'ya aykırı kanunlara dayanmak bedbahtlığından Yassıada bir yığın politikacı ile dolup taşmamış ve Başvekillikle Vekiller bu yüzden hayatlarını kaybetmemişlerdir. O ANAYASA'ya aykırı kanunlar ki, bu gün, hür dünya önünde yurdumuz için bir utanç konusu, özgürlüğümüzü kısıtlayan bir yüz karası olarak varlıklarından hiç bir şey kaybetmeksizin ortada durmaktadırlar. Bu kanunların mevcudiyetinden, bugün; gerçek aydın şikâyetçidir, emekçi halk yığınları şikâyetçidir, sendikalar şikâyetçidir, dernekler şikâyetçidir, sözün kısası, büyük ATA'nın «Hakimiyet Milletindir» diyerek özetlediği «Millet» şikâyetçidir. Bu kanunların var oluşları yüzünden vatan- daş, yurdunun daha iyiye, daha güzele gitmesinin sağını bilinçli ve özgür bir şekilde yapamamaktadır. Bunu yapabilecek kadar yurt sevgisine, insan sevgisine sahip bulunan gerçek aydınlığımızın başında, Türk Ceza Kanununun 141 ve 142 nci maddeleri Damoklesin kılıcı gibi sallanmaktadır. Emeği bir meta, emekçilere de parya muamelesi uygulayan zihniyete son verecek olan Toplu İş Sözleşmesi ve Grev yapabilmekle ilgili kanun ise, işçi sınıfının ve onun temsilcileri olan sendikaların bütün çabalarına rağmen nefesi kesilmiş bir ucube halinde ortaya çıkarılmış ve yıllardır kendisin bekleyenlerin önüne fırlatılmıştır. Çile çeken emekçi yığınlarını bir numaralı vatandaş mertebesine ulaş tırarak olan ANAYASA'ya aykırı kanunların yürür lükten kaldırılması meselesi, küçük bir azınlığın şid detle karşı koymasına uğramakta, devrini bitirmi ekonomik bir sistem, bu şekilde, ayakta tutulmay çalışılmaktadır. Henüz insanca yaşamaktan uzak ola emekçiler, doymak bilmeyen özel teşebbüsün elinde bi sömürülme aracı olmakta devam ederken, bu sömürülme olayının üzerine bilinçli bir şekilde eğilen ve b sömürülmenin nedenlerini gün ışığına çıkaran Herk aydınlara da 141 ve 142 nci maddelere dayanılarak

çeşitli cinsten çamurlar sıçratılmaktadır. Bir sendikacı, bir işçi olarak bizim anlayamadığımız şey şudur : 27 Mayıs devriminin yarattığı ve milletin onayladığı ANAYASA'mızın 10 ncu maddesinin açık ve tartışma kaldırmıyacak kadar kesin hükmü karşısında, insanın insan tarafından sömürülmesine, özgürlüğünden yoksun kılınmasına nasıl devam edilebiliyor? Ve nasıl oluyor da milletin çoğunluğunun altına damgasını bastığı ANAYASA'mıza aykırı kanunları ortadan kaldırmak, hâlâ bir savag meselesi, ancak bir çetin mücadele sonucu elde edilebilecek bir hak haline sokulmak isteniliyor? Halbuki, kanunların anası olan ANAYASA'muz Türkiye Cumhuriyetinin ekonomik, sosyal ve siyasi yönden büyük halk yığınları lehine işleyen demokratik bir devlet olabilmesi için vazgeçilmez ilkelerini her maddesinde ayrı yarı hükümlere bağlamıştır. Bunlardan bir tanesi olan 10 ncu madde şöyledir. «Herkes kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaştırılabilecek surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar.» Görülüyor ki, sadece bu maddenin varlığı dahi yurdumuzun uygar devletler seviyesine yükselmesine engel olan ANAYASA'ya aykırı kanunların hükümet eliyle ortadan kaldırılmasını âmir bulunmaktadır.

Hal böyle iken :

27 Mayıs devriminden bir müddet sonra hükümet adına Adliye Vekâletinin yapmak istediği şey çalibi dikkattir. Hepimizin gayet iyi hatırlayacağı gibi, Adliye Vekâleti, Türkiye'nin bilimsel yollarla kalkınmasına mani teşkil eden ve hür düşüncüyü zincirliyen ANAYASA'ya aykırı esas kanunları bir kenara iterek, politik bir davranışla, halkın önüne, sudan meselelerle ilgili 84 ANAYASA'ya aykırı kanunla çıkmış, böylece, refahla ilintisi kopmuş bulunan büyük yığınların dikkati başka yönlere çekilmek istenmişti. Esas mesele, emekçi halk yığınları ile ilerici aydınların örgütlenmesine, yurt meseleleri konusunda gerçekten söz sahibi olmalarına set çeken 141 ve 142 nci maddeler olduğu halde, bunlar, türlü bahaneler yaratılmak suretiyle bir kenarda bırakılmaktadır. Üstelik de bu maddelerden işin özüne değinerek söz açanlara, çeşitli sindirme usulleri tatbik edilerek, böylece, halk arasında korku ve dehşet yaratılmak istenmektedir. Mesele'nin aslına bakarsanız, ortada, yaygara yapılmaya değer herhangi bir şey mevcut değildir. Atatürk ilkelerine sadık ilerici cephenin cesaretle istediği herşey ANAYASA'nın kabul ettiği hususlardır. ESASEN ANAYASA'nın millete verdiğini geri alabilecek hiçbir kuvvet de mevcut değildir. Emegini yetersiz bir ücret mukabil satarak yaşayan insanların % 98'i teşkil ettiği memleketimizde, arzu edilen şey, ANAYASA'nın 45. nci maddesinde ifadesini bulunan hususların gerçekleştirilmesidir. Sözü edilen 45 nci madde ise bu konuda aynen şunları hüküm altına almış bulunmaktadır: «Devlet, çalışanların, yaptıkları işe uygun ve insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlamaları-

na elverişli adaletli bir ücret elde etmeleri için gerekli tedbirleri alır». ANAYASA aynen böyle diyor ve böyle yapılmasını emrediyor. ANAYASA aynen böyle diyor ama, gelin görün ki, yapılanlar, yapılmak istenilenler, bu hükme taban tabana zıt şeyler oluyor. Devrim sonrası Türkiye'sinin özenilecek önemli ürünlerinden biri olan kalkınma plânında emeğin ne hale getirildiğini özel teşebbüse verilen hudutsuz tavizleri hep biliyoruz.

Plânı meydana getiren namuslu aydınların istifalarına sebep olan bu olay üstünde, derinlemesine ve işin özüne dokunarak sesinizi yükseltmek istediniz mi, kargınıza derhal 141 ve 142 nci maddeleri çıkarıyorlar. «Bir sınıfı diğer bir sınıf aleyhine tahrik.» falan filân diyerek, 5 seneden az olmayan hapis suçları ve uzun süreli sürgünlerle sizi doğduğunuza doğacağınıza pişman etmek istiyorlar. İşte bu yüzdendir ki, sendikacılarımız ve onların yanında yer alan emekten yana aydınlar gerçek yurt meseleleri üstüne fikirleri süremiyorlar.

Bu durum karşısında, akla ilk gelen soru şu oluyor; peki bu hal ne zamana kadar bu şekil de sürüp gidecektir? İnsanın insan tarafından sömürülmesine son verilip, Anayasamızın emrettiği aydınlık yarımlarla dopdolu mutlu insanların memleketi olma yoluna ne zaman adım atacaktır? Ve ne zaman yurdumuzda kişilerin özgürlükleri, ANAYASA'mızın 19 ve 20 nci maddeleri arasında donmuş olarak duran kâhplar hâlinde kurtulup, yaşayan varlıklar haline gelebilecekler? «Herkes; düşünce, vicdan ve kanaat hürriyetine» gerçekten sahip olabilecek?

Daha bir çöldarını sıralayabileceğimiz bu soruları genişletmeye lüzum yok. Eğer halk yığınları bilinçli bir şekilde örgütlenip, kendileri tarafından seçildikleri halde kendi çıkarları aleyhine çalışan ve «Milletin efkâr ve âmâlini» temsil etmeyen hükümetleri demokrasilerin en kuvvetli silâhı olan rey yolu ile başlarından uzaklaştırmak cihetine giderlerse, içinde yaşamakta olduğumuz yüz kızartıcı durum ortadan kalkacaktır, çünkü artık, halkın elinde kendinden yana olan bir Anayasa vardır. Bu Anayasa ile halk, kendine karşı olanları ergeç dize getirecektir.

GELECEK SAYIDA

Suat Aksoy

C.H.P. ve REFORM ANLAYIŞI

Arslan Başer

EMPERYALİZM

GÖZLEMCİNİN NOTLARI

SAMİM KOCAGÖZ

I. Neredesin yahu!

T emmuz ayını İzmir'den uzak, ailece tatille geçirdik. Karşıyaka'daki evimize döndüğümüz günün akşamı, bir arkadaş telefon etti. «Neredesin yahu?» Diye çıktı, «Kaçtır alıyorum...» Basbayağı öfkeliydi. Derdimi anlattım; yeni geldik, karşılığını verdim. «Dergileri okudun mu, dergileri?» Diye sordu. «Dağlar gibi gazete, dergi mektup birikmiş.. Sıraya koydum hepsini, bir iki günde okurum. Dostların mektuplarını cevaplarım...» Karşılığını verdim. «Zor altından kalkarsın bu işin... Hele dergileri oku da yarın akşam geleyim, konuşalım...» Diye bağırdı. Telefondaki ses kulağımı çın çın öttürdü. «Bağırma kardeş, sesini duyuyorum...» Diye söyledim. «Peki» dedi, «Yalnız şu kadarını söyleyeyim, Bin Bellâ ile sen bilimci gerçekçiymişsiniz.. O, «Köylümüzün önderliğinde Cezayiri kalkındıracağız.» demiş, sen de Onun gibi konuşuyormuşsun.. Var mı bu işe bir diyeceğin? Güldüm bu sözlere. Arkadaşıma karşılık verdim: «Yazıyı okuyunca konuşuruz ya.. Bu sorunun karşılığı bana düşmez. Bin Bellâ'ya düşer...» «Ne demek istiyorsun?» Diye sordu. «Düşün kardeşim,» karşılığını verdim, «Bin Bellâ yedi yıldan fazla Cezayirin kurtuluşu, özgürlüğü için döğüşmüş bir adam. Yıllarca Fransızların mapushanelerinde yatmış, Sonunda koca bir ulusun başına geçmiş. Ezbere söz etmez. Elbette bir bildiği var. Sosyalizmi herhalde benden iyi bilir.» Telefonda bir sessizlik oldu. Sonra arkadaşım, «Doğru.» diye ekledi, «Sen bilimsel sosyalizmi ya bilmiyorsun, ya da bilmezden geliyorsun.. Zaten öyle yazıyorlar.. Oku da bak...» Yorgundum, sözü uzatmak istemedim: «Olur olur, kitaplığımdeki sosyalizm ile ilgili kitapları yarın bir yol daha okurum. Olmazsa memlekette koskoca Sosyalist Kültür Derneği var. Çoğu üyeleri eksik olmasınlar dostlarımız. Birinden birine de yarın bir mektup yazar, işin aslını astarını sorar öğrenirim. İşleri ne? Dernek bu iş için kuruldu zaten... Sonra bilmemek ayıp değil, sorup öğrenmemek ayıp...» Arkadaş bu sözlerime büsbütün kızdı: «Bana bak benimle alay mı ediyorsun?» Diye çıktı. «Peki peki kızma şaka ediyorum. Yarın akşam gel de konuşalım. Şimdi çok yorgunum, yatacağım.» «Bir sözüm daha var.» Diye yakamı bırakmadı: «Aristataris Hazretleri diyerekten koskoca bir bilginle bir yazında alay etmişsin.. Sosyal Adalet'teki bir yazında.. Ayıp değil mi? Samim üslubunu bozmuş diyorlar. Oysa sözün açıklığı, Samim, ağzını bozuyor, demektir...» Bu sözünü üzerine bir durakladım, arkadaşımın söz konusu etti-

ği yazım, bir saniyede zihninden geldi geçti: «Yanlış anlamışlar» karşılığını verdim. «Koskoca bir bilginle alay etmem ben. Alay ettiğim, iki sözün başında bir bu bilginin adını ileri sürüp, bilgin geçinenlerle alaydır. Orta Çağın kişileri de her sözün başına Aristataris Hazretleri böyle buyurmuş'u getirerek konuşurlardı...» Arkadaş, tekin öte ucundan bir «Ya!» çekti. Hayırlı geceler dileyip, telefonu kapadı. Ertesi gün ben de bütün dergileri, gazeteleri, mektupları okudum. Bitmediler, dün de okudum. Bugün işte şu gözlemlerimi —dergiler üstüne— yazmaktayım.

II. Önce bir hikâye :

Vaktiyle bir Mehmet Ağa'nın —Anadoluda Ağa sözcüğü, bazı kişiler için, efendi, bey, bay karşılığı olarak da kullanılır— karısı ölmüş. Bir de Fatma Kadın varmış. Onun da kocası ölmüş. İkisinde de çocuk yok. Fatma kadın daha bir açık zihinli hanımınmış, komşusu Mehmet Ağa, kapısının önünden gelir geçerken, eski tanışıklığa dostluğa sığınarak; «Evim, evine karşı, bağım başıma karşı. Senin karın öldü, benim de kocam.. İşte böyle Mehmet Ağa...» Dermiş. Mehmet Ağa da bu evlenme önerisi bilimsel yoldan açıklanmadığı için, «Ya.. Ya.. Ya! Fatma kadıncık...» Der geçermiş. (Raviyan-ı Ahbar, Nakilân-ı Âsar) Mehmet Ağa'nın, Fatma Kadıncığın evlenme önerisini gerçekten anlayıp da anlamazlıktan gelip gelmediğini açıklamıyorlar... Ama biz gözlemci, gerçekçi hikâyeye, roman yazarları, toplumu, kişileri anlatırız, hikâyeyi çok severiz. Sevdığımız hikâyeden de bir anlam çıkar. O anlam da, bal gibi Mehmet Ağa'nın evlenme önerisini anlamamazlıktan geliştirdi. İsteyen saflığına yorun...

III. Köylülerin Gücü :

Küba'nın Savunma Bakanı Raul Kastro'ya, gazeteciler soruyorlar: «Sizin ihtilâlinize karşı olan Kübalılar, Amerika'da hazırlanmışlar, plajlarınıza çıkartma yapacaklarını. Ordunuz, askeriniz hazır mı?» «Bizim ordunuz, askerimiz yok. Memleketimizdeki bütün Amerikan topraklarını, çiftliklerini, topraksız köylümüze dağıttık. Bu köylüler, bu topraklarının bir karışını vermezler. Küba plajlarına çıkacak düşmanlarımızı sopayla, orakla yeneceklerdir.»

Birkaç yıl öncesinin günlük gazetelerini izleyenler bu olayı ve sözleri bilirler. Karşı ihtilâlciler perihan olmuşlardı. Küba şimdi sosyalist bir metodla —kendine göre— kalkınmakta. *Şeker kamışı ile sosyalizm olur mu? Oluyor işte.. Kübanın koşulları bu...*

NIÇİN DURDURMAK İSTİYORSUNUZ GREVİMİ?

*Lâfın iyisi vükelânın,
Etin iyisi vüzeranın,
Kadının iyisi ülemanın,
Ne kadar derâüelem,
Keder varsa fıkaranın...*

SİNA PAMUKÇU

Giriş

Anayasamızın 47 nci maddesinin birinci bendi temel bir hak olarak grev hakkını tanımıştır işçilere. Bu maddeye göre çıkarılan 275 sayılı Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu da çeşitli maddelerinde hangi hallerde grev yapılamayacağını göstermiştir. Kısaca görelim bu maddeleri :

1. Kanun dışı grevler—

Bir grevi adı geçen kanunun 23 üncü maddesinde gösterilen yollara uyulmadan yapılmışsa, kanun dışıdır ve cezası vardır.

2. Hiç bir suretle grev yapılamıyacak haller—

Adı geçen kanunun 20 inci maddesi grev yasaklarını şöyle gösterir :

a. Savaş halinde;

b. Genel ya da kısmi seferberlikte

c. Sıkı yönetim uygulandığı bölgelerde sıkı yönetim komutanlığı grev ve lokavt yetkilerinin kullanılmasını süreli ya da süresiz olarak askıda bırakabilir ya da izne bağlayabilir.

3. Grevin geçici olarak durdurulması—

Yine aynı kanunun 21. maddesi, birinci bendi şöyle der: «Karar verilmiş veya başlamış olan kanuni bir grev veya lokavt, memleket sağlığını veya millî güvenliği bozucu nitelikte ise, Bakanlar Kurulu, bu uyumsuzlukta grev veya lokavtı bir kararname ile en çok otuz gün süreyle geciktirebilir...»

Grevden vazgeçilirse yeniden başlanabilir mi?

Adı geçen kanunun 23 üncü maddesi, taraflar anlaşmazlırsa, sendika da greve gitmek kararı alırsa, şu yollardan geçilmesi gereklidir der :

1. Anlaşmanın olmadığını gösteren tutanak tarihinden başlayarak altı iş günü içinde sendika grev kararını karşı tarafa bildirir.

2. Bu bildiri tarihinden başlayarak altı iş günü geçmedikçe sendika işçileri greve başlatamaz.

3. Altı iş günü geçtikten sonra sendika her zaman grev kararını —başkaca hiç bir bildirme gerekmeden— uygulamaya koyabilir.

Greve karar veren sendika, grevden vazgeçtiğini bildirirse, bir süre sonra yeniden işçileri greve çağıramaz. Şu kadar ki, yeniden işvereni görüşmeye çağırır,

IV. Halide Edip Adıvar'dan Bir Hikâye :

Şu satırları, olduğu gibi rahmetli Halide Hanımın 'Mor Salkımı Ev' adlı kitabının 129. sayfasından alıyorum :

(O günlerde Abdülhamid'in polisi sınımış olduğu için kalabalığa tek hâkim olan Rıza Tevfik idi. Bütün hafta gece gündüz haykırarak o kadar nutuk vermişti ki, sesi tamamen kısılmıştı. Burgaz'a, bizi o hafta sonunda görmeye geldiği zaman sesi, fısıltı halinde çıkıyordu. Yine o hafta Rıza Tevfik'i iyi taklit eden bir genç dostumuz onun kürt hammallara verdiği nutku dinlemiş, şöyle anlatıyordu :

Hammallar :

«Söyle bize Meşrutiyet ne demek?»

Rıza Tevfik :

«Meşrutiyet öyle büyük birşeydir ki, onu bilmeyen eşektir.»

Hammallar :

«Biz hep eşeğiz.»

Rıza Tevfik :

«Babanız da biliyordu. Sız, eşek oğlu eşek olduğunuzu söyleyin bakalım!»

Hammallar hep bir ağızdan :

«Hepimiz eşek oğlu eşeğiz.»

Diyeceğim şu ki : Meşrutiyet çağında değiliz, bu bir. Sosyalizm üstüne yazı ile, söz ile nutuk veren arkadaşlar da Rıza Tevfik değildir, bu iki. Üçüncüsü, günümüzün hammalları bile Meşrutiyet çağının hammalları değildir.

Ülkemizin, toplumumuzun koşullarını, sosyalizmin ilkeleri ile karşılaştırır, (hemhal) ederken, ayrıntıları elbette tartışacağız. Bu işi yaparken de dünyanın gelişine, başka ülkelerin tutumuna bakmak, ilkelerle birlikte kendimize bir yol bulmak zorundayız. Bu yolu ararken, bize (Biçimci Gerçekçi) diyenler, acaba kendi görüşlerine sıkı sıkıya bağlanıp, ülkemizin koşullarını bir yana bırakmakta bizden daha biçimci, kuramcı olmuyorlar mı?

görüşmeler yapılır, anlaşma olmazsa, Uzlaştırma Kuruluna gidilir, yani «sil baştan» olursa, o zaman yeneden grev hakkı doğar.

Grev ne demektir?

Masa başından grev yürütülemez. Grev yaşanır. Sendikanın greve kararı olduğu haberi yayılınca, işçileri (tanyamazsınız) artık. Bir heyecan, bir kaynaşma. Tek yanlı yönetilmeye, söz hakkı verilmemeye, yukardan bakılmaya, uyutulmaya «mahkûm» edilmiş işçi yeniden doğar. Gözlerde bir alev. İnanma ihtiyacının güçlenmesi. Barometre yükselir, yükselir, yükselir. Ertesi sabah gazetelerde okursunuz :

.....'de Grev başladı

«.....fabrikası işçileri önceki gece yarısından itibaren greve başlamışlardır.

200'den fazla işçi ellerinde işverenin tutumunu protesto eden dövizler olduğu halde sabaha kadar fabrikanın önünde beklemiş; davul zurna çalıp eğlenmişlerdir.»

Sabaha kadar fabrikanın önünde, elinizde döviz beklememişseniz biraz zor anlatabilirim ben size insanların nasıl yeni baştan doğduklarını. Ve sabaha kadar fabrikanın önünde beklemediyseniz lütfen grevleri durdurma kararı vermeyiniz.

Bir yanda işveren, bir yanda sarı sendikalar, ağızlarını açmış bekliyorlar işçiler geri gelsin diye. Grev durdu mu, aman kardeşim, nasıl saldırırlar! Sendikayı etkisiz kılmak için nasıl baskıya girişirler! İşten atmalar mı, zorla sarı sendikaya yazdırmalar mı! Sabaha kadar fabrikanın önünde beklemediyseniz, lütfen grevi durdurma kararı almayınız, atmayınız ben bu uç kurtların önüne. Ben de sizin kadar ulusumu seviyorum.

Türk-İş'in grevi durdurma kararı neden alındı?

Neden yıllar boyu hep fedakârlık işçiden istenir? Uzlaştırma Kurulu kararlarını çoğunluk işçiler kabul ediyor, işverenler etmiyor; neden işverene denmiyor, «vatan, millet, Silistre; verin şu işçilerin istedikleri bir kaç kuruşu bre». Kanun dışı grev yok; savaş hali, genel ya da kısmi seferberlik yok; sıkı yönetim uygulanmıyor. Bakanlar Kurulu grevleri geçici olarak durdurmanın. Böyle bir gereksinme duysa durdurur. Nitekim İstanbul'daki Şehir Hatları grevini durdurdu. Eh, bütün bunlar yoksa ve sabaha kadar benimle birlikte fabrikanın önünde beklemedinizse, niçin durdurmak istiyorsunuz benim grevimi?

KARARNILIKTA

Kambersiz Düğün

Çığuna, Çalışma Bakanı ve öbür hükümet üyelerinin katıldığı irili ufaklı yüzlerce Toplu-İş Sözleşmesi yapıldı. Bakanlarımız toplu sözleşmeler düzenine özel bir ilgi gösteriyorlar. Emekle sermaye arasındaki çakar çatışmalarının toplu pazarlık ve açık iş mücadeleleriyle düzenlenmesi demek olan bu düzenin «olmazsa olmaz» bir çarkı kaline geldiler. Arabulucu olarak katılamadıkları toplu sözleşmelerin, hiç değilse imza meraklısında bulunmak için özel bir dikkat gösteriyorlar.

Böyleyken, 24 Temmuz 1964 tarihinde, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı ile Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu arasındaki toplu iş sözleşmesi sessiz sedasız imzalandı. Oysaki bu, şimdiye dek Türkiye'de imzalanan belki en önemli toplu sözleşmeydi. Fakat TPAO'nun Ankara'daki Genel Müdürlük binasında, Genel Müdürler ve Federasyon yetkilileri hazırlanan sözleşme metnini imzalarken ne Çalışma Bakanı Ecevit, ne Tarım Bakanı Turan Şahin, ne de Enerji Bakanı Hüdaî Oral vardı.

Petrol işçileri, Batmanda, uzun zaman örnek olarak anılacak başarılı bir grev yapmışlardı. İşçinin gücünü hafife alarak bu greve sebep olan yöneticiler, (Sadece TPAO yöneticileri değil) grevin başarısı karşısında hayli bocaladılar. Sözleşmenin törensiz imzasında bulunmayan Bakanların tümü, arabulucu olarak büyük gayret sarfetti. Sonunda, işçilerin istekleri aynen kabul edilmiş olmamak için, bazı değişiklik bığnımlerle, fakat esas itibarıyla gene de aynen kabul edildi, işçilerin istediği ücret kademelerinin objektif ölçülere bağlanması ve oynak ölçek (échelle mobile) sistemi sözleşmeye bağlandı.

Petrol işçilerinin başarılı mücadelesinin en önemli sonucu, müteharrik ücret sistemi de denilen oynak ölçek'in, Türkiyede ilk olarak uygulanmasıydı. Artık petrol işçilerinin ücretleri zamanla anlamını kaybeden nakdi bir ifade olmaktan çıkmış, istikrarlı bir satınalma gücünü ifade eden hale gelmişti. Geçinme indekslerindeki belli bir yükseliş ölçüsünde, bu sözleşme kapsamına giren işçilerin ücretlerine, otomatik bir zam yapılacaktı. Böylece, petrol işçileri, eli kulağında gibi görünen enflasyon afetine karşı sigortalanmış oluyorlardı.

Bu gerçek bir zaferdi. İşçiler mücadeleyi ciddiye almış ve gerçek bir zafer kazanmışlardı. Bu grev ve sonuçları bütün işçiler için bir örnek olabilirdi.

Farklılık

TPAO'nun Batmandaki işyerlerinde bir kısım işçi de Petrol-İş Federasyonuna, dolayısıyla Türk-İş'e bağlıydı. Petrol-İş ile TPAO arasında da, Şubat 1964 den beri toplu sözleşme mütakereleri yapıyordu. Petrol-İş, üyeleri için «seyyane 5 lira zam» istiyor, TPAO yöneticileri buna yanaşmıyordu. Yöneticiler, işletmede tutarlı bir sistemin yerleşmesini, bunun için iş değerlendirilmesine olayan bir ücret sisteminin kabul edilmesini istiyorlardı. Ashnda, Türkiye-Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu ile yapılan sözleşmede kabul edilen ücret şartları, Petrol-İş yöneticilerinin taleplerinden, her bakımdan işçi için daha yararlıydı ve TPAO yöneticileri bunu kabule hazır dılar. Fakat nedense, Petrol-İş yöneticileri, rakip (!) sendikamın talep-

lerinden farklı taleplerinde direnmekte yarar umuyorlardı. Batman grevi esnasında uzlaştırma kuruluna gittiler. Uzlaştırma kurulu üçte iki çoğunlukla Petrol İş'in talebi lehinde karar vermişti. İşveren, uzlaştırma kurulunun kararını kabul etmedi, 31 Temmuzda uzlaşmazlık zaptı taraflara tebliğ edildi.

Petrol-İş için greve gitmekten başka yol kalmamıştı.

Fakat Petrol-İş, bu grev gerekçesiyle temin ettiği dış yardıma rağmen, grev yapacak durumda değildi.

Petrol-İş sendikasıdan 500 kadar işçi, Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Federasyonunun imzaladığı toplu sözleşme kapsamına girmek için, istifa etmiş ve Batman Petrol işçileri sendikasına girmişti.

Uzlaşmazlık zaptından sonra, 6 gün içinde grev kararının işverene tebliği gerekirdi. Altıncı günün sonunda, Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu Başkanı, 7 Ağustos günü saat 18,15 de TPAO genel müdürlüğünden, Petrol-İş'in grev ihbarı yapmadığını öğrendi. İşyerlerinde çoğunluk Batman Petrol İşçileri Sendikasına geçtiğine göre, kanuni süre içinde grev ihbarı yapmayan Petrol-İş'in artık işçiler adına yapacak hiç bir şeyi kalmamıştı. Batman petrol işçileri sendikasının bağlı olduğu Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu, 8 Ağustos, imzalanan toplu sözleşme dışında kalan işçiler için TPAO na toplu sözleşme çağrısında bulunarak gazetelere de gerekli ilânı verdi. Batman petrol işçileri sendikası, işyerlerinde tek sendika haline geliyordu.

Geç gelen telgraf

İlanlar çıktıktan sonra, TPAO dan Federasyona bir haber geldi. Petrol-İş, ayın 7 sinde telgrafla grev ihbarında bulunmuş, fakat telgraf ancak ayın 8 inde ellerine geçmişti! Bunun anlamı, Petrol-İş'in Batmandaki işçileri üzerindeki Toplu sözleşme yapma hakkını henüz kaybetmemiş olmasıydı.

Ama bunun için ihbar ve ilân ettiği grevi yapabilmesi gerekiyordu. İşte imkânsız olan da buydu! Çünkü Petrol-İş'in, adlarına hareket ettiği işçiler, Petrol-İş'in grev kararına uymayacaklardı. Bunun, büyük bir kısmı Petrol-İş'ten istifa ederek,

geri kalanı da, sonucu önceden belli olan «grev oylaması» isteyerek açıkça göstermişlerdi. Batman kaymakamına grev oylaması için müracaat edilmiş, kaymakam oylamanın gününü ve saatini tesbit etmişti.

Oylamadan sonra, Petrol-İş'e, dolayısıyla Türk-İş'e, Batmandan taşı tarağı toplamak düşecekti.

Bu kaçınılmaz bir sondu. Bir zamanlar, işyerlerinde ikinci bir sendika olarak kurulan ve işverenin desteğiyle geliştirilen Petrol-İş, Batman da sahnedan çekilecekti.

Gün doğmadan...

Batman kaymakamı, grev oylaması yapılacağı gün, oylamadan bir saat önce, Petrol-İş'le TPAO arasında toplu iş sözleşmesi yapıldığı haberi aldı.

Grev oylamasına lüzum kalmamıştı!

Bu işe en çok işçiler gıştıılar.

Sonra şaşkınlıkları arttı.

TPAO, Petrol-İş'le imzalanan toplu sözleşmede, Türkiye Petrol İşçi Sendikaları Federasyonu ile imzaladığı sözleşmeye benzer hükümlerde, belki önemsiz, fakat ilk nazarda göze batan bazı avantajlar kabul ediyordu. Bu avantajlar Petrol-İş yararmaydı. Örneğin, 10-13 lira alan işçilere 4 lira zam yapıyordu; aynı kategori için TPİSF, na 3 lira zammı kabul etmişti. Asgarî ücret, her ikisi için de 12 liraydı; yani Bakanlıklararası produktivite merkezinin yaptığı iş değerlendirmesine göre çizilen ücret eğrisinin başlangıç noktası 12 lira olacak, bunun üzerinde, her kategori işçiye, kabul edilen ölçüler dahilinde zam yapılacaktı.

Göze çarpan bir başka husus da, Petrol-İş'le yapılan sözleşmenin, öbür Federasyonla yapılan sözleşmeden bir ay önce yürürlüğe girmesiydi. Bir lira fazla gündelik; bir ay önceden başlayan zam; Petrol-İş kurtulmuştu! Petrol-İş, talepleriyle ilgisi olmayan şartlarla bir toplu sözleşme imzalamıştı! Bu mucize nasıl oldu?

Grev oylamasından bir gün önce, işçi babası Bülent Ecevit yanına Tarım Bakanı Turan Şahin, Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç ve Petrol-İş Başkanı Ziya Hepbir'i alarak

Korkunç Gerçek

Dr. M. HULÜSİ DOSDOĞRU

17/8/1964 tarihli Cumhuriyet gazetesinin birinci sayfasında; «Zonguldaktaki 40.000 maden işçisinin 34.000 i Silikoz hastası» başlığı altında bir yazı yayınlandı.

Yazıda : İmar ve İskân Bakanlığı, Bölge Planlama Teşkilâtınca düzenlenen «Zonguldak Bölgesi Raporu» nda bu bölgede çalışan yer altı işçisinin % 85 inin Silikozla yakalandığı ve bunların çoğunun veremle bulaşık bir haide bulunduğu belirtilmektedir. Veremle bulaşık silikoz (Silico-Tuberculose) denir. Siliko-tüberkulozuların, hiçbir te-

davi görmeden, sağlık kuruluınca, ocaktan çıkarılarak, yıllardan beri köylerine gönderilmeleri yüzünden; bir süre sonra köydeki çoluk çocuğuna da verem bulaştırdığı ve böylece bu korkunç hastalığın yayılıp genişlemesine yol açtığı anlatılmaktadır.

Rapor ayrıca, Zonguldakta geniş ölçüde işçi gönderen Çankırının, Türkiyede en çok veremlinin bulunduğu bir yer olduğuna da dikkati çekmektedir. Silikoz; maden ocaklarında çalışan işçilerin, ocaklardaki silisli tozlarla yüklü havayı sürekli olarak akciğerlerine doldurmaları so-

nunda, bu tozların zamanla akciğerlerde birikmesinden meydana gelen bir tür (Toz akciğeri) dir. Silikozun çoğu veremle karışarak siliko-tüberkuloz biçiminde gelişir. Bundan önce, yayınladığımız, Zonguldak Kömür Havzasına dair bir seri sosyal hijyen yazımızda, bu korkunç hastalığa da değinmiş ve bu konuda hiç bir tedbir alınmadığından uzun uzun yakınmış, yakın bir gelecekte hastalığın korkunç bir salgın halini alacağını, kalemimizin döndüğü kadar belirtmeye ve ilgilileri uyarıya çalışmıştık.

TPAO genel müdürlüğüne gitmiş, ve altı ayda varılmayan anlaşmayı, bir günde sağlanmıştı.

Bu anlaşmada, ilk nazarda işçileri cezbedecek iki önemli unsur vardı. Böylece, işçilere Petrol-İş üyesi oldukları takdirde, aynı iş için daha çok para sağlanıyordu. İşçi elbette daha çok parayı tercih edecekti. Hesap buydu. Böylece örnek Batman grevini yapan sendika dağılabildi. İşçilerine hazinesinin imkânlarına göre para verebileceğini söyleyen hükümet, böylece kötü bir örnekten kurtulmuş olurdu; Türk-İş de bir baş ağrısından.

Bu arada, işçilerin nasıl olsa dikkat etmeyecekleri düşünülen bir husus da, ustaca halledilmişti : Petrol İş'i imzalanan sözleşmede, échelle mobile sistemine yer verilmemişti. Böylece, enflasyon yükünü işçinin sırtından atabilecek bir metodun, yayılmadan yok edilmesi düşünüüyordu.

Bu sistemin mevcudiyeti, işçi için bol keseden bahşedilen günde bir liralık fazla ücretten çok daha önemliydi; ama bunun anlaşılması için 3-5 ay geçmesi gerekirdi.

Eh, bu süre içinde nasıl olsa, Batman Petrol İşçisi sendikasının üyeleri Petrol-İş üyesi olurlardı. Hem bu defa sahte evrakla değil, kendi

arzularıyla!

Bu hesaplar etrafında, Ecevit, Şahin ve Türk-İş yöneticileri sıkı bir işbirliği yapmışlardır. Mesele, Batman grevini yapanların, işbirlikçilerin hesabını bozabilip bozanıyacaklarıdır.

Gerçek çıkarlarının nerede olduğunu görebilip göremeyeceklerindedir. Kör kör parnağın gözüne hesabı sırttan tertibin ağına düşüp düşmeyeceklerindedir.

Türkiye Petrol İşçi sendikaları Federasyonuna yapılan sulkaat, artık sarı sendikacılığın emaneten değil, bir hükümet icraatı olarak yürütülmek istendiği kanısını uyandırıyor.

Bağımsızlığa İnanmadan Bağımsız Yaşanmaz

HAMDİ KONUR

Kıbrıs olayları bugüne aktarılan bir olup bitidir. Her iki taraf için de ekonomik, politik bir yararlılığın ve bilinçli bir politikanın sonucu olarak düşünülemez. Ne dış türker meselesiyle ilgili ve ne de uygulanması düşünülen bir politika olarak çıkmıştı ortaya. Ama, bugün çözümlenmesi şart ve hayati bir konu haline gelmiştir bizim için. Sırt döndü yarıda bırakamayız. Bitip tükenmeden, biteviye işleyen bir yarıya döndü. Öyle ki, sebep olduğu sonuçlarıyla rejimi de, özgürlüğümüzü de, hattâ ulusal varlığımızı da sarıca tohumlar taşıyor bünyesinde. Bitmesi lâzım bu işin. Bununla beraber, uyarıcı bir özelliği de inkâr edilemez. Biz, tanığı olduğumuz bu olayların bilincine varamazsak, bundan sonra da Kıbrıs ve benzeri olayların içine yuvarlanmaktan kendimizi kurtarabileceğimiz hayaline kapılmayalım.

Bir çıban misali... Diyelim ki, vücudumuzun herhangi bir yerinde karaciğerimizin sebep olduğu bir çıban bellirdi. Bu takdirde karaciğerimizi bırakıp çıbanların tedavisine koyulmamız bize ne sağlar? Hiçbir şey sağlamaz. Karaciğerimizi tedavi etmedikçe arkasını alamayız bu çıbanların. Günden güne de tehlikeye gireriz.

Bizim dışpolitikadaki sınırsız sorumsuzluğumuz sebep olduğu olaylar açısından, bünyedeki çıbana benzer. Dost ve birleşik (Müttefik) olduğumuz devletlerin belirli amaç ve belirli yönetmeleri vardır. Onlar için temel sorun Ulusal Bağımsızlıktır. Diğer devlet organları bu bağımsızlığın imkân ve şartlarını sağlamak, onu pekiştirmekle görevlidir. Bağımsızlığa yararlı olmayan, bağımsızlığı tehlikeye sokan her kurum kendi varoluş niteliğini tüketmiş sayılır.

Yine birleşik dostlarımız, tek tarafı ödün (taviz) ve tek taraflı fedakârlıkları bağımsızlık anlayışlarıyla bağdaştıramazlar. Bağımsızlıkta kısıtlama zorunluğu karşılıklı ve sürelidir. Tesadüfün, ilâhi takdirin rolü yoktur. Böylece, ekonomik kurumlar, teknolojik gelişme ve sosyal ilintilerle bunlara bağlı ve bunların dayanağı hukuksal kurallar, iç ve dış politika bu temel bağımsızlık anlayışında toplanır. Başka devletlerle olan karşılıklı ilişkilerde, bu kurumlar ana esprinin dışında tek taraflı eğilim gösteremez.

Bu yönde uygulanan ve izlenen yöntemleri de açıktır dostlarımızın. Doğmatik kurallara, katı tutum ve davranışlara itibar etmezler. Dinamizmi olan bir esneklik esas yöntemleridir. Hiçbir zaman değerî azalmayan ilke, bağımsızlık ilkesi olduğuna göre, her türlü çareye başvurarak yürütülmesi gereken de yine odur. Dinamizmi ve esnekliği gerekli kılan bu özelliğidir. Ve

bu özellik onun tabiatı icabıdır. Bilinç, ustalık ve dayanma gücü ister. Bağımsızlıkla güçlülük de ayrı ayrı düşünülemez. Birbirlerinin sebep ve neticeleridir.

Eize gelince :

Bugüne kadar, ne amacımız, ne yöntemimiz ve ne de bağımsızlık anlayışımız dostlarımızinkine benzedi... Bağımsızlık şart ve olanaklarına sahip olduğumuzu ferah-fahur sonuna kadar tartışmadık. Üstelik bağımsızlık anlayışımız da pek açık olmadı. Ne dünkü ve ne de bugünkü iktidar çevreleri, bağımsız yaşayabileceğimiz inancında olduklarını pek açıklamadılar. Ama, gerek tutum ve davranışlarıyla, gerekse açıktan açığa beyanlarıyla : «Bugünün dünyasında bağımsız yaşanamayacağına» inançlarını belirtip savunmakta bir sakınca görmediler. Tutumları da bu inançlarını isbatlar biçiminde oldu. Bağımsızlığın şart ve olanaklarını elimizden kaçırdıktan sonra, bunu mazer göstermek için : «Çağımızda mutlak bağımsızlık diye bir şey kalmamıştır» dedük. Böylece de beynimiz suçluluğumuzun hizmetine girdi.

Aşında, gerçek bu mantığın tam tersi yönde. Çağımızın başlıca özelliği bağımsızlık ve özgürlük anlamlarında düşümlenir. Bağımsızlık ve özgürlük savaşları çağımızı nitelendirmektedir. Biz neden bu anlayışın dışındayız bilmiyoruz. Gerçek olan şu ki, kurtuluş savaşı yürütenlerin değil emperyalistlerin safında yer almışızdır. Kısa süreli Atatürk çağını bunun dışında tutalım. Çün, emperyalizme karşı kurtuluş savaşı yürütürken biz, Japonya dahil, tüm emperyalistlere alık tutuyorduk. Hindistan İngilizlere karşı kurtuluş savaşı yürütürken biz yine İngilizlerden yanaydık. Mısır kurtuluş savaşı yürütürken biz yine İngilizlerin yanında yer almıştık. O devrin iktidar gazetelerinde çıkan sorumlu başyazıları, bugün dahi yüzümüz kızarak hatırlıyoruz. Yakın olaylardan misal tümen tümen. Cezayir olaylarını herkes biliyor. Çombe'nin bile yardımına koşmak kimseyi şaşırtmaz ülkemizde. Biz neden zalimlerden, satılmışlardan yanayız, akıl almaz bunu.

Bu tutum ve inançlarımızı lâfda ve kendi irademizin sınırları içinde bırakmadık. Bağımsız yaşanamayacağımızı inancının gerçek şartlarını sağlamakta da kusur etmedik. Örneğin, ödeme gücümüzün üstünde borçlanıp alacaklı devlete teminat olarak birtakım ayrıcalıklar tanıdık. Borçlanarak sağladığımız imkânları çar-çur ettikten sonra, zaruri üretim imkânlarını elde etmek için de, ağır şartlarla yabancı sermayenin öncülüğünü sağlama gayretine koyulduk. Bunlar öylesine sorumsuzluk duygusu içinde yapıldı ki, karşımızdakiler bizim mertliğimizi öve öve bitiremiyorlar!...

Bu suretle yabancı sermayenin sosyal ortamı da tarafımızdan yaratılmış oluyordu. Devlet örgütünde idari basamaklar bu ortamın yetiştirilmesi kadrolarla doldu. Subağları onlar tarafından tutulu- Okullar, uzmanlar, müsavirler, dernekler ve benzeri örgütler birbirini izliyor.

Bu şartların fikir havası bize tabii ve değişmezmiş gibi geliyor. Ulusseverlik, vatanseverlik, ahlak ve sair kurallar bu hava ve bu şartların süzgecinden geçmek suretiyle değerlenir.

İş bu kerteye gelince Kore'ye asker çıkarmamız, Küba'nın istilasına katılmamız, Çombe'ye yardımı koğmamız ve bütün bunları dünya özgürlüğü adına yapmış olmamız hiç de garip görünmez bize. Bu yaptıklarımızın ciddiyetine inanırız. Bunlardan dolayı övünürüz de. Hatta, bunlardan dolayı övünenler, bunlardan dolayı övünmeyenleri, utanç duyanları satılmış diye suçlayabilirler de!...

Özetleyelim ne demek istediğimizi :

Az Gelişmiş Ülkelerin Ortak Sorunları

Az gelişmiş ülkeler politik yapı bakımından çeşitlilik içinde de olsalar bu ülkelerin ekonomik ve sosyal sorunları ortaktır. Bu ülkelerde politik yapı hâkim çevrelerin öne sürdüğü anlamı yansıtmaz. Daha başka bir deyimle bu ülkelerde rejim, hemen-hemen her zaman, hâkim çevrelerce kamu oyuna takdim edilmek istendiği biçimde değildir. Nitekim az gelişmiş ülkelerde cumhuriyetten en katı dikta rejimlerine kadar her türlü yönetim biçiminden söz edilirse de, ulusal endüstrinin kurulması, toprak reformu, sosyal adalet, demokratik düzen ve yönetim, bağımsız ve kişiliği olan bir dış politika bu ülkelerin tümünde çözüm bekleyen sorunlardır. Bu sorunlar, aynı zamanda, o ülkelerin ulusal sorunlarıdır. Bu ulusal sorunların çözümünü istemek statükoda özel çıkarları bulunan bir avuç iç ve dış sömürücünün iddia ettiği gibi sınıf mücadelesi değildir. Nitekim ulusal kurtuluş savaşı yapan az gelişmiş ülkelerin tüm ilerici tabaka, sınıf ve yığınlarını işbirliği halinde görürüz. Ayrıca ulusal kurtuluş savaşını gerçekten kazanmış ülkeler, batı ya da doğu bloklarından hiç birine bağlanmadan dışta bağımsız, tarafsız, barışçı, komşularla iyi geçinme politikası izlemekte, içte de ekonomik yönden halk yığınlarının topluca mutluluğunu öngören, politik yönden halktan yana, ilerici, toplumcu, devrimci bir düzen kurmaktadır. Bunların arasında henüz gerçekten bağımsız, tarafsız, halktan yana bir düzen kuramamış olanlar liderlerinin bilgisizliğine, değişik nedenlerle vakit bulamamaları şanssızlığına ve hele kişisel çıkarlarının elden gitmekte olduğunu gören iç ve dış sömürücülerin yarattıkları kahramanların (!) ihanetine uğramış, toplumu ulusal çıkar bilincine ulaştırmamış ülkelerdir. Ekonomik bağımsızlık ve politik özgürlük savaşı, ancak, o ülkelerdeki tüm ilerici ve demokratik güçlerin iş ve eibirligi ile kazanılabilir. Statükoda ki-

Bağımsızlık ve özgürlük uğruna yürütülen savaşların en başarılı sonuçlara ulaştığı bu çağda biz, bağımsızlıktan fedakârlık edilmeden yaşanamıyacağı fikrini en katı gerçek olarak kabullenmiş ve kabullendiğimiz bu fikrin sökülüp atılmaması için de onu yeşertip üreten maddî şartları ülkemizde sağlamış bulunuyoruz.

Kıbrıs olayları bu gerçeği büsbütün suyuza çıkardı. İktidar çevreleriyle yabancılardan medet umanlar bu gerçeğin bunalımı içindeler. Bugüne kadar onsuz yönde gelişen bağımsızlık anlayışı değişmeden, onur maddî ve manevî dayanakları yok edilmeden, bugünkü boğuntudan kurtulabileceğimiz avuntusuna kapılmak boşunadır. Kıbrıs ve benzeri olayların başarılı sonuçları da bağımsızlığın temel anlayışına bağlıdır. Bağımsızlığın lâfını etmenin bağımsızlık anlamına gelmediğini bilmeliyiz. Üstelik, bir taraftan lâfını etmek, bir taraftan da onu yaşatacak imkânlardan ülkeyi yoksun bırakmak düpe-düz iktydzülüktür.

şisel çıkarları bulunan iç ve dış sömürücüler elbet bunu önleme gayreti göstereceklerdir. Çıkarıcı çevrelerin ulusal kurtuluş savaşlarının başarısızlıkla sonuçlanması, bu başarılamazsa hiç değilse yarı bağımlı kalması için kullandıkları metodlar çok ve değişiktir. HÂLA Bayrak-Kahramanlara ihtiyaç olan ülkelerde liderlerin öldürtülmesi, kimi açıktan açığa, kimi de gizli-kapaklı dış saldırı ve baltalama hareketleri, ekonomik baskı, ilerici demokratik güçleri bilerek hile ile parçalama çabaları, haysiyet kırıcı yardımlarla ulusal burjuvaziyi kendi saflarına çekme gayretleri bilinen metodların başında gelir. Ancak bu metodlar oldukça eskimmiş ve etkenliklerini yitirir olmuşlardır. Nitekim Küba'da saldırı, ekonomik baskı ve baltalama hareketleri durumu değiştirememiş, Cezayir her şeye rağmen bağımsızlığına kavuşmuştur. Ardından tüm ilerici insanların göz yaşı döktüğü Lumumba öldürtülmüş olabilir, ama Kongo eninde sonunda bağımsızlığına kavuşacaktır.

Bununla beraber çıkarıcı ve sömürücü çevrelerin kolay ve çabukça mücadeleden vazgeçeceklerini ummak hayaldir. Amerikan senatosunun Dışişleri Komisyonu Başkanı senatör Fulbright, 1964 Martında Amerikan senatosunda verdiği demeçle yepyeni ve çok değişik bir metodun temellerini atmıştır. Az gelişmiş ülkelerin bağımsızlığa kavuşması «... hey'eti umumiyizce, hey'eti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizm» ve «... bizi yutmak isteyen kapitalizm» in «mahvetme» ve «yutma» metodlarını iyi bilen, çok ve değişik olan bu metodların biçim değiştirmelerini de önceden kavrayıp karşı tetbirlerini alabilecek akıllı, bilgili liderlerin varlığı ve politik bilince ulaşmış işçi sınıfının demokratik öncülüğünde tüm ilerici ve demokratik güçlerle halk yığınlarının «hey'eti milliyece mücadelesi» ile mümkündür.

CEMAL KIRAL

SERVET DÜŞMANLIĞI

MEHMED KEMAL

Servet düşmanlığı diye yeni bir deyim çıktı ortaya... Önüne gelen bu moda uyuyor. Düdü baldırı çıplağın biri olup da, bugün bir kaç apartman dikene :

«— Nerden aldın bunları?...» dediğiniz vakit, sıkılmadan :

«— Sen servet düşmanı mısın?» diye soruyor. Servet düşmanı deyimini, bir çeşit, vatan düşmanlığı, millet düşmanı yerine kullanıyorlar. Kendilerini de vatan, millet sanıyorlar. Böylece gözdağı vereceklerini sanıyorlar.

İşçilerimiz arasında da bu propaganda yaygın ve salgın. Onları da bu silâhla yıldırım istiyorlar.

Geçende bir işçi toplantısında idim. İşverenle yapılan bir toplu sözleşmeden sonra tören yapılıyordu. Çıkıp konuştular. Bir sendikacı da konuştu. Besbelli, hakkını ister, bir ücret artımında bulunurken «servet düşmanlığı» deyimini o kadar sık karşılaştım ki, içini dökmek zorunluğunu duydu ve dedi ki :

«— Biz haklarınızı isterken, bize ikide bir servet düşmanı diyorlar. Oysa biz ashında servet düşmanı değil, tersine serveti artıranlarız. Kim servet yaparsa bizim sırtımızdan yapar. Çölde susuz kalan bir yolcu ne kadar suya düşman olursa, biz de servete o kadar düşmanız.»

Kocaman partilerimizden birinin başı da, geçenlerde, bütün yurddaşlara, söylediği nutkunda :

«— Vatandaş kazanmaktan korkmaktadır. Meşru kazançların ve meşru servetlerin düşmanları türemiştir.» diyordu.

Kişi elinde biriken büyük servetler alınteri kazançları değildir. Bu biriken servetlere meşruluk verilir.

Hukukun açık kapılarından yararlanarak verilen meşruluk da, aşırı kazançların haklılığını göstermez. Bir adam bir koyduğundan, bin kazanmazsa, vergi kaçakçılığı yapmazsa, iktidar nüfuz ve tekelinden yararlanmazsa servet sahibi olamaz. Kazıklama yatar. Eskiden bu söyle Her aşırı kazancın gölgesinde bir kazıklama yatar. Eskiden bu söyle nemiş, söyletilmiyordu, onun için de vurguncular, aşırı kazanç sahipleri rahattı. Bugün söyleniyor, söylenmesi pek engellenmiyor, onun için de aşırı kazanç sahiplerini bir korku almıştır. Bundan ötürü de ikidebir :

«— Meşru kazançların ve meşru servetlerin düşmanları türemiştir...» deniyor.

Bunu diyenler küçük bir azınlık. Azınlık oldukları için de, işin aslı anlaşılrsa diye korkuya düşmüşler, söylüyorları servet düşmanı göstermede çıkar ummuşlar. Servetin çoğu da bunların elinde değil. Türkiye'de servet, devletin elinde. Eğer hakkını isteyen ve arayan işçilerimiz servet düşmanı olsalar, önce bu düşmanlıklarını devlete karşı gösterirler. Siz bir işçinin devlete karşı düşman olduğunu gördünüz mü? Devlet, kendine karşı bir servet düşmanlığı yapılabileceğinden korkuyor mu? Bunun belirtisini görüyor musunuz?

Bunların içine biraz daha korku düştükçe, aşırı servet ve kazançlardan yakınanları, devlet düşmanı gibi göstermekten çekinmeyeceklerdir de.

Sığırtmacı Hassa şehre gelmiş.

«— Bu tiren kimin?» demiş.

«— Devletin...»

«— Bu hastane?»

«— Devletin...»

«— Aha, şu köprüler?»

«— Devletin...»

«— Okullar?»

«— Devletin...»

«— Dağlan memurlar?»

«— Devletin...»

«— Polisler, jandarmalar, askerler?»

«— Devletin...»

«— Ulen... bizim ağadan da zengin devlet ağa varmış dünyada.»

Bir vurgun ve soygun döneminde, krediyle bir iki apartman, bir kaç taş, biraz toprak, atölye biçiminde fabrika ele geçirenler kendilerini servet sahibi sanıyorlar ve büyük çoğunluk da bunu söyledi mi, basıyorlar yaygarayı :

«— Servet düşmanları türedi...»

Türeyen müreyen birşey yok.

Hesabının sorulmasından korkuyorlar. Korktukları için de bağıyorlar.

İşçi hiçbir zaman servet düşmanı olamaz. Tersine emeği ve ahıterile servete servet ekler. Çalışma gücünün özünde bu vardır. İşçi sömürüldüğü sürede, aşırı kazanç eğiliminde olanlar, kazançlarının arttığını görürler. Bunun bozulmamasını, sürgit olmasını isterler. Gitmiyeceğini de görüyorlar, kızıyorlar, bağıyorlar, ter ter tepiniyorlar. Mesele hurda.

Bir sürede işi :

«— Vatan düşmanı...»

«— Memleket düşmanı...»

«— Cumhuriyet düşmanı...»

«— Demokrasi düşmanı...» da-

mege vardırcaclaklar. Sökmediğini de görünce, kıvrıp kuyruklarını susacıklar.

Kaybetmek üzere olanın son kıvrığı bu...

Asıl servet düşmanı olan da kendileri...

Çukurova

(Utanç Bölgesi)

Alay alay gelirler
Birer birer ölürlər
Tükenir mi böyle hiç,
Anadolu'nun Bozkır'ı'sı

HALİL AYTEKİN

İki kırında Çukurova Beylerinin, her yıl Toroslar'ı aşarak Adana ya gelen pamuk işçisi için dillerinden düşürmediği bir söz var. Bir bülü-günü yukarıya aldığım bu sözü, bana bundan tam kırk yıl önce, bu bölge-den getirdiği zehirli sıtmanın nö-betli içinde zangır zangır titreyen bir komşunun delikanlı oğlu söylemişti. Levent yapılı bu yigit, obamızdan Çukurova'ya pamuk çapalamak ve devşirmek için giden alay alay insan-ların arasında, camı içinde dönen tek insandı. Onun da oradan aldığı sıtma mikrobuyla ömürü uzun sürmedi. Günden güne inceldi, sarardı soldu. Günün birinde Çukurova'dan hasta dönen birçoldarı gibi, o da, geride parmakları kanalı bir gelinle üç yetim çocuk bırakarak dünyadan göçüp gitti.

O günle, bugün arasında uzun, çok uzun yıllar geçti... Devirler, il-tidatlar değişti... İnsanlık Atom ça-ğını gerilerde bırakarak, Uzay Ça-ğına ulaştı... Ama yirminci yüzyılın ikinci yarısında, bizim Çukurova Bölgesinde o günden, bu yana de-ği-şen ne var sanki? diye düşünüyö-müm... Eskiler, bu bölgenin adına «Kıran Bölgesi» derlermiş. Şimdiki-ler ise «Utanç Bölgesi» diyorlar. (Elimde Çukurova İhsanı için —ay-rı ayrı çağlarda yazılmış— bir yığın yazı ve rakamlar var. Sırası geldik-çe bunlara değineceğim.)

Uzatmağa ne haceti. Bu bölge-nin adına «Kıran Bölgesi» deyin. «Utanç Bölgesi» «Soyma - Soyulma Bölgesi» deyin. Daha bir sürü şeyler deyin, deyin. Şu dünyada insanoğlu için sömürme sömürülme, aldatma, aldatılma, ezme, ezilme adına utan-

lacak, yüz kızartacak, ne değin ya-kışksız, kötü şeyler varsa hepsini, hepsisini deyin... Bunların hepsi, tıpkı dün olduğu gibi bugün de Çukurova toprağında yedibaşlı bir ejderha gibi çöbreklenmiş, oturmuş; yerinden oynatana aşkolsun!...

Bölgeyi yakından tanımak, öğ-renmek isteyenler, beri gelsinler : İlk önce — gündelik bölge için yazı-larını bir yana bırakarak — İşe İrgat pazarından başlayalım :

Tablo : I

Daha kögeden başımı çıkarır çı-karmaz, üçü, beşi birden üzerime atıldılar. Kısa bir zamanda etrafım hayli kalabalıklaşmıştı.

— Beni al!

— Beni al!

Şaşkın şaşkın gözlerine bakar-ken, üzerime doğru atılmalar devam ediyordu.

— Efendi onu beğenmezsen be-ni al!

— Yok beni al!

— O hödüğün biri tutmak ya-pamaz. Beni al!

Koltuğumun altına kestirdiğim fotoğraf makinemle içlerinden güç-belâ kendimi kurtarıp bir kenara at-tım zaman, karşımda bana hiçde dostça bakmayan, belki bir tabur in-san vardı. Tam köşeyi döneceğim bir sıra, aynı kalabalık bu kez de an-sızın kargularına çıkan hacığa kıkık-lı bir köylünün etrafını sardılar.

— Beni al, beni al!

— O saman yemez birisi... Am-ma da buldun adamını, beni al!

Belli ki, köylü baba, kuru gü-rültüye pabuç bırakan soydan de-ğil-di. Önce «Hangi birinizi alayım ay-tıklarım, baksene it sürüsü kadar

varsınız...» diye ırgatlardan bir iki-sinin sırtını sıvazlıyarak, şaka yoluyla birkaç laf yaptı. Sonra tıpkı süreki-nin önünden bir çift öküz seğir gibi aralarından ikisini kolundan tutarak bir kenara çekti.

— Bana bu iki kişi lazım, hadi siz de başundan dağılın ulan! dedi.

Hacı ağa kıkıklı köylü ile ırgat arasındaki pazarlık çok kısa sürdü. İş bulan arkadaşları, apar-topar efen-disinin peşinden koşarken, onlar bir kez daha bağenilmemenin verdiği kargınlık içinde elleri bögürlerinde dikilip kaldılar...

— Nasip he gurban! Allah'tan umudumuzu kesmiyelim.

— Kismet he gurban!

Bu sözleri söyleyen, döndüğüm köşenin ötesinde ayak üzeri dikilen üç ırgattan biriydi. Üçü de boyun-larını bükmüş, ürkek gözlerle bana bakıyorlardı. Belli ki, bu kalabalığın içine yeni düşmüşlerdi. Belli ki, üçü de aynı bölgedendi. Üçünün de bacak larında gökdonları vardı. Yürürken üçünün de peyikleri yerleri sürüyor-du. Bir süre bakıştıktan sonra yan-larına sokuldum.

— Siz kendinize kapılanacak bir ağa bulamadınız mı? dedim.

Bu konuşmamdan fazla birşey anlamadan başlarını yukarı salıhyarak, bir «cuk!» çektiler. Sonra birbir-lerinin yüzlerine baktılar. Bir ara kendi aralarında anlamadığım düde birşeyler konuşular. Baktım, gözle-rinin altından hep beni süzüyorlardı. Bu süzülüşlerde bir ürkeklik, bir gü-vensizlik olmakla beraber, öbür yan-da içlerini dökmek, dertleşmek isti-yen mazlûm bir halleri vardı. Onlara birazlık olsun cesaret vermek için, — Haydi söyle biraz yürüyelim dedim.

Adımlarını bana uydurarak yürüdüler... Ama birbirlerine kenetlen-miş gibi yürüyorlardı... İçinden tık-ırmı tıkırmı insan taşan iki geçeli kah-velerle, dört bir yanına kendine özgü cıvı kokular saçan ırgat pazarını çoktan gerilerde bırakmıştık. Ufka bakıyorum; günün kulağı ya çıktı, ya çıkacak. Adana'nın Kale kapısı'nda-yım. Önümüzde demir parmaklıklılı taş bir köprü uzanıyor. Burası, eski Adana'yı karşı yakaya bağlayan tek geçit noktası. İki yanına iki küçü-cük birer park oturtulmuş. Birinin tam ortasında yüzünü Seyhan ırma-

ğına çevirmiş devrim şehidimiz Turan Emeksiz'in küçüklük bir hüsti var. Bu çifte parkların hemen önünden kırıl sularıyla etrafa ağır ve pis bir koku saçarak Seyhan ırmağı geçiyor. Eli uçkurunda köprü'nün altına girip - çıkanlardan belli ki, gurbetçi ırgatlar için buralar aynı zamanda abdest bozma yerleri... Sadece bu kadarla kalsa iyi, sabahın bu erken saatlerinde çirliçiplak bu sulara dalıp çıkanların çokluğuna bakılırsa, koca Seyhan'ın başka görevleri yanında Adana'nın bu köşesinde önemli bir görevi daha var : O da gurbet uşağının gusletme ve arınma ihtiyacını parasızca yerine getirmesi.

Seyhan'ın öbür geçesinde iş yerleri başlıyor. Çukurova'nın en büyük dokuma fabrikaları, mezbahası, irili ufaklı atölyeleri ve sonra bunların arkasında uzayıp giden portakallıklar... Pamuk tarlaları... Bu saatlerde köprü'nün üzeri karınca gibi insan kaynıyor. Ellerindeki çıkınlara bakarsan, bunlar fabrika işçileri. Az sonra ortalığı kasıp kavuran Çukurova güneşi çıkacak.

— İyisi mi şuracıta biraz sekillenelim.

Doğulu üç ırgad

Üç ırgadın arasında kendime bir yer bulup ta kanepeye çöktüğüm zaman kuşkuyla gözleri hâlâ üzerimde doluyordu... Kim olduğumu, nereden gelip nereye gittiğimi kendilerime anlatmağa çalıştım. Onlar bu sözlerine inandılar mı, inanmadılar mı bilmem ama, bir ara

— Deminki manzarayı gördünüz; bu hep böyle mi devam eder? diye sordum.

— Hüdanın günü hep böyle, diye omuz silktiler. Sonra yavaş yavaş açılmağa başladılar.

— Biz öldük he vallah! Biz maf olduk he vallah! Biz bittik he vallah!

Kırk - dökük bir türkçeleri vardı. Tıkana tıkana konuşuyorlardı, her Doğulu gibi. Büyüğü kırk yaşlarında olduğunu söylüyor, ama saçları baştan sona ağarmış. Onun küçüğü askerliğini yeni yapmış. En küçüğü ise, daha yüzünde tüy tıst olmuyan bacak kadar bir oğlan «Ana yaşı 18-19 var ama begem diyor. El kapıları beni böyle çöktü.»

Yalnız onu mu? Ötekilerinin de ondan pek farkı yok. Uçlu de kara kara geçmişler... Uçlunun de üç ay-

rı öyküsü var, kara kara... Çukurova ya inen her ırgadın, her Anadolu insanının ortak çilesi dile geliyor bu öykülerde... Dayı, yiğen emmi gibi birbirlerine yakın akraba olan bu uçler. Diyarbakır'ın Çngüş İlçesi höylerinde noluurlarmış. Köylerine aylardır bir damla yağmur düşmediği için, bundan yirmi gün önce sırtlarında yorgan, ver elini Adana, deyip yola düşmüşler...

Ondan ötesi tüm Çukurova ırgadının başına gelenler; hepsi uzun uzun bir hikâye. Köy köy, kent kent dolagmışlar, uzun bir hikâye... Yattıkları bir han köşesinde yorganlarını çalmışlar; uzun bir hikâye. Benim işte çalışır mısınız? diye onları bir tak siye atıp götürren bir adamın başlarına açtıkları; uzun bir hikâye... İsiz bir derede ağaçlara bağlanıp çepçellerindeki harçlıkların tabanca-buçak zoruyla son metelğine kadar alındıktan sonra, hırsızların bugüne dek bulunamayışı; uzun bir hikâye...

Doğulu hemşerilerimin anlattıkları arasında kısa olan ne var ki zaten? Bir adama çalışmışlar çalışmışlar, haklarını alamamışlar; uzun bir hikâye... Sonra bu adamla aralarında kavga çıkıp bu yüzden bir ar kadaşları hepse düşmüş, uzun bir hikâye... Velhasıl kelâm, bu yıl Çukurova, da işleri hep tersine gidiyormuş; uzun bir hikâye... Dinmeden yağmur yağıyormuş; uzun bir hikâye... gün açıyormuş; uzun bir hikâye... Ve böylece kastruca Çukurova toprağında elleri, kolları bağı kalmışlar; uzun bir hikâye...

Çukurova toprağı bu kısacık konuşmalar içinde Doğuluların uzun uzun öyküleriyle doluydu... Evet Çukurova toprağı canlarına tak diyen bu üç Doğulu hemşerinin bir de köydeki yaşantılarıyla ilgili öyküleri daha vardı ki, bunlar da, hepsi uzun uzun bir hikâyeydi : Köye gitmek dersen, orada kıtlık vardı. Daha Mayıs ortalarına gelmeden ekin-ot hepsi yanmış, kavrulmuş, kül olmuştu; uzun bir hikâye... Orada ne yiyip ne içeceklerdi, borçlarını nasıl ödiyeceklerdi; uzun bir hikâye... Bir kere üçünün de köylerinde bir karış toprakları yoktu. Köyleri yetmiş haneydi. Bu yetmiş hane, dedelerinin dedelerinden beri yerli bir ağanın top-

ADANA SOKAKLARINDA
DIYARBAKIRLI UÇ İRGAT

(Mamoş ortadaki)

rakları üzerinde marabacılık, yarıcılık yapıyorlardı. Köyleri okulsuzdu. Köyleri yolsuzdu. Köyleri susuzdu. «Ebay-ı ecdattan» yağmur suyu içiyordu bu köy.

Bütün bunlar, Diyarbakırlı ırgatlar için uzun uzun birer hikâyeydi. Ama asıl uzun hikâye köylerinde bu yıl baharda başlamıştı : Uzun yıllardır ağa, köylüleri topraklarından sürüp çıkarmak istiyordu. Köylüler de inat mı inatı.

— Gözümüzü açtık, bu toprakları gördük. Gözlerimizi gene bu topraklarda kapayacağız, diyorlardı.

Ağa kurnazdı. Kendisini geriye çekerek köylüleri birbirine takıp takıştırmak yoluna gitmişti. «Ayrı, hükmet politikası.» Ağanın çabası hiç de boş gitmedi. Kısa bir zamanda köy hasımlaşmış cepheler halinde ökiye bölünerek köyün harman yerinde birbirleriyle kurşunlaşmağa başladılar. Ağa muradına ermışti. Bu kıyasıya kurşunlaşmalar sonunda köyün yarısı mezarı, yarısı da hapishaneyi boylamıştı. Bunlar da uzun uzun bir hikâyeydi...

ırgadların içinde en yağlısı bu uzun hikâyeleri ardardına sıralarken, bu kurşunlaşmalar sonunda iki kar-

değiyle bir emminin oğlunu kaybeden en küçükleri Mamoş öfkeyle yumruklarını sıktı,

— Bizim memlekete daha yağmur yağmasın, taş yağsın! dedi.

— Niye delikanlı? dedim. İnsan memleketine bu kadar atar tutar mı?

Küçük Mamoş'un gözleri adama- kılı kızarmıştı. Dişleri gıcır gıcır yumruklarını bir kez daha sıktı,

— O memleket vahşi, dedi. Bir- birlerini çekemiyorlar...

Sonra yavaşça söylendi.

— O memlekette çalış çalış, gö- tür paralarını hükümete yatır.

Önce çocuğun bu dandan dü- geroesine konuşması karşısında afal- ladım. Fakat Mamoşu sonraları biraz daha deşeyince ona hak vermemek elminden gelmedi... Evet, Diyarbakı- rın bu yumruk kadar çocuğu tam dört yıldanberi Çukurova'ya gelir — giderdi. Bu dört yılın, dört ayrı öy- küsü vardı, uzun uzun... Çukurovaya ilk ayak bastığı günü iyi hatırlıyor- du. Gene bir Mayıs sabahıydı. Gel- diklerinin ertesi günü, onun anlatı- şına göre, bir hükümet çıkıp, öteki bir hükümeti devirmişti. Bir de duy- muşar ki, Doğu'nun bütün ağaları hapsolmuş. Onların ki de içinde. Aralarında bir sevinç bir kıyamet. Yorganlarını sırtladıkları gibi gerisin geri yollara dökmüşler. «Bizim de toprağımız olacak, kula-kulluk et- mekten kurtulduk şükür.» demiş- ler...

— Bekle! Bekle! Bekle!...

Bu uzun hikâyenin sonu da böy- lece bitmişti. Gerilere bakıyordum. 27 Mayıs'la bu günün arasında kos- koca dört yıl geçmişti. Şimdi Mamoş tam ondokuz yaşındaydı. Evet bu dört yılın, dört ayrı öyküsü vardı. Bu dört yıl içinde dört ayrı ağaya kapı- lanmıştı. Küçüklük Mamoş bu dört ağadan ancak ikisinden hakkını ala- bilmıştı. Bu aldıkları paramın da hayrını görmemişti. Bir seferinde kö- yüne dönerken haydutlar tarafından yolda soyulmuştu. Başka bir seferin- de, götürdüğü paraları kardeşinin başına gelen işler için bir avukata götürüp yatırmıştı...

Küçük Mamoş'un bu anlattıkları kısacık hayatında, hepsi uzun uzun bir hikâyeydi... Bakıyordum, bu uzun hikâyeler arasında sıkışıp kalan Do-

ğulu çocuğun kafasının tam ortasına — çeşitli haksızlıkları, yol kesen hay- dutları, karakolları, mahkeme yolla- rı, avukat ücretleri, daha bir sürü girdileri, çıktıklarıyla — bir dünya gelip oturmuydu. Mamoş içine düğ- tüğü bu dünyadan dilinin döndüğü kadar yapıp, yakınırken Onun bu ço- cukca itirazları karşısında ağla- mak mı, gülmek mi gerektiğini doğ- rusu kestiremiyordum...

Küçük Mamoş'a göre, yer yu- varlağı üzerinde güçlü gördüğü, güç yetiremediği neler varsa hepsi hü- kümetti... Onlarla uğraşan, onların elindeki, avucundakini çekip alan hükümetti... Bu zorba haksız herif- lere dur demiyen, bunları üzerine üzerine yürüten hep hükümetti... Gene Mamoş'a göre avukat, hükümet- ti. Yollarda önüne çıkıp paralarını alan, hükümetti... İki yıllık abanterini vermeyip ona bir s... tir çalan, Çu- kurova'nın kadıllık, biçer-döverli zorba ağaları, hükümetti...

Bakıyordum, birbirini kovahyan olaylar içinde şaşkına dönmüş, baht- sız bir Doğulu çocuk kafası.

Bir ara, gözlerim tepemde dikili- çuran Turan Emeksizin heykeline kaydı. Bundan tam dört yıl önce mü- letin yolunu kesen güçlere karşı, ar- kadaşlarıyla birlikte savaşırken şe- hit düşen genç üniversiteli... «Konu- şulanları duyuyorum musun? diyordum. Başını kaldır da bir bak! Dört yıl ö- nce uğrunda can verdiğin dâvalar bu- gün ne halde!»

Hadî boşver! O şimdi bunları görmese hile, ben görüyordum. Büt- ün bir memleket görüyordu... Şu- arkadaki asfalt caddeyi boydan boya kucaklayan köşkler, dikkanlar kim- lerindi? Yalnız bir tekinden 23 mil- yon lira para kazandığı söylenen karşı fabrikalar, arkasında uzayıp giden portakallıklar, pamuk tarlaları kimlerindi?

Evet gide gide bu Doğulu çocuk, tepemizdeki şu küçüklük tunç hey- kelden tut da, karşımızda ve arka- mızda gördüğü ve göremediği, para- nın güç yetirip akıl erdiremediği ne kadar irilikler ve sertlikler varsa yavaş yavaş hepsini hükümet sayıp çıkacaktı... Ne olur ne olmazdı. Vak- tin geldiğini söylüyerek Doğulu hem- şehriyerimi kendi kaderleriyle bağ-

bağa bıraktıktan sonra, öteki ırğ- larla konuşmak üzere oracıktan uz- laştım.

Tablo : II

Çukurova ırgadının duası

Hepsi yanyana, ayrı ayrı 1 çizginin içine girmişler, çapa sal yorlar... Ben deyim 30-40, siz deş elli altmış gövdeleri hafifçe öne do ru eğilmiş, ayaklarının birisi ilerik birisi geride incecik bileklerin sall dığı incecik saplı çapalar hep bird kalkıyor, hep birden iniyor :

— Tap tap... Tap tap...

Sonra hafif hafif koca bir tarlanın k barışı... Sonra genizleri gıcıklyı kavruk kuru bir toprak kokusu Tepelerde, katranı kaynatın bir Ç kurova güneşi. Sıcak... Sıcak... S cak...

Incecik ellerdeki incecik çapalı —başını topraktan yeni çıkarmış p muk fidelerinin diblerin— durmada inip kalkıyor :

— Tap tap... Tap tap...

Sonra çapaların çıkardığı b uyumlu «Tap tap» lar, Irgadbaşı'nı bir el işaretleriyle duaya çevriliyor :

— Öğleye hürmet! (Tap tap...)

— Amin!...

— Haftaya niyet! (Tap tap...)

— Amin!...

— İbrahim Paşa'ya rahmet!

(Tap tap...)

— Amin!...

— Hükümete nusret! (Tap tap.

— Amin!

— Aşamıs'a devlet! (Tap tap.

— Amin!

— Tarlasına bereket! (Tap tap.

— Amin!

— Kolumuza kuvvet! (Tap tap.

— Amin!

— Kör şeytana lanet! (Tap tap.

— Amin!

— Peygambere salâvat!

— Amin!

— Allahümme salih âlâ seyidâin

— Amin!

Uzayıp giden dümdüz bir pamuk tarlası. Ucunun nereden bağlayıp ne rededen bittiği üzerinde kafa yorma- ğa ne hacet! İşte bu uçsuz bucaksız pamuk tarlasının iki başına iki dev fabrika oturtulmuş : Akdeniz ve Bossa bez fabrikaları... Bir başta pamuk ekilir, toplanır sonra öbür başka fabrikalardan çıkan top top

bez ve basmalar, çarşı içinde banka olur; çalmbank olur, kazakbank olur...

Bunları geçelim şimdi. Çukurova güneşi altında ovayı dolduran 30-40 bin ırgadın elindeki çapalar şu saatte kimler için inip kalkıyor? Oysa paydos saati çoktan gelip, çatmıştır. Zamanı biraz uzatmak gerekmektedir. Ağa'nın kâhyaları, ırgatbaşları tek kelime ile çanak yalayıcıları; düşünmüşler, taşınmışlar, ne yapınlar - neyletinler? Eloglunun tepesine dökülüp «Höşşet ulan! beri bak. Bugün ağamız'a bir yarım saat fazla çalışacaksın' diyemezsin. Desen bunu bir yıl içinde bir defa iki defa bilemedin üç defa diyebilirsin. İyisi mi kestirmeden giderek işi tatlıya bağlamak gerek. İçinde 30-40 bin ırgadı çalışan geniş geniş çok geniş bir ülke düşünün! Bu 30-40 bin ırgadın çalıştığı ülkenin ağaları-beyleri, —Nisan ayının başında

Torosları aşip gelen — binler, onbinlerce pamuk işçisiyle «Alay alay gelirler — Birer birer ölürlür. — Tükendir mi Anadolu'nun Bozkırlısı...» diye durmadan yerip eğlentirirken, Anadolu insanı, kendisinin Çukurova güneşi altında kıvrana kıvrana ölüşüyle böylesine alay edip zevklenmeler için o, ömrü boyunca çapa elinde büyük bir sabır ve tevekkül içinde uzun uzun dualar sıralamış, yalnız dualar sıralamamış; 8bir yanda dua süresince hasta ve mecalisiz kollarından Çukurova toprağına inip kalkan çapalarla kendi ömrü, kendi gücü hergün biraz daha eksilirken ağaların canlarına yeni can, servetlerine yeni servet katmıştır.

Sonları âminle biten bu hürmetli-rahmetli uzun, çok uzun duayı bir de kısaltarak, günümüzün gerektirdiği şekilde okuyalım :

— Allahum, Peygamberimizin, başımız, paşamız. Çok kazansın, çok yaşasın Ağamız...

Memleket halkının dilinde bu dua daha daha da kısaltılarak, «Hak taâlâ hazretleri ömrümden alsın, ömrüne katsın.» şekline girmiştir.

Ömrümden alsın, ömrüne katsın

Evet, ömrümden alsın, ömrüne katsın... Başka yeri bilmem ama, bu duanın en çok söylendiği yer gibi, tutulduğu yerin de, Çukurova top-

BİR PAMUK TARLASINDA ÇALIŞAN KADIN İŞÇİLER

(çapalar kimin için inip kalkıyor)

rağı olduğunu görüp inanmanız için, çevrenize şöyle bir göz atmanız yeterli da artıyor bile. Bölgenin Halk Eğitimcileri de kendilerini buna inandırmış olmalı ki, çıkardıkları YÖNELİŞ adlı aylık bir derginin Mart 1964 tarihli sayısında DUANIN KUVVETİ başlıklı bir yazıda, bakın ne diyor, «Tanrım beni selâmetlere alet eyle. Kin olan yere muhabbet, hakaret olan yere af, şüphe olan yere iman, keder olan yere ümit, karanlık olan yere ışık, hüznün olan yere sevinç götürebileyim. Allahum, senden niyaz ettiğim, teselli bulmaktan ziyade, teselli vermektir. Anlaşmaktan ziyade anlamak, sevmekten ziyade sevmektir... Allahum... Allahum...

İşte başınız darda kalmış sıkıldığınız zaman yapacağınız dualar... İşte dualar uzadıkça servetleri, zenginlikleri de uzayıp giden bir eli yağda, bir eli balda Çukurova beyleri, paşaları... Ve bunların çevirdiği sayısız dolaplar... İşte, bunca yıldır çevrilen bu dolaplara, gözleri bağlı kanın onbinlerce insan. Bir ara, bu dolabı çevirenlerle bu dolaba kogulup canını dişine takarak sürünenlere ait — kazançlarına, yediklerini, içtiklerine dair — gerçek rakamlar elde edebilmek için, deminki ırgadlara dualarını bitirir bitirmez soruyorum.

— İşe kaçta başlar, kaçta bırakırsınız.

— Biz saat bilmeyiz, diyorlar. Tarlaya sabah ezanıyla girer, akşam ezanıyla çıkarız...

Çukurova'da sabah ezanlarının iki tane olduğunu bildiğim için, (Çok yerde Çukurova'da müezzin sabahları iki defa minareye çıkar. Bir ırgadlar için, bir namazcılar için.)

— Hangi ezanla diyorum.

Hepsi birden Doğu'yu göstererek

— Orası ağarmadan, birinci ezan okunur okunmaz, diye cevap veriyorlar...

Bakıyorum bu uzun günlerde güneğin çıkışından, batışına kadar geçen süre tam onaltı saat. Bunun bir saatini öğle paydosuna çık. Durup dinlenmeden tam onbeş saat çapa sallama. Gündeliklerini soruyorum.

— Biz gündelik değil haftalık alırız diyorlar.

Sorup soruşturuyorum. En kabadayısının aldığı haftalık ücret sadece 40 lira. Bir Çukurova işçisi mevsim boyunca ancak beş ay çalışabileceğine göre, ayda-yılda cebine giren paranın kaç lira kaç kuruş olduğunu artık siz hesap edin... Bu ayda 160, yılda 800 lira demektir ki, bu kadar bir paraya Çukurova ırgadının kaç gün kaç saat çapa sallayıp,

CEVDET PAŞA ANLATIYOR

Maliye İşleri ve Dış Borçlar

Bugünkü dile çeviren :
C. KUDRET

Reşit Paşa'nın ilk sadrazamlığında (1845) âşar ve vergi «iltizam» larından (*) o devrin nüfuzluları ve bunlara kapılananlar büyük paralar kazanırlardı. Şöyle ki : «mültezim» lerden biri bir sarraf aracılığıyla bir ilin ya da bir ilçenin «iltizam»ını şu kadar bin kuruşa kadar kabul edebileceğini nüfuzlu kişilerden birine anlatıp aralarında pazarlık kesildikten sonra o da ilgili bulunduğu vekile gidip o «iltizam»ın şu kadar yüz ya da şu kadar bin kеше eksigiyle ihalesini rica eder. Sadrazamın oluru üzerine Maliye nazırıyla söyleyerek işi yaptırır, bu yolla zahmetsizce büyük akçalar kazanırlardı. Lâkin bu işler herkese verilmeyip, vekillerin ve devlet ileri gelenlerinin nüfuzlularına ve onlara kapılanmış olanlara mahsustu ve çoğuzaman bu işlemler açıkça yapıldı. Bu ise, gerçekte Hazine'nin malını dolaylı olarak ele geçirip çalmak demektir. Bu yüzden, uzakgörüşlü kimseler bunu açtıkten yapmayıp bazı sarraflar eliyle gizlice yürütürlerdi. Reşit Paşa padişahın arasına büyük hediyeler alıp başka kazançlara tenezüll etmezdi. Ama kendisine kapılananlardan bu «iltizam» işine girişmeyen pek az kaldı, bunların bazıları böyle uygunsuz yollarla bir defada binlerce keseler alarak har vurup harman savururlardı.

(*) *Iltizam* : Devlet vergilerinden birinin toplanması işini üzerine alma, vergi müteahhithiği. Vergileri toplama işi devlet eliyle yapılmaz, «mültezim» denen vergi müteahhithlerine verilir. Hazineye en yüksek gelir vermeyi taahhüt eden kişi, herhangi bir bölgenin «iltizam» işini üzerine alır; böylece, hem Hazine'nin geliri, hem de «mültezim» in kazancı halkın sırtından çıkarılır.

Ömür tükettiğini hesap etmesek bile, bugün Anadolu köylüsünün bir yıllık ihtiyaçlarının paraca karşılığını gösteren elimizin altında bazı rakamlar var. Onun, giyim-kuşamla çeşitli masrafları bir yana, altı nüfuslu böyle bir ırgat allesinin sadece yıllık yavan ekmek bedeli ne tutuyor, biliyor musunuz? 1.250 lira. Evet, Çukurova ırgadının yılda cebine giren para en çok 800 lira. Allesinin bir yıllık yavan ekmek ihtiyacı 1.250 li-

ra. Yiyip de mi ölürsün? yemeden mi, ölürsün?

Beş aylık çalışma karşılığı cebine 800 lira giren Çukurova ırgadının birde günün yirmidört saatinde kurasına girene bir bakalım :

Sabahleyin : Buğday kırmasından (yarma) duru bir çorba ile kara bir somun.

Öğleyin : Karasomun, bazen çibelek.

Akşam : Karasomun, bazen çor-

ba...

Günlük bu yemek listesini derleyip toparlayıp da paraya döktüğünüzde, karşınıza ancak 100 kuruş gibi yüz kızartıcı bir rakam çıkıyor...

Kimi dizde, kimi topukta, işte Çukurova!...

Gelecek sayıda Adana'nın ortasında bir han (AŞİRET HANI) Dünün Çukurovası...

kazandıkları için, için sonunu düşünmemekte idiler. Özellikle yaz günlerinde Boğaziçi ve başka gezip tozma yerleri keyfine düşkün kişilerle tüküm tüküm dolar, akla keder verecek düşüncelerden herkes kaçınırdı. İstanbul gerçekten bir cennet örneği ve her kögesi bir çeşit keyif ve eğlence yeri idi. Hele Şirket-i Hayriye vapurları Boğaziçi'ne işlemeğe başladıkdan sonra Boğaziçi'nin şenliği gündən güne arttı ve yalıların değeri çok yükseldi.

Ne var ki, maliyenin dengesi şaşıp devletin gelirleri giderlerini korumuyordu. Hazinesinin durumu Bâbü'l-ce gereği gibi bilinmediğinden, dengeye hiç önem verilmiyordu. 1267 (1850) yılında Maliye nazırı Nafiz Paşa bu halden şikâyet eder oldu ve bir gün vekiller kurulunda :

— İşte bu ay başında aylıklar verilemeyip bir hafta geciktirmek zorunda kalınacağını

bildirince, toplantıda bulunanlar şaşkınlık ve korku içinde kaldı.

— Bir ayın sonunda herkes hak ettiği aylığın; yeni ayın birinci günü isteyip de verilemezse, Hazine iflâs ettiğini ilân etmiş olur, halimiz n olur?

diye herkes düşünmeğe vardı. Reşit Paşa dahl :

— Padişah bunu duyarsa ne buyurur?

diye telâşa düştü. Bunun üzerine Maliye hazinesinin halini anlamak üzere bir komisyon kuruldu. Sıraşker (Millî savunma bakanı) Rüşti Paşa, Hariciye nazırı Ali Paşa, Sadrazamlık müsteşarı Fuat Efendi ve Maliye hazinesi defterdarı Halil Efendi bu komisyona memur buyuruldu. Hazinesinden defterler getirildi, gelire gider karşılaştırıldı, görüldü ki devletin giderleri gelirlerini epeyce aşmış, maliye işi gerçekten kötüleşmiş, Hazine bir «kriz» (fr. *Crise*) haline düşmüştü. Bak belâya ki «kriz» sözünün Türkçede karşılığı yok. Onu karşılayacak bir sözcük bulmak da bir mesele oldu. Bir gece Fuat Efendinin yalısında buluştu, bu mesele görüşüldü, araya «buhran» sözü bulundu. Hatta bu «kriz»'in çevirisi olmak üzere kabul olundu. Hatta bu konuda padişaha sunulan yazıda «*Hasb-i malîyân hal-i buhrân*» (maliye hazinesinin buhran hali) diye yazıldı ve ondan sonra «kriz» yerine «buhran» sözcüğü kullanılır oldu.

1268 (1851) tarihinde maliye meselesi önem kazandı, Bâbü'l-ce'de herkes ondan söz etmeğe başladı. Maliye işlerini düzeltmek için ilkin tutumlu davranmak gerekirken «istikraz» (borç alma) yolu açılmak istendi. Bu yolu en çok isteyen Fuat Efendi idi. Sonunda, Fransa'dan borç olarak bir miktar altın almaya karar verildi.

O sırada Ali Paşa Sadrazam, Fuat Efendi Hariciye nazırı olmuştü. Damat Fethi Paşa, Abdülmecit Han hazretlerine :

— Babanız iki defa Rusyalı ile savaş etti, bu kadar seferler aşırđı, bunca sıkıntılar geçirdi, dışardan bir para borç almadı. Sizin zamanınız barış içinde geçmiş olduğu halde borç almaya âlem ne der?

deyince, padişahın kalbi üzüldük bu borç almada vazgeçilmesini buyurdu. Oysa, borç alma sözleşmesi imzalanmış bulunduğundan, yürütülmesi Bâbü-

âlîce gerekli görülüyordu. Fransız elçisi de Fuat Efendiye :

— Ben dünyanın halini beğenmiyorum, belki bir savaş çıkar, borç almayı bozmayın, elinizde biraz altın bulunsun.

diye öğüt verince, Fuat Efendi padişahi bu konuda razı etmeğe çalıştı ise de fayda vermedi. Padişah, Fuat Efendiye karşı :

— Ben bu devleti benden öncekilerden nasıl buldumsa, benden sonrakilere de öyle bırakacağım. Eğer bu borç alma bozulmazsa, saltanattan ayrılırım.

diye buyurmuştu. Bu yüzden, adı geçen borç alma bozuldu. (...)

Bir gün Fethi Paşaya adamlarından biri bu konuyu açtı :

— Niçin Bâbü'l-ce'ye zıt gidiyorsun? Bâbü'l-ce'ye karşı gitmek iyi şey değildir.

deyince, Fethi Paşa'nın buna karşılık olarak :

— Ben Bâbü'l-ce'ye hiçbir zaman karşı gelmek istemem. Lâkin bilirim ki bu devlet beş kuruş borç ederse batır; çünkü bir kere borca alıştırsa önu alınmaz, borca boğulup gider.

dediği o zamanlar gizlice duyulan şeylerdendir.

Daha sonra Rusya savaşı çıktı, bu yüzden Avrupa'dan bir miktar altın borç olarak alındı, böylece borç almaya alışıldı. Borç alma işlerinde bulunan bazı vekiller ve memurlar da bundan çimlenmeğe alışmış oldu. Ondan sonra artık önu alınmayıp Fethi Paşa'nın dediği haller meydana geldi, devletin vücuduna unutulmaz yaralar açıldı, biz acısını çekiyoruz, yaralarımıza boş yere acınma tuzu ekıyoruz.

(*Tezâkir*, c. I, s. 19-23)

Saray hazinesinin aşırı sıkıntısı dolayısıyla daha önce düzenlenen «kalme» lerin (kâğıt paraların) görüldü biri çıkarılmıştı. Ancak, Hasip Paşa azledilerek yerine Safveti Paşa Maliye nazırı olunca, geri kalanını çıkarmaya cesaret edemedi; çünkü, bu tutum, saray hazinesinin borçlarını biçimine getirip Maliye hazinesine aktarmak ve yüklemek demektir. Oysa, o sıralarda yirmi yerde padişah için binalar yapıyorlardı, kadınların ve sultanların etmekte oldukları borçları ise dünyanın altını bir yere gelse yetmiyeceği meydana idi. Saray hazinesi Maliye hazinesine sırtını dayınca, onu da düşürecek gelip görüldü. Yüce devletin malî itibarı büsbütün mahvolma derecesine geldi. Yüzlük mecdidiye altını yüz altmış kuruşa kadar çıktı. İflâs belirtileri görünüp herkes ne yapacağını şaşırđı. Bu sırada saray için tüccar ve sarraflardan bir miktar akça borç olarak alındı; ancak, faizin yüzde kırk beş olduğu öğrenilince, malî itibar büsbütün sarıldı.

Daha önce Fuat Paşa Paris konferansına görevle gitmişti. Fuat Paşanın bir gizli görevi de, Avrupa'da bir borç alma sözleşmesi yaparak maliye işlerini yoluna koyma konusu idi. Lâkin sefahat ve israf kapıları böylesine açık olunca, borç almanın yararı olmayıp belki o da hazineye ağır bir yük yüklemekten ibaret olacaktı. Bu tehlikeli durum üzerine, maliye işlerini görüşmek ve masrafları azaltmak için vekiller top-

landı, bunun bir çaresine bakmakla görevli bir komisyon kurulması konusunda izin almak üzere bir layiha kaleme alınarak padişaha sunuldu.

...Kurulan vekiller komisyonunda, beş çiftleri (beş çift kuyuları) bırakmak ve elmas zilli (çizgili) gubuk kullanılmamak gibi ufak tefek işlerle uğraşılacakta olduğu duyuldu. Oysa böyle küçük tedbirlerin, maliyenin yarasına ne demem olamayacağı herkesçe bilinmekte idi. (...) Bununla birlikte, yüce devletin talantlılık yoluna girmesi Avrupa'da iyi etki yarattı; Fuat Paşa'nın beş milyon lira borç almaya başladığı haberi ni telgrafla bildiren büyük bir ferahlık duygusu ve altın düşmeğe başladı. Keşki Fuat Paşa bu işi başarmasaydı. Biz bu altın ile kendimizi biraz toplardık. Borç alıp da hazine ferahlanca gene sıfahale düşeceğümüz belli idi. Öyle de oldu.

1278 (1861) yılında İstanbul'a geldiğimde maliye hazinesi olağanüstü darlık içinde idi, bu darlık gündün güne de şiddetlenmekte idi. Fuat Paşa daha İstanbul'a gelmeden yüzük altın bir gün üç yüz kuruşa kadar çıktı, ertesi gün üç yüzü geçti, daha sonra dört yüze varır varmaz kaima hiç geçmez oldu. Ekmeği, bakkal ve kasap kabine alıyordu. Oysa halkın ellerinde hep «kaima» bulunduğundan, pek çok kişi aç kaldı. Altın olanlar üçer beşer günlük ekmeğe aldı, böylece ekmeğe bitip sonraya kalanlar ekmeğe bulamaz oldu. Çok alanların ellerinden zorla ekmeğe almaya çalıştılar, sokaklarda ekmeğe kapınmak gibi kargaşalık beklentileri meydana geldi. Kimi kimseler de bu halî görevle silâh ve cephane elde etmeye kalkıştılar, dükkânlar kapandı. İstanbul'u tuhaf bir korku kapladı. Herkes ne yapacağını şaşırdı. Gece vekiller kurulu toplanıp sabaha kadar görüştüler. Sabahleyin sokaklarda tellâlar bağırıp «Padişahımızın tembihi var!» diyerek halkı semt semt camilere çağurdular. Merak edenler sabah namazı vakti camilere gittiler, tembipleri dinlediler. Özeti : «Kâşımın doğerinin çıkmasına sebep olan fesatçıların cezalandırılacağı, yüz altmış kuruşun üstünde altın alıp verenlerin hapsolünacağı (bildirerek dükkânların açılması ve herkesin alışverişine uğraşması) konularından ibaretti.

Hemen o gün Havyar-Hant kapandı ve hava alıp satan fesatçılardan kimileri hapsolündü ve devlete yüz altmış kuruşluk kalmaya bir altın verilmek üzere değiştirilmeye başlandı. Binlerce adama altın yetiştirmek kabül olmadığında, kalabalığı yapıp da bir altın alabilenlerin çoğuzaman elbisesi yarıldı.

Daha sonra Fuat Paşa İstanbul'a geldi, makamına oturup işe başladı. Yeni padişah (Abdülâziz) hazretlerinin doğruluk ve iyi niyeti bilinmekte ise de yakınlarının çoğu kötü adanlardı; o yüzden devletin gerçek halini gereği gibi bilmiyordu. Fuat Paşa'nın ilk hizmeti bu oldu : devletin maliyece bilinen tehlikesini padişaha bildirdi ve düşünülen işlere hızla girişti. Hatâ altın ve gümüş kab-kacak kullanmayı yasak etmek ve herkesin elinde olanı toplayıp para kestirmek tedbirini düşünerek bununla ilgili bir de fetva almıştı. Padişah bu konuda Fuat Paşa ile konuşurken :

**Başımıza
Gelenlerden
Korkmadığımız
İçin
Bütün
Korktuklarımızı
Başımıza
Geldi**

— «Bu iş nasıl olur? Sultanların kab-kacağı nasıl alınır? Onların meselâ gezme yerlerinde su içtikleri gümüş tasları var, bunlar alınır mı?»

diyerek mazeret bildirince, Fuat Paşa :

— «Hay hay efendim, onları dahi almaz. Yüce devlet kötü hale gelip de Efendimiz Konya'ya doğru giderken bizler de peşinize düşüp yola koyduğumuzda sultanlar bu taslarla «Ayrılık çişmesi» nde su mu içecekler?»

(Teskir, c. II, s. 51-52, 60-61, 226-227)

Aziz Nesin, geçen sayımızda bir bölümünü verdiğimiz bu yazısında, 1920 yılında yayınlanmış olan Hüseyin Kâzım'ın «10 Temmuz İnkılabı ve Sonuçları» adlı kitabını günümüz diliyle özetlemektedir. Politikayla ilgili eserlerinde «Şeyh Muhsin-i Fâni» takma adını kullanan Hüseyin Kâzım'ın ayrıca «Büyük Türk Lugatı» adlı eseri vardır.

Aziz Nesin bu kitabı özetlerken, günümüz olaylarıyla benzeşik bulduğu yerlerde, parantez içinde, kendi yorumlarını katmaktadır.

Abdülhamit ve avanesi memleketi yıkmışlar, ezmişler ve istedikleri gibi çignemişlerdi. Yurt, sonsuzcasına ölmüş gibi görünüyordu. Bu durumdan sonra yeniden dirilişin niteliği ilk zamanlarda kolay anlaşılacağı için, kendilerini Türkiye inkılabını alkışlamak zorunda gören hükümetler biryandan da kendi çıkarlarını düşünmeye başladılar. İlk günlerin gâşkanlığı ve verilen değer daha geçmemişti ki Avusturya Bosna - Hersek'i, Bulgaristan Doğu Rumeli'yi almaya kalkıştılar. Bunun ikisi de bir «emrivaki» idi; bizde sürekli bir ahınganlık, kızgınlık yaratmadı.

10 Temmuz inkılabının bu iki önemli olayından sonra bizim için daha yararlı olan bir soruna, yani inkılabın uyandırdığı iç etkilere gelelim : Önce dediğimiz gibi, bu yönetim değişikliği, yüzyıllardan beri adalet bekliyen Osmanlı unsurlarını büyük umutlara düşürdü. Abdülaziz'in tahttan indirilmesini ve Sultan Murat'ın tahta çıkışından sonra da, meşrutiyetin ilânında da bu hal görülmüştü.

Hüseyin Hilmi Paşa'nın başkanlık ettiği İslâhat (reform) Komisyonunun uzun bir süre Makedonya'lılara veremediği güveni 10 Temmuz inkılabı sanki bilyüsel bir biçimde verdi : Bulgar, Sırp ve Yunan çeteleri dağlardan indiler. Makedonya'yı kanlara boyan eşkiyalıktan, boğuşmalardan bir günde eser kalmadı. Halk umuda kapıldı ve bekledi.

Böyle bir inanışın ne denli doğru olduğunu düşünmek, bugün Makedonya'nın elden gidişinden ve yedi yüzyıllık Osmanlı Devleti'nin düşüşünden sonra, belki bizim için büyük bir toplumsal yarar sağlamaz. Makedonya'nın elden gidişine, bu büyük felâkete pek yakından tanık olan bir bakanımız «.....» Bey, Türklerin Anadolu'ya çekilmiş olmalarından memnun oluyor ve «Evet, şimdi tam mülkiyetimize sahip olduk ve devletin bütün kuvvetlerini yutsun bu yerlerden kurtulduk; kendimizi düşünmeye vakit bulacağız ve yüzyıllardan beri aradığımız huzur ve sükûna kavuşacağız!» diyordu. (Kitabın yazarı, düşüncelerini yererek açıkladığı, oysa büyük bir gerçek taşıyan bu sözleri söyleyen Bakanın adını ne yazık ki açıklamıyor. İmparatorluk Osmanlılığına, Türklüğün aleyhine bir durum olduğu düşüncesine bir de katılmaktayız.)

Makedonya'da bağımsızlığa kavuşmak isteyen Bulgarların, Sırpların, Yunanlıların, bütün bu ihtilâli unsurların, Meşrutiyet'in gelmesi üzerine propandacılıktan, ayaklanmadan vazgeçmeleri ve bizim duygularımıza, beklentilerimize katılmaları, inkılabın kendi kuvvetinden ileri geliyordu. İş, bu inanışı yaratmak

ve kazanmakta değil, onu korumaktaydı. Makedonya'lılar, bu denli önemli bir olay karşısında, o zamana kadar kullandıkları taktiği değiştirmek gereğini duyamayacak kadar akılsız adamlar değillerdi.

... Her yandan yükselen kardeşlik, eşitlik sözleri bütün boşlukları dolduruyor ve her milletin din adamları, hocaları, papasları ve habamaları birbirlerini kucaklayıp öpüyordu. Bu durumu görenlerin, Osmanlı bü-tünüğünü kuran bu çeşitli unsurların arasındaki her türlü geçimsizliklerin, siyasî, dinî anlaşmazlıkların birdenbire ortadan kalktığına, yokolduğuna, böylece yıkılan bu memleketin kurtulduğuna inanmamaları olanaksızdı. Ama tabiatın herşeyde, hatta en kanlı inkılablarda, altüst oluşlarda bile kendini gösteren mantığı burda da kendini gösterdi ve hayal silinip gerçeğin korkunç yüzü görüldü. Düşün hürriyeti, basın hürriyeti, bütün kötülükleri, bozuklukları ortaya döktü. İyi kötü, uygun uygunsuz bütün düşünceler, inanışlar, dilekler her yerde yandaş buldu; bunun nedeni de ilk zamanlarda şiddetle duyulan hükümetsizlikti.

İnkılab, iyi olsun kötü olsun bir kuvveti ortadan kaldırmış, bir hükümeti yıkmıştı; ne yazık ki ötekide bunun yeri boş kaldı. Doğrusunu söylemek gerekirse bu boşluk şimdi de şiddetle duyuluyor. İmdi, bu inkılabı yapanların, bu yüzden memleketin ne felâketlere düşeceğini düşünceleri ve hürriyet sözlerinin kötü isteklerin daha özgürce yayılmasına yaramaktan başka bir sonuç vermeyeceğini görmeleri gerekmez miydi? Eğer bu inkılab yurdu kurtarmak, ona yaşama hakkı vermek isteğiyle yapılmışsa, bunu düşünmek, ona göre tedbirler aramak gerekirdi. Oysa bütün iş bir kuvveti yıkıp ve onu temsil eden bir adamı ortadan kaldırıp onun yerine daha küçük etkili başka adamları getirmekten öteye varmadı. (Bu satırları okuyunca: 27 Mayıs öncesini ve sonrasını düşünmemek elde mi?) Abdülhamit yönetiminin son günlerinde devletin hızla ve kesinlikle bir yıkılışa doğru sürüklendiğini kimse inkâr edemez. Ama sonuç böyle mi olmalıydı? Bu önemli noktada biraz durmak istiyoruz : Bu inkılab her ne olursa olsun, Abdülhamit'i düşürmek ereğiyle yapılmıştı; yoksa yurdu kurtarmak için görülecek işleri engelleyen bir adamı ortadan kaldırdıktan sonra, onun zulümleri, kötü yönetimi yerine, ülkenin çıkarlarını düşünecek, onu düştüğü yerden kucaklayıp refaha ve kurtuluşa doğru götürececek bir yönetimin yolları, yönetimi aranmış mıydı?

.....10 Temmuz inkılabının ne gibi emellerle hazırlanmış olduğunu anlamak pek önemlidir..... Bizim düşünöcemize göre, inkılabı yapanlar da, inkılabın şiddetine ve felâketine uğrayanlar da sorumludurlar.

Bu pek önemli noktayı biraz daha iyi anlamak için burada, sonradan Sadrazam olacak Said Halim Paşa'nın bana söylediği sözleri tekrar zorundayım. Birgün kendilerine, Rumeli'deki kötü yönetimden yakınır ve kimseye dert anlatılamadığından ötürü üzüntünü bildirdiğim sırada bana aynen şu sözleri söylemişlerdi :

—Sizin böyle bir yakınlamada bulunmanıza gerçekten şaşır. Ben, sizi böyle şeyleri daha iyi görür ve anlar sanırdım. Bir kere düşünmelisiniz ki, bu inkılabı yapan adamlar kimlerdir ve onlar giriştikleri bu işi nasıl ve niçin başarmışlardır... Evet onların bu teşebbüsünü herkes (kamu) benimsemiş, böylece sonuç almışlardı. Herkes Abdülhamit'in pek yakında düşmesini bekliyor, onun zulümlerinden herkes bezmiş ve nefret etmişti. Kendi adamları bile efendilerinin davranışlarını yermekten çekinmez olmuşlardı. Kamunun oyladığı, herkesin benimsediği bir işte başarı tabii pek kolay oldu. (27 Mayıs da tıpkı tıpkısına böyle olmuştu.) Ama bundan sonra memleket yine eski halini aldı ve 31 Mart gerici davranışı herkesin gözünü korkuttu. O zaman halkta şöyle bir düşünce ve sanı ortaya çıktı : Şu inkılabı yapan ve Abdülhamit'i düşünen adamların memleketi yönetebileceklerine ihtimal verildi. Kimse düşünmedi ki, bu adamlar memleketi yönetmek için değil, yalnız Abdülhamit'i düşürmek isteğiyle ortaya çıkmışlar ve ancak bu maksada göre hazırlanmışlardı. Tabii böyle adamlardan bir iyi yönetim beklenemezdi. Yazık ki siz bu gerçeği göremiyor, boş yere yoruluyorsunuz!

Evet, bu mantıklı sözleri bana söyleyen Said Halim Paşa'yı ve bu sözleri söyledikten pekaz sonra, memleketi yönetmek için hazırlanmış olduklarına inandığı insanların başına geçip, en zor zamanda, memleketin genel yönetimini eline almıştı.

Evet, açıkça görülüyor ki, bizim inkılapçılar daha önce memleketin kamları, inanışları üzerinde hiçbir incelemede bulunmamışlar ve körükörüne güvenle bu karanlık yolda yürümüşlerdi. Onlar kendilerine güvende şüphesiz haklıydılar, Ama başkalarına inandırmaktaki tedbirsizlikleri de inkâr edilemez. İşte memleketi parçalayan bütün kötülükler de burdan çıktı ve son pişmanlık bir işe yaramadı. Memleketin ruhu, kanaati ve kabiliyeti önceden düşünülmüş ya da söylenen sözler dinlenmiş olsaydı, inkılabı daha az zararlı yapmak olanağı vardı. Herşeyden önce açlığın etkin ve etmen olduğu bir yerde politikacılığın ve partililik kavgalarının eklemek kavgasına döneceği tabiiydi ve böyle bir memleketin yönetimini eline alan adamların bu denli yalın bir gerçeği görememeleri affolunabilir işlerden değildi. İttihat ve Terakki Kulüplerinin kurulması, Yeniçeri ortalarını aratacak biçimde her başvuranın oraya alınması, yalnızca hükümetin sırtından geçinmek isteğini besleyen bir halk arasında müthiş rekabetlere, ayrılıklara, pek önemli tutkulara yol açtı... Kazan nerde kaynadıysa maymun da orda

oynadı! (Bugünkü CHP, AP, YTP, CKMP, MP çekişmeleri, anlatılan dünkü durumun tıpkısıdır; kazanın kaynadığı yerde oynuyorlar.)

Her yandan yergiler, saldırılar, sövgüler yağıyordu. Abdülhamit'in bin zorlukla önüne geçtiği tutkular, düşmanlıklar, garezler, herşey coşmuştu; muhalefet perdesi altında sulkaştılar, hıyanetler olanca şiddetiyle başlamıştı ...İnkılabtan sonra ülkenin yönetimini eline geçiren hükümetleri böyle kötü bir duruma düşüren nedenleri irdelemek pek önemlidir. İnkılap hükümetlerinin hep böyle zor bir durumda kaldıkları göze çarpar; Meclis'te ezici çoğunluğu kazanmış olan Said Paşa Kabinesi ufacak bir sarsıntıyla yıkılıp gitti ve memleketi karıştıran üç-dört kişiyi kanuna uyarak yola getirmek iktidarını gösteremedi Her ne yapıldıysa memlekette kuvvetli ve tutarlı bir hükümet kurulamadı ve denge sağlanamadı. Benim inancımca bunun nedeni, Abdülhamit'i düşürmek için olduğu gibi, memleketin meşrutiyetle yönetilmesinde milletçe benimseme ve kamu oyu olmamasıdır. Ne yalan söyleyeyim, ben Meşrutiyet'i ve inkılabı bu milletin değil, beş-on kimsenin malı sayarım. Bu, talihin bizimle korkunç bir alayıdır. Şurası unutulmamalıdır ki Türkiye'nin başına gelen her bir felâket hep bir inkılap ve yeniliğin sonucu olmuştur ya da her inkılap ve yenilik bu memlekette onulmaz dertlere yolaçmıştır! (Yazarın bu düşüncesi, onun inkılap ve yeniliğe karşı olduğu biçiminde yorumlanmamalıdır. Yazar, bu sözleriyle, daha önceden ne yapılacağı düşünülmmeden ve toplumun bir üstyapı baskısı ve zorlamasıyla ve yenilik diye yapılmış olan politik davranışları anlatıyor ki, bu düşünce gerçeğin kendisidir. İnkılap adı verilen oysa toplum altyapısının gereksinmesi olmayan ve geniş bir altyapı kadrosunun uygulamadığı yenilikler sönmeye, reformlar sözde kalmaya yarılmıştır. Ancak toplum temelinden gelen itkilerle kökel değişimler, yerlilikler olabilir. Atatürk devrimleri, temelde ulusal kurtuluş savaşına dayandığı için başarılı olabilmştir. Toplumsal bir davranış hangi oranda toplum temeline dayanırsa o oranda başarılı olabilir. Bu demektir değil ki, üstyapıdan gelen eğilimle yapılmış değişiklik hiçbir işe yaramaz; bunlar da gömülü kalmış birtakım toplumsal birikimlerin fıskırmasına, ortaya çıkmasına yarar. Nitekim 27 Mayıs hareketi, bozulmuş hukuk düzenini yerine oturtmak amacıyla yapılmış olduğu halde, toplumsal adalet ve güvenlik ilkelerinin hiç olmazsa bir oranda ikinci anayasada yer alınmasına yaramıştır.) Her ne olursa olsun, inkılabtan sonra kuvvetli bir hükümet kurulmadı ve birçok kötülükler de bu yüzden ileri geldi. Meşrutiyeti tutacak, koruyup yardım edecek bir kuvvete şiddetle gereksiniliyordu ve İttihat ve Terakki'nin görevi de bu kuvveti hazırlamak ve en açık deyişle Meşrutiyet düşüncesini sürdürmektir : Çünkü Meşrutiyet bir kuru sözdü ve bunun gerçek yandaşları inkılabtan hiçbir iyilik görülemediği ve yurdun en kutsal ve saygın çıkarılarının kişisel tutkulara feda edildiği için kahrolmuş ve üzülmüşlerdi. (Meşrutiyeti tutup koruyacak diye bir kuvvet aranması, böyle bir kuvvetin yaratılma gereksinmesi de gösteriyor ki, 1908 Meşrutiyet'i bir sınıfa da-

yanmıyordu. Bir sınıfa dayanmamış olması, Meşrutiyet'in sınıfsal bir hareket olmadığı demek değildir. Önemli eksiklik, bu ve bunun gibi hareketlerin toplumdaki dayanaklarının kendi sınıfsal bilinçlerine tümüyle ve yeterince varmamış olmalarıdır.)

İnkılabı yapan ittihat ve Terakki memlekette meşrutiyeti esaslandırmak görevini umursamadı. Herkes doğru yada yanlış her iyiliği ittihat ve Terakki'den beklediği ve onu temsil eden Genel Merkez'in her kötülüğü önleyeceği kanısına düştüğü için hükümetin yanlışlarından hep ittihat ve Terakki'yi sorumlu tutuyordu. Öbür yandan ittihat ve Terakki de bu kanıyı köklendirecek biçimde davranıyordu. (27 Mayıs'tan, seçimlerden sonra bir hükümet işbaşına geçinceye kadar da tıpkı böyle olmuş, doğru yada yanlış olarak, her türlü kötülükten Millî Birlik Komitesi sorumlu görülmüştü.)

Daha ilk zamanlarda ittihat ve Terakki Genel Merkez'yle Millet Meclisi'ndeki partiler arasındaki düşünce ve görüş ayrılığından, bu kargaşalık ortamında tutkuların nerelere kadar gidebileceği anlaşılmalıydı. Bu sayın milletvekilleri de oraya sanki kendi kuvvetleriyle gelmiş gibi davranıyorlardı.

Ortada Meşrutiyetin durmadan sarsılan ve zedelenen esaslarını kuvvetlendirecek ve halka güven verecek bir kuvvet kalmamıştı. Herkesin gözünde bunu yapabilecek biricik kuvvet ittihat ve Terakki, hükümetle birleşmiş ve onun sorumlunu yüklenmişti. Bu yanlışlığın pek az zamanda etkisi görüldü ve inkılabı yapan kuvvetin de iflas ettiği anlaşıldı. İnkılabı yapanlar ortaya çıkmak ve hükümete katılmak yüzünden bu kötülükleri doğurmuşlardı.

Eski müstebitlerden, mütegalibeden, kötü olarak bilinenlerden bir sürü adam, bu yeni akıma katılmak ve o sayede kendi yerlerini ve çıkarlarını korumak için birbirleriyle yarışa girdiler. İnkılap düşüncesiyle ve meşrutiyetle hiç bir ilgileri olmayan ağa takımı, egraf hemen hep ittihat ve Terakki'ye kapılanmışlardı!... Kimse ödevini nasıl yapacağını ve hangi kuvvetin etkisine uyacağını bilemiyordu. Bütün kuvvetler kötüye kullanıldı ve halkın güveni sarsıldı. Ağalar ve egraf bu karışıklıktan pek çok kazandılar ve hükümetin haysiyetsizliğinden, za'fından, kendi hak ve yetkilerinden şüpheye düşmesinden, istedikleri yolda yararlandılar. Bu hal düşmanlarımıza umut ve öfret verdi... Avrupalılara işçilerimize karışmaları için sebepler yaratan, politika yüzünden orduyu parçalayan, milletin namus ve haysiyetini dört paralık düşmanların ayakları altına atan hep biziz, biz sefil ve ahlak-sızlarız...

Her işde ve her yerde korkunç bir kargaşalık görülmüyordu. Yapılan işlerde, verilen emirlerde, yayınlanan kanun ve tüzüklerde bir tutarlık aramak, tımarhanede mantık öğrenmek gibiydi. İllerin yönetimi büsbütün karışık ve hükümetin haysiyeti kalmamıştı. İçişleri Bakanlığı valilerin dileklerini uzun süre cevapsız bırakıyor, ya da valilerin yakınmalarını, bir telgraf teli gibi hiç bir düşünce ve görüş eklemeyen öbür dairelere iletmekte yetinliyordu. En doğrusu memlekette kanunî ve gayrikanunî bütün icraat durmuştu.

Hükümet sorumsuz kimselerin ellerindeydi ve kimse kendi düşüncesi ve oyuya bir iş göremiyordu..... Hemen yarım yüzyıldanberi kaç kere denenmiş olan Kâmil ve Sait Paşalardan birşey bekleyen, uman adam sayılacak kadar azdı. Koltuklarına giren iki adamla sadaret (başbakanlık) dairesinin merdivenini çıkabilen bu iki paşa, hiç bir zaman genç Türk hükümetinin mümessilleri olamazlardı. Ama onun aldiramazlığı, umursamazlığı, boşvermesi, bu felâkete uğramış memlekette gençliğin ve gençlikten beklenen yenilik ve ilerleyiş umutlarını sonsuzca yoketti. Burada da ittihat ve Terakki Hakkı Paşa ve arkadaşlarını daha bir süre yerlerinde tutabilmek için kendi düşüğüne razı oluyor ve bu mantıksızlık bilmem kaçını defa tekrar ediyordu.

.....İttihat ve Terakki'nin meşrutiyet ve inkılap lehinde kamu oyunu kazanacak yerde gereğinden çok étatiste (devletçi) olması da memlekete pek büyük kötülükler yaptı. Halkı Meşrutiyet'ten uzaklaştıran nedenlerden biri de budur. Kimse yadıyamaz ki, inkılap ondan beklenen iyilikleri yapamadı. Burada «Eski hamam eski tas!» atasözü pek anlamlı düşer...

Birgün Abdülhamit'in yakınlarından önemli bir kişiyle aramızda şöyle bir konuşma geçmişti :

O — Üstadın (Yani Abdülhamit'in) türbesine bez bağhyacağınız zaman geldi sanırım; hem de siz bunu herkesten önce yapacaksınız!

Ben — Herşeyden önce bana neden bu kadar teveccüh gösterdiğinizizi anlamak isterim. Bundan sonra da üstadın türbesine bez bağlamak gerekip gerekmiyeceğini düşünürüz...

O — Size teveccüh gösteriyorum, çünkü sizi daha insafılı bir adam sanıyorum.

Ben — Teşekkür ederim, ama bu dediğinizi yapmak benim elimden gelmez. Hem de bunun yapılmasından yana değilim.

O — Niçin? Ne kötülüğünü biliyorsunuz?

Ben — Rica ederim, böyle söylemeyiniz, hangi bir kötülüğünü sayabilirim?

O — Sayınız, en büyük kötülük sandığınız şeyleri söyleyiniz, ben de anlamış olurum...

Ben — Sanırsam, bu adamın şu memlekette yaptığı kötülükleri saymakta bitiremeyiz...

O — Peki, öyle olsun; ama şu kötülüklerin birkaçını olsun söyleyiniz.

Ben — Üstadınız herşeye burnunu sokmamış olsaydı ve sorumlu bir bakanlar kurulu yapıp, iktidar sahiplerini işbaşına getirmiş olsaydı, şu casusluk (yani muâbirlik) gibi bir rezilliği ortaya çıkarmasaydı, herkesin hakkını ve kabiliyetini inkâr etmeseydi...

O — Rica ederim, susunuz. Ben sizi daha akıllı bir adam bilirdim. Bulduğunuz suçlamalar bunlarsa size doğrusu acırım ve gülerim. Bakınız, insafı söyleyiniz; sizin içinizde burnunu herşeye sokan adamlarınız yok mu? Meşrutiyetten sonra herşeye hâkim olan sizlerdiniz; niçin her işin ehli dediğiniz adamları o yerlere getirmediniz? Söyleyiniz, buna kim engel oldu? Siz üstadın ortaya çıkardığı adamlardan başkalarını arayıp buldunuz mu? Yine tuttunuz Sait Paşalara, Kâmil Paşalara, Hüseyin Hilmi Paşalara ve Fe-

rit Paşalara bağvurdunuz ve memleketin kurtuluşunu bu adamlardan beklediniz. Hah haah! Gülerim, sizlere ömrüm oldukça gülerim... Siz biliyor musunuz, bu adamlar bu memlekette neler yapmışlar ve nasıl bir rol oynamışlardır? (Bu paşalar için verdiği bilgiyi burda tekrar gereğini görmedim.) Rica ederim söyleyiniz, bu vatanda siz işlerin ehline, iktidarın erbabına verildiğini nerde ve ne zaman gördünüz? Sonra casusluk diyorsunuz... Evet, inkâr etmem, Abdülhamit bu casusluk rezilliğine yer verdi. Ama siz kimlerin ve ne gibi adamların durup dururken üstada hizmetlerini sunduklarını bilir misiniz ve bundan bir anlam çıkarıp bir yargıya varabilir misiniz? Acaba gimdi casusluk eden ve şunun bunun davranışını hatta niyetlerini haber verip iltifat gören adamlar yok mu, Herkesin hak ve kabiliyeti konusuna gelince, burda biraz daha çok güleceğim...

Karşımdaki coşmuştu ve müthiş bir mantığın inandırıcı kanıtlarını sayıp döküyordu. Ben inandırılmış olduğumu itiraf etmesem bile, herhalde bu sözlerle karşı uydurma bir cevap bile veremediğimi söylemek zorundayım. Evet, Meşrutiyet'in ilk büydüleyici etkileri yavaş yavaş söndü ve herkes bu değişim ve inkılâba beş-on adamın yer kapmak ve çıkar sağlamak için çıkardıkları bir oyun gözleriyle baktı. Gerçekten de ortada hiç bir iyilik görülüyordu. Tersine Meşrutiyet, eski dengeyi bozmuştu.

.....Parti çekişmeleri onulmaz dertlere ve felâketlere yolaçtı. Burada Hüseyin Cahit Bey'in «Meclis-i Mebusan ve tarz-ı faaliyeti» başlığı altında, ama pek geç yazmış olduğu bir yazıdan bölümler aktaracağız.

«Bizde parlamento oturumlarını dinleyici yerinden, ya da basından izleyenler, başka devletlerin parlamentolarında nasıl çalışıldığını bilmiyorlarsa Meşrutiyet ve millet egemenliği denilen şeyden nefret ederler. Fındıklı Sarayında (O zamanki Millet Meclisi şimdiki Atatürk Kız Lisesi) böyle günler gördük, böyle olaylara tanık olduk ki aklımız durdu.»

Bu sürgit kötülükler herkesi üzüyor, umutsuzlaştırıyordu. Halka ufacık bir iyilik yapmak gereğini hiç kimse duymuyordu. Yalnız Cavit Bey (Maliye Bakanı) ikiyüzbün liradan çok para vererek Anadolu ve Rumeli köylerine tohumluk buğday dağıttırmıştı. Musakkafat Kanununu da (Bina vergisi kanunu) ona borçluyuz. Bu kanun inkılâbın, Meşrutiyet'in en adilâne kanunudur. Ne yazık ki yıllardan beri birtürlü uygulanmadı. (Bugün de İkinci Anayasa da yeralıp da birtürlü uygulanmayan kanunları hatırlayınız.) Obür yandan düşünülecek daha pekçok şeyler var : O kadar çok şikâyet edildiği halde şu temettu kanununun (Gelir vergisi kanununun) değiştirilmesi bir günlük, belki bir saatlik bir işken o bile yapılmadı. (Gelir vergisi kanunu bugün de aynı durumdadır ve birtürlü toplumsal adalet gereğince düzeltilmez.) Aşâr, bu memleketi yıkılmaya götürmeye yeterken buna karşı bir tedbir olsun düşünülmedi.

.....Vergiler günden güne artan bir şiddetle toplanıyor ve halk aşağılamalara ve zulümlere katlanıyordu. Mütegalibenin (Aşaların, halkın sırtından geçenlerin) zulümleri eksilecek yerde artmıştı ve orta-

da Meşrutiyet hükümetini halkın gözünden düşürecek ve haysiyetsiz yapacak sebepler çoğalmıştı. Yoksul Anadolu'nun yüzyıllardanberi kuvvetten düşen toprakları yine eskisi gibi bire dört, bire beşten çok birşey yetiştiremiyordu. Özbeklerin dediği gibi «Yer katıg gök yırağ» dı. Karamürseloğlu Mustafa Paşa Yörüklerden cebren aldığı araziden Meşrutiyet'de bile çıkarılamıyordu. Zeytinoğlu Eskişehir'de, Tiritioğlu Uşak'ta dediği dedikti. (Bugün de bildiği gibi Eskişehir'de Zeytinoğulları, Uşak'ta Tiritioğulları vardır.) Millet Meclisi yurda yararlı bir kanun çıkaramıyordu. Sandanski bile bundan yakınıyor ve bana «Bizim Meclis kısır bir kadına benziyor» diyordu..... Hiç birşey yapılamadığı halde anayasanın değiştirilmesi gibi tehlikeli oyunlara vakit bulunabilmekteydi. İttihat ve Terakki bütün anlamıyla étatist (devletçi olmuştu.) (Burdaki devletçilik deyimini, halkçı bir devletçilik olarak anlamamalıdır. Bu, bize özgü bir devlet kapitalizmi biçimidir. Nitekim, CHP iktidarının son döneminde de devletçilik böyleydi ve halk zararına uygulanan bu devletçilik yüzünden halk devletçiliği sevmeyen olmuştu. DP çıkışında, halkın bu sevmesizliğinden de yararlanmıştı. Halkçı olmayan bir devletçilik yüzünden halk kendisinin en bellibaşlı kurtuluş yolu olan devletçilikten tiksinimişti.)

Yapılan korkunç kötülüklerin biri de İttihat ve Terakki'nin orduya dayanması ve her kuvveti kendi varlığının dışında, kendisinden başka bir yerde görmesiydi. Bunun etkisi çok kötü oldu : esasen ordunun inkılâba alet olması gayritabii bir işti. Bunun böyle olmasında ilk zamanlar olağanüstü sebepler kabul edilmiş olsa bile, ordunun bundan sonra politikayla uğraşması bir felâket olurdu. Nitekim böyle de oldu ve bütün kötülükler burdan geldi.

Mahmut Şevket Paşa orduyu politikadan, hükümete karışmaktan çekebilirdi ve bunu yapmak için gereken kuvveti bulunan biricik adam da kendisiydi. Edirne'deki o ünlü söylevi bu gerksinmeyi anladığını gösterir. Ne yazık ki sonradan kendisini yuvarlanmaktan kurtaramadığı uçuruma orduyu da birlikte sürükleyip götürdü. Askerlik bakımından yapılan yanlışlar Mahmut Muhtar Paşa'nın «Üçüncü Kolordu'nun ve İkinci Şark Ordusu'nun Muharebatı» adlı kitabında bir bir gösterilmiştir. Bu acı konuyu başka bir görüş açısından biraz daha açılmak isterim :

Orduda Mahmut Şevket Paşa'ya karşı bir akımın başladığını ve günden güne önemleştiğini daha ilk günlerde hepimiz biliyorduk. Hatta ben bunu çok erkenden öğrenmiş ve Talat Bey'in dikkatini çekmiştim.

Mahmut Şevket Paşa'nın zayıf davranışı ve tereddüdü yüzünden orduda kendi aleyhinde bir akım görülmeye başladığı bir sıradaydı ki, ben de Selânik'e gitmek üzereydim, ordumuzun en önemli ilerigelenlerinden ve memleketin varlığıyla övüneceği kimselerden biri evime gelip bana şu sözleri söylemişti :

— Mahmut Şevket Paşa'nın en birinci ödevi orduyu politikadan uzaklaştırmak ve «Hürriyet kahramanı filan gibi» askerlik bağdaşmayan birtakım uygun-suz unvanları kaldırıp subaylar arasında tabii bağlar

kurmakken, yazık ki bu sayın paşa ordunun ve memleketin çıkarlarına aykırı bir yol tuttu ve bu yüzden subaylar arasında korkunç ayrılıklara yolaçtı. Şimdi görüyorsunuz ki orduda sizden yana olanlar bulunduğu gibi, size karşı olanlar da var. Bu durumu bir felâket-tir ve şimdiden bunu önlemek gerekir. Bu da bugüne dek izlediğiniz siyasete son vermekle olur. Ben bu gittiğiniz yolun sonunu pek kötü görüyorum. Ve işin sonucundan çok korkuyorum. Size güvenim olduğu için bugün evinize özellikle bu konuda sizi uyarmak için geldim. Bir dakika bile kaybetmeden gidiniz ve dost-larımıza bu durumu bildiriniz. Ve en kesin bir tedbir olmak üzere bizi (askerleri) kendi halimize bırakınız!

Ben bu sözlerden çok üzül-düm ve en önce bu soru-nu Cavit Bey'e (O zaman Bayındırlık Bakanıydı) aç-mak, onu da kazandıktan sonra birlikte Talat Bey'e başvurmak istedim. Cavit Bey işin tehlikesini anladı ve bu korkulu durumdan çabucak dönülmesi gerektiğ-inde tereddüt etmedi. Her ikimiz Talat Bey'i görmek üzere Babıali'ye (Yani Başbakanlık) gittik, ama onu orda bulamadık. Ertesi gün yeniden işleri bakanlı-ğına gidip kendisini gördüm ve birlikte Millet Mecli-si'ne giderken yolda bu sorunu uzun uzadıya anlattım. Bana şöyle dedi :

— Bu sözlerin hiçbir önemi yoktur. Bunu yapan birkaç P... tur; benim herşeyden haberim var. Hiç-birşey yapamazlar. Şimdi sen Selânik'e gidiyorsun, orada Sait Paşa'yla birlik olup bu işin önünü alabilir-sin!...

Ben işin böylece son bulmayacağını anlatmak is-tedimse de yararı olmadı. Meclis'te Talat Bey'i kay-bettim. Dönüşümde Mithat Şükrü Bey'e tesadüf ede-rek o günkü olaydan, Talat Bey'in bana verdiği ce-vaptan, Cavit Bey'inde benimle bir düşüncede olduğ-u-nu anlattım. Mithat Şükrü Bey de bize yandaş görün-dü ve sorunun daha akıllıca bir yolla çözümlenmesi gerekeceğini söyledi. Ne yazık ki birşey yapılamadı. Selânik'e gidişimden bir-iki gün sonra Kara Sait Pa-sa'yla birarada bulunduğumuz zaman bana,

— Orduda size karşı (yani İttihat ve Terakki'ye karşı) bir akım olduğunu biliyorum. Bu da teğmen-lerle yüzbaşılardan başladı. Eunun ne olduğunu an-la-yamadım. Sizin bu konuda bilginiz var mı? Ne düşün-yorsunuz?

Demmişti. O zaman Talat Bey'in bana söylemiş ol-duğu sözleri anıdım. Ama bu paşa'yla bir uyuşma aramamakta bir an bile tereddüt etmeksizin,

— Hayır, böyle birşeyden haberim yoktur... de-dim ve bildiğim bir gerçeği gizlemek zorunda kaldım. Kara Sait Paşa yüzüme dikkatle baktıktan sonra sö-zü değiştirdi ve bundan başka aramızda bu işe değgin hiçbir söz geçmedi. Bu akımın (Ordudaki karşı akı-mın) nerde başlayıp nerde son bulduğunu sonradan herkes öğrendi.

Orduda bağgösteren bu karşıkoyma akımlarından büyük bir felâket çıkacağı kesindi. Yazık ki bu özden uyarılar gerektiği öneminde değerlendirilmedi ve fesat

ve ihtilâl orduyu baştanbaşa kapladıktan ve Arnavut-luk isyancılarıyla birleşen subaylar Makedonya'da Os-manlı askerliğinin haysiyetini ayaklar altına aldıktan sonra Mahmut Şevket Paşa istifa zorunda kaldı. Hü-kümetin, hem de Meclis'te tamama yakın bir çoğun-luğa dayanan hükümetin aczi, zaafı, kararsızlığı ve tereddüdü bir kez daha görülmüştü.

O sırada Avrupa gazetelerinin birtakım muhabir-leri Arnavutluğa gitmek üzere Selânik'e gelmişler ve beni ziyaret etmişlerdi. Söz, Mahmut Şevket Paşa'nın istifasına gelince, içlerinden biri, «Hükümetin çok kuv-vetli olması gerektiğini, çünkü Millet Meclisi'nde bü-yük bir çoğunluğa dayandığını» söylemişti. Bir başka gazeteci de,

— Evet, hükümet Meclis'te kendi toplamış oldu-ğu bir çoğunluğa dayanabilir, ama Meclis millete da-yanmıyor, çünkü o milletvekilli çoğunluğu milleti de-ğil, yalnız İttihat ve Terakki'yi temsil ediyor! demişti.

Aradan pekaz zaman geçmişti ki, bu acı ve kor-kunç yargının doğruluğu görüldü ve Millet Meclisi Muhtar Paşa Kabinesinin bir oyunuyla altüst oldu. Ben Millet Meclisi'nin böylece dağılışından çok, Cavit Bey'in o bilinen uzun nutkunu söyleyebilmek için har-cadığı emeğe ve soluğa acırım.

....Bu olay Kemal'in (Namık Kemal'in) bilinen fıkrasını hatırlatır : Kuşun biri kiliseye girip şarap ekmekten yemiş ve sonra haçın üzerine konup tersle-miş. Papas da kuşun bacağından tutup,

— Behey hayvan! Müsiüman kuşuysan niçin şa-raph ekmekten yedin; hristiyan kuşuysan niçin haç tersaledin? demiş ve bacağına çekip ayırmış!...

AZİZ NESİN

hasta

Öğrendiğimize göre Aziz Nesin had romatizmadan rahatsız olup, evinde te-davi görmektedir.

Sosyal Adalet, değerli yazara geçmiş olsun der, tezelden iyileşmesini diler.

YAMALI FİSTAN

SÜLEYMAN EGE

KURTULUŞ'tan güneye tırmanan Topraklık yolu bizi Türközü Bağları'na götürdü. Topraklık sirtlarının öteyüzünde kalan bir gecekondu bölgesi burası. Ankara'ya dar bir vâdiden bakıyor. Orçasından akıp giden bir dere, derenin etrafında ağaçlar, küçük bahçeler... Eteklere yapışmış, tepelere yamanmış sayısız gecekondu.

Bura halkının büyük çoğunluğu Çorum'un Sungurlu köylerinden, Kırşehir, Kızılcahamam ve Çubuk köylerinden kalkıp gelmiş. Son 5 - 10 yıl içinde, daha çok da 1960'dan buyana olan göçlerle dolup taşmış burası. Gelenlerin çoğu toprağı yetmiyen köylüler, geçim sıkıntısına düşmüş, ne yapacağını şaşırmış, topraksız, ırgat köylüler.

Birkısmı önce bir gecekondu, belki de bir iş yurdu, ondan sonra getirmiş ailesini. Çok büyük bir kısmı da şehirde ne yapıp ne edeceğini, nasıl bir yurduya tutacağını bilmeden «ya kısmet» demiş gelmiş, çoğuyla çocuğuyla çekip gelmiş. Önceleri bir yakınlarının gecekondu, ya da herhangi bir gecekonduya kirayla sığınmışlar, ya da açıklarda günler ve günler geçirmişler.

Köyden çıkan arkasına bakmamış

İlk işleri kendilerine bir yuva kurmak olmuş. Bunun için akıl almaz güçlüklerle karşılaşmışlar. Onlar yapmış jandarma yıkım, onlar yapmış zabıta yıkım. Dört yıl öncesine kadar bir jandarma bölgesiymiş burası, sonra zabıtaya geçmiş. Halk jandarmayla ve zabıtayla uğraşmış durmuş. Gecekonduunu birkaç kez yıkıma uğramadan yapabilen parmakla gösteriliyor. Çoğunun başından bir değil, birçok yıkım olayı geçmiş. Ağlayan kadınlar, çocuklar, yalvarıp yakarmalar, kavgalar, karakollarda çekilen dayaklar... Ama en sonunda, jandarmaya rüşvet, zabıtaya rüşvet bir gecekonduya başını sokabilmiş herkes. Bu işten yılıp geri duran olmamış. Çekip giden, köye dönen olmamış. Köyden çıkan bir daha arkasına bakmamış çünkü. Köyde dönülecek bir hayatı kalmamış.

Bu yüzden herkes başını soktuğu gecekonduya daha iyi yerleşmeye çalışıyor. Ötesi yok. Burada ne yapıp ne edip bir dikiş tutturabilmek... Fukara halkın bütün umudu bu. Herkes kendine şöyle bir düzen kurmak, yaşayışını değiştirebilmek için yaman bir savaş veriyor.

Şehir hayatına ayak uydurma çabası ilkin kılık - kıyafette kendini gösteriyor. Köy toplumundan kurtulan köylü kadın daha geldiği gün köy giyimini, şalvarı işliği bir yana atıp üstüne bir fiistan geçiriyor. Gecekondulara masa, sandalye, dikiş makinesi gibi şehir ev eşyaları yerleştirilmeye çalışılıyor. Her gecekonduya karyola, yarıdan çoğuna da radyo girmiş. Çilekeş köylü anası, güzel, yaşamır bir hayat için, fukaralığı içinde durmak bilmeden dönüp dönüyor; gecekonduunun içini dışını hamarat elleriyle çekip çeviriyor.

Dağ taş çocuk. Odaların içi, sokaklar çocuklarla dolu. Birer paçavraya sarılmış, yarı çıplak, aşınmış lastik pabuçlarla koşuşan, çoğu yalınayak çocuklar... Zayıf, karakuru çocuklar... Bunlar doycak, eğitilecek, büyüyecek, iş istiyecek... Şu geniş bir bölümü taşlık tepelik olan Allahın yerleri bir insan kalabalığıyla dolmuş. Bir yandan da göçlerin ardı arkası kesilmiyor. Açığa ve daha iyi bir hayat özlemine düşen halkın köylerden sökününü habire devam ediyor. Boş kalan yerler yeni gelenlerle doluyor. Gecekondular günden güne sıklaşıyor, üstüste ve içiçe giriyor. İnsan kalabalığı büyüdükçe büyüyor. 1955'de küçük bir köy durumunda olan bu gecekondu bölgesinin 1960'da 5 bin civarına yükselen nüfusu şimdi 8 - 9 bin. Durmadan devam eden göçler yüzünden Türközü Bağları nüfusunun bundan böyle daha hızlı bir artış göstereceği tahmin ediliyor.

Yurtsuz yuvasız kalmak korkusu

Halkın buraya gelip yerleşmesi birtakım vurguncunun ekmeğine yağ sürmüştü. Fakara halkın sırtından bir gecekondu ticareti doğmuş. Bazı zenginlerin tapulu mülkü olan bu yerler sahiplerine iyi para getirmiş. Daha doğrusu, buraların tapusunu türlü dolaplar ele geçirmiş bazı açığözler iyi bir vurgunla kısa zamanda zengin olmuşlar. Gecekonducuları yıkımlardan kurtarmak için halk bu açığöz tapu sahiplerinin de gözünü doyurmak zorunda kalmış.

Herkesin bir gecekondu var, kirada oturanlar yok denecek kadar az. Ama 5 - 10 alleden başka da gecekondu tapusu olan hiç kimse yok. Halk hep yeni bir yıkım tehlikesi, yurtsuz - yuvasız kalmak korkusu içinde.

Bini aşkın gecekondu allesinden ancak 150 kadarı elektrik ışığından faydalanabiliyor. Yol yok bel yok. Eteklerden tepelere doğru üstüste yığılan gecekonducular arasından karışık kıvrıntılarla, dönüşlerle geçilip gidilebiliyor. Gün bitiminde karanlığa gömülen, yolsuzluktan çamura batıp kalmış bura halkının içme suyu meselesi de bir dert. Koca bölgede topu topu üç çeşme akıyor. Bunlar da, gecekonducular alıp başını tepelere doğru uzayıp gidince, aşağılarda, Türközü Deresi'nin iki yanında kalakalmış. Halkın büyü çoğunluğu bir yanda, çeşmeler başka bir yanda kalmış. Kadınlar, çocuklar hep ağır su kaplarıyla dik inişli çıkışlı uzak yollara dökülüyor. 500 metre, 1000 metre, 1500 metre uzaklara taşınıp duruyorlar. İki omuzla alınmış sopalardan ucuna asılı tenekelerin altında acağı bir tırmanış içinde soluyorlar. Bitmez tükenmez bir çile. Burada bir su deposu var, ama bura halkına faydası yok. Alıp suyunu şehre götürmüşler, bir yudumcuk olsun koklatmadan... Ne su, ne yol, ne ışık... Ne de bunların yakın bir gelecekte olacağı umudu...

Su olmayınca kanalizasyon olur mu? Helâlar tenekelerden, çerden çöpten uydurulmuş bir öbek hâlinde, dışarlarda, açıklarda... Bazısı birden fazla alle tarafından kullanılıyor. Herkes bir kuyu açıyor, dolan helâlar bu kuyulara boğaltıyor. Açıkta bırakılan, etrafa koku salan bugüne dek hiç görülmemiş. Ele güne karşı herkes bu işte büyük titizlik gösteriyor.

Yaşamak için tek dayanak : Emek

Halkın emeğinden başka bir güvenci yok. Yaşamak için tek dayanak emek. Herkes bir işin ucundan tutmaya mecbur. Köylerde umut edilecek bir şey bırakıp gelinmemiş. Büyük çoğunluğu yok yoksul oldukları için gelmiş zaten. Azbuçuk üzerinde dönüşecek bir toprağı, küt kanaat bir yaşamı olanların pek çoğu da buraya gelirken nesi var - nesi yok satıp savmak zorunda kalmış. Köyde bir takanağı kalan, bir - iki dönüm toprağı, belki de bir öküzü, iki dikil ağacı olan varsa, onlar da bunun bir hayrını görmüyor. Bir tadımlık un-uğra gelmiyor köyden. Kelin tırnağı olsa kendi başını kaşır. Köy bir umut kapısı olmaktan çoktan çıkmış. Şimdi herkes burada tutup tutacağı bir işe bel bağlıyor. İşgücünü satacak, karşılığında ne ko-

GECEKONDU ÇOCUKLARI

(Onlara da su, ışık, eğitim ve uygarlık)

parabilirse onunla yaşayacak. Çoluk çocuk buna bakıyor.

Ama burada da işler Allaha kalmış, kötü. Burada da bir okka dört yüz dirhem. Ekmek aslanın ağzında. Kimsenin rızık elinin ucunda değil. Geçinebilmek belâli bir şey. Kırmızı yüzlü bir somunun hatırına insan insanlıktan çıkıyor.

Ne olursa olsun, kör boğazı susturacak bir ekmek kapısı, ucuz pahalı demeyip bir iş bulabilmek... Herkesin derdi-günü bu. Ama kolay değil. Yedi başlı yılanla boğuş kimseden iş isteme... Dilekçe ver, bulabilirsen araya bir adam koy, bugün gel, yarın gel, bir hafta sonra bir uğra, sıraya gir, bekle, haftalarca bekle, aylarca umut et, sonunda gene bütün kapıların yüzüne kapandığını gör, elin böğründe kalakal.

Çalışma çağında olan yüzlerce gecekondu işsiz, güçsüz. Kahveden çok bir şey yok. Kahveler tıka basa adam dolu. Genç genç insanlar... Kadınlar hep evlerde kakılıp kalmışlar. Bir iş umudu olsa nasıl çalışmak istiyorlar, yaşamalarını biraz olsun iyiye götürmek, şöyle biraz insana benzer yaşamak için nasıl canlarını dişlerine takmak istiyorlar...

Koca bölgede topu topu 10 kadar kadın ev işinden ayrı bir iş uydurabilmiş kendine. Odacılık, kapıcılık

yapıyorlar. Ay sonlarında evlerine 150 - 200 lira bir gelir sokabiliyorlar.

Pek az evin birden fazla çalışmanı var. Genel olarak bir kişinin kazancıyla idare ediliyor. Kazandıkları da ne ki... Ayda 350 - 400 liradan fazla alabilen yok denecek kadar az. Çoğu 250 - 300 lira civarında bir aylıkla geçinmek zorunda. Bankalarda, apartmanlarda, şurda burda odacılık, kapıcılık gibi işler yapıyorlar. Kendine bir fabrika işçiliği, memurluk, ya da memurluğa benzer bir iş uydurabilmiş olanların durumu ötekilere bakarak biraz iyice. Ama bunlar da çalışanlar içinde yüz kişide 10 - 12 kişiyi geçmiyor.

Kahvecilik, berberlik, bakkallık, manavlık gibi işler yapanlar gün bulup gün yiyen cinsten. Herisi güvenli olmamakla birlikte, durumları bura halkın büyük çoğunluğuna göre kötü sayılıyor.

Belli bir işi olmayan, ya da aylıkla çalışılan bir iş kapısı bulamayanlar... Bunların daha güvensiz, büsbütün sallantılı bir iş hayatı var. İnşaat ameleliği, yol ameleliği gibi, bulabildikleri çeşitli işlerde çalışıyorlar. Çoğunun biri boğta kalıyorlar. Bugün kazandıkları ekmeği yarın borca yediren, yarı işli, yarı işsiz geçici birtakım işlerin peşinde yuvarlanıp duruyorlar. Bunların sayısı 300 - 400 civarında tahmin ediliyor. Yani, bölgede çalışanlar arasında aşağı yukarı yüz kişide 25 kişi bu durumda. Ama 30'a yakın gecekondulu ailesi var ki, bunların şimdi bir kuruşluk akarı yok. Eöğeyi iyi tanıyan gecekondulular, tam işsizliğe düştüğü bu kadar evin her zaman bulunduğunu söylüyorlar. Bu beterin beteri durumdan kurtulanların yerine yenileri ekleniyor. İyi kötü işi olan biri, bakıyorsun günün birinde ortalarda kalakalmış. Bu duruma düşenlerin hâli duman. Birlikmiş beş - on kuruş yok ki, onunla idare edilsin. Çoluk çocuğun rızkı birden zıncı edip kesiliyor. İki yandan borç harç bir şeyler uydurmaya bakıp yeni bir iş umudu peşinde haftalar, aylar geçiriyor. Giderek borç alınacak kimse de kalmıyor. Feleğini şaşırıyor. Olan düzenli düzeni büsbütün bozulup altüst oluyor. İşgücünden başka bir dayanağı olmayan, işsiz, aç gecekondulu ailesinin kapısını olmadık felâketler vurmaya başlıyor.

Bu duruma düşmemek için hiç kimse elindeki işini kaybetmek istemiyor. Yarınından güvensiz, her an işsiz kalmak korkusuyla sallantılı bir yaşamı sürükleyip götürmeye çalışıyor herkes.

«Bizi Almanya'dan gayrisi paklemez»

Aşağıda, Türközü Köprüsü'nün yanında büyüktüce bir kahve var. Biz kahveye girdiğimiz zaman, içeride çoğu genç olan gecekondulularla doluydu. Kimi iskambil oynuyor, kimi de oynayanların oyununu seyrediyordu. Kahvenin bu görünüşüne fotoğraf makinesinin objektifini çevirince, bazıları oyunu bırakıp kızgın bir hâle ayağa kalktılar. «Biz gazetelerde böyle görünmek istemeyiz» dediler. Resim çekilmesine canı sıkılanlardan «niye resmimizi çekiyorsunuz?» diye soran bir gence kısaca şu cevabı verdim :

«— İşsizlikten kahvelerin tika basa genç genç insanlarla dolu olduğunu görmiyenlere göstermek için.»

Bu bir — iki söz onları yatıştırmaya yetti. Buyur

edip yer gösterdiler. Oturup bir masa etrafında çoklaştık. Oyun oynamakta devam edenler de oyunu bırakıp sandalyelerini yaklaştırdılar. Hâl hatır sorduk. Karşılıklı çay, sigara ikram ettik. Konuştuk.

Remzi Atıhan adında bir genç, «İşsizlik dedin de ağabey» diye söze başladı, derdini saydı döktü. Kaman'ın İsakocalı köyünden 6 yıl önceleri ailece kalkıp gelmişler buraya. Geçen yıl sanat okulunu bitirmiş, binbir sıkıntıya katlanarak... Bir yıldır iş arıyormuş, bulamamış. Aramadık, sormadık, başvurmadık yer bırakmamış. Bütün iş kapılarını aşındırılmış. İş yok demişler Remzi'ye. «Bir torpil bulamadık, dayısız iş olmuyor» diyor. Biraksalar soluğu Almanya'da alacak. «Bizi Almanya'dan gayrisi paklemez» diyor. Ama daha ötünde askerliği varmış.

Mustafa Cudal, baba - oğul matbaa işçisi. Babasından ve kendinden başka çalışanları yok. 13 nüfuslu gecekondulu ailesi onların güdük kazancına bakıyor.

Necati Gür'ün de bir işi var, ama işte öyle... 40 lira haftalıkla Yenışehir'de bir terzi atöyesinde işçilik yapıyor. Topu topu 160 lira olan aylık kazancının 35 lirasını burada bir gecekonduya kira veriyor. Nerele olduğunu sormadım, kendisi de söylemedi. Zayıf, esmer birdelikanlı. Sinema, tiyatro nedir bilmiyor. «Aldığımız boğazımıza yetti de sinemaya mı gitmek kaldı ağabey» diyor... Gecelerce, gündüzlerce çalışıyor, iğne iplikle boğuşuyor, ekmeğin parasını otobüse kaptırmamak için, işine her gün kilometrelere yaya gidip gelliyor.

Herkesin kafasında bir Almanya var. Herkes bu hayalın peşinde. Fırsat verseler, tüm gecekondulu halkı bırakıp gidecek, Almanya'nın yolunu tutacak. Daha iyi bir yaşama özlemiyle köylerden çıkıp gelen yoksul halk burada da umduğunu bulamamış, şimdi aynı özlemle başka ülkelere gitmek istiyor.

Etrafımı saran gecekondulu gençlerin hepsi de kafasına koymuş bunu. Almanya'ya gidecekler, çalışacaklar... Matbaa işçisi Mustafa Cudal, «gecekondulular çalışmaktan yılan bir halk değil, yeter ki iş olsun, diyor, iş nerede biz orada.»

Almanya'ya gidebilenler henüz çok değil, 10 - 15 kişi. Ama başvurmanın, sıraya girenin haddi hesabı yok. Biraz önce, iskambil oynarlarken resimlerinin çekilmesine canı sıkılan İbrahim Gider'in de niyeti Almanya. «Kusura bakma ağabey, diyor İbrahim, biz demin anıyamadık da öyle hareket ettik. Kâğıt oynayışımızı kötülemek istiyorsunuz da onun için resmimizi çekiyorsunuz sandık.»

Gecem gündüzüm bellisiz uyku durak hak getire

İbrahim'in de işsizlikten bağı yanık. Bu yüzden genç yaşında çekmediği kalmamış. «6 ay çalışsam 6 ay boştayım, diyor, bizimkisi çalışmak değil... Şoför muaviniyim. Her zaman iş çıkmıyor. Yaz gelince kamyonlarda iş bulurum. Geçen yıl günlükü 7 liradan çalıştım. 7 liranın hatırına oradan oraya şehir şehir doluştım durdum. Zor meslek benimki. Bakarsın kamyon dağda belde kalır. Gecem gündüzüm bellisiz olur. Uyku durak hak getire.»

« Arttırabildin mi bari bu paradan?»

İbrahim'in yüzünde acı bir gülüş dolağı :

«— 7 liranın nesini arttıracaksın. Bunun oteli var, lokantası var, Allah kahretsin şu sigaraya da alıştık.»

«— Kamyon sahibi otel, lokanta masrafını çekmedi mi?»

«— Nerde o günler ağabey, öyle olsa karın tokluğuna da çalışırdım. Günde 7 lira verdi, gerisine karışmadı. Ne yapacaksın, mecbursun böyle ucuz pahalı demeden çalışmaya. Bir de temelli işsiz kalmak var işin ucunda. Aylardır boştayım. Bakalım bu yaz iş çıkacak mı?»

İbrahim'in şimdi yalnız babası çalışıyor. 7 baş horenta tek onun kazancına bakıyor. İbrahim iş bulursa, belki yine yalnız kendi boğazını kurtarabilecek. «Eve bir hayrımız olmuyor» diye dertleniyor İbrahim.

Ortaokulu bitirmiş, fakirlikten liseye devam edememiş. «Okumak bize göre değil» diyor.

«Zaten bizimkisi de yaşamak değil bey»

Demın iskambil oynayanların hepsi oyunu bir yana bırakmış, dışardan da sohbetimizi duyanlar gelmiş, kahvenin gerilerine kadar sıkıca çevirdikleri bir halka hâlinde, konuşulanlara kulak veriyor, biri derdini sayıp dökerken öteki patlıyor ve başlıyor anlatmaya. Kahvenin sahibi de sohbetimize katılanlar arasında. Güllere ona takılıyorum :

«— Peki sizin işler nasıl patron, ocak iyi işliyor mu bari?»

Zayıf, yüzü kırış kırış bir adamı kahveci. Şikâyetçi bir tavırla,

«— Ocağın işlemesine bakma, diyor, içilen çayın, kahvenin parasını alabiliyor musun diye sor. Hep çizgi üzerine bizimki, çay ver çek bir çizgi, kahve ver çek iki çizgi. Veresiye içmeyen nadirattan çıkar. Herkes veresiye içiyor. Parasını da ay sonunda toplayabilirsen topla. Veresiye iş yapmayan kimseyi bulamazsın; o zaman şu kapağa bir kara kilit as, olsun bit-sin...»

«— Öteki kahveciler de sizin gibi mi?»

«— Aynı, hep aynı. Veresiye iş yapmayan esnaf ekmek yiyemez burada. Bakkal, manevi aynı biçim.»

«— Kasap? Kasap da veresiye mi?»

En geride, konuşulanları ayakta dinleyen, esmer, duru yüzlü bir adam acıklı bir sesle atılıyor :

«— Burada kasaplık iş yok bey, kasap da yok... Olsa bile kasaplık sökmek burada. Kim et alıp da yiyecek... Aha, ben şu bitişikteki bakkaliyenin sahibiyim, vatandaş bana 25 kuruşluk pastırma tarttırmıyor. Onu evine götürcek de çoluk çocuk karın doyuracak, var hesap et... Bu adam nasıl et alıp da yesin... Burada 8 - 10 bin insan yaşar, akşamları şuraya durun da otobüsten inenlere bir göz atın; kaç kişi işinden dönerken evine yarım kilo etle dönebiliyor bir anlayın. Ben size söylüyeyim : Otobüsler gelir gelir boğalır da, böyle bir - iki kişi ya çıkar, ya hiç çıkmaz.»

Bakkalın bu sözleri karşısında ne diyeceğimi şaşıyorum :

ÇOLUK ÇOCUK, KIŞ YAZ BÖYLE SU TAŞIRLAR

(Gecekonduılarda oturanların bitmez çilesi)

«— Ama, diyorum, kitaplar insan günde en az 150 gram et yemesi lazım diyor. İnsan ettiki gıdayı alamazsa yaşamak olmaz diyor kitaplar. Bu sizininki nasıl oluyor böyle?»

Yüzlerde acı bir burkuluş, kızgın bir umutsuzluk ve ağır bir sessizlik... Sonra gene bakkal cevap veriyor :

«— Zaten bizimkisi de yaşamak değil bey.»

«Hastasma parası olan çare bulur»

«— Hastalık, sağlık meseleleriniz nasıl gidiyor? Hastanız olunca ne yapıyorsunuz, tedavi ettirebiliyor musunuz?»

Kalabalığı saran ağır sessizlik devam ediyor. Hiç kimseden ses soluk çıkmıyor. Sonra birden, kahvenin gerilerinde oturan orta yaşlı bir adamın sesi gürülüyor :

«— Yaz benim diyeceklerimi, diyor, sen hastalarımızı nasıl tedavi ettirdiğimizi soruyorsun değil mi? Şimdi ben söylüyeyim de yaz. Biz hastalarımızı falar tedavi ettirmiyoruz. Doktor, hastane nedir bilmeyiz biz. Zengin iş bunlar, bize göre değil. Hastasına para-

si olan çare buluyor bu memlekette... Bizler fakir il-mühâberi kullanırız; o da hastalık iyice azıtıp yere vurmamca işe yaramaz. Başka zaman hastaneler kabul etmez hastamızı. Sıraya sokar, hastanâ cüm dö-şeğine yatar da ondan sonra sıran gelir. Yani biz ölümlerimizi götürürüz hastaneye, anladın mı? Sağ çı-karsa bahtımıza.

«Bak sana bir - iki lâf daha edeyim de onu da yaz. Burada, Anıtkabir'de bahçıvanlık yapan bir Lüt-fü vardı. Soyadı Duman, Lütüf Duman... Bu Lütüf günlükü 8 liradan çalışırdı. Karısı, iki de çocuğu var-dı. Her gün şafağınan haikar giderdi yayan yapıldak, akşam dönerdi yayan yapıldak. İki çocuğun hatırına... Bir gün bu Lütüf'ün gurup dedi karısı yatağa düştü. Ne yapsın Lütüf? Parası mı var da alıp karısını bir doktora göstereyim... Evi başına yıkıldı. Bittin, pislik-te başını alamaz oldu. Sonunda etti, edemedi, çocu-ğun birini evlâtlık verdi Lütüf. Yani boğazın birinden kurtuldu. Ama karısının hastalığı da gün gün daha beter oldu. Konu komşu baktı ki, kadın göz göre göre ölecek, murdar ölecek... Lütüf'ye biraz borç harç ve-rildi, kadın götürülüp bir hastaneye yatırıldı. Sonra da, Lütüf borca dayanamayıp buradan çekip gitti. İki odalı gecekondusunu satıp savdı, Akdere tarafına git-ti. Şimdi orada bir gecekonduda kirayla oturmuş. Karısı hastaneden çıktı mı, öldü mü, kaldı mı bil-mem...»

«— Burada iğne yapıp ilaç veren bir sağlık me-muru yok mu, hastalarınız ağırlaşmadan ona göster-seniz?..»

«— Yok bey, yok. Ne gezer sağlık memuru, ne gezer doktor... Burada allahın bir ebesi bile yok. Do-ğum yüzünden kadınlar perperişan.»

«— Ne yapıyorsunuz peki, doğum işi başa gelin-ce?»

«— Başa geleni çekiyoruz işte. Ağır sancılı kadı-nları yatağa - yorgana sarıp sarmalayıp aşağıya, yola indiriyoruz. Oradan da hastaneye. Gerisi burada karadüzen idare ediyor. Kadınlar çocukları çekip çe-kip alıyor birbirinin karnundan.»

«— İstemediniz mi bir ebe? 8 - 9 bin kişinin ya-sadığı koca bir bölge burası. İsteyin size bir ebe ver-sinler.»

«Kırmızı balmumlu mektupla mı dâvet ettiler?»

Kahvenin kalabalığı arasından öksürükü bir ses yükseliyor :

«— Biz ebeden geçtik, öğretmen yok burada be-yim, öğretmen! Okul yok; Kaç kere yazdık çizdik, yahu şuraya bir öğretmen verin... Yer gösterdik, za-rarı yok biz de yardım edelim, şuraya bir okul yapılı-sın dedik... Burada şu kadar çocuk var, perperişan oluyor yahu dedik... Ama dinleyen mi var beyim, bi-zim sözümlü kulaklarımızın birinden giriyor, ötekinden çıkıp gidiyor. Ebe istesek gene aynı hesap olacak.»

Bu kahırlı sözlerin arkasından bir başkası atılı-yor :

«— Bak aynen söylüyeyim de sen yaz, diyor, dün-ya âlem bilsin.»

Orta boyda, esmer, tıknaz bir adam bu. Adı Ah-met inrek. Zeki, açık yürekli bir işçi. Sözlerinin ba-şını sonunu toparlaya toparlaya başlıyor anlatmaya :

«— Geçen yıl konu komşu ağız birliği edip yuka-riya bir dilekçe gönderdik. Biz bir okul yeri ayırdık, gelin görün dedik. Buraya bir okul yapılı-sın, biz de çalışalım dedik. Bir - iki de öğretmen gönderin, ço-cuklar okusun dedik... Ama işe bak ki, biz okul is-ter, öğretmen beklerken, gele gele bir sivil polis çıka-geldi. Meğersem biz hata etmişiz. Ne dedi bize bili-yor musun? Biz kim oluyormuşuz da maarife akıl ve-riyormuşuz. Okul lâzımsa o icabedeni yaparmış. — Eaşınızdan büyük işlere burnunuzu sokmayın! Bu memlekette maarif idaresi var! Okulunu, öğretmenini o düşünür! — Falan filân.

«Yahu, iyi söylüyorsun, has söylüyorsun ama, ne zaman düşünecek bu maarif bizim işimizi? Bak bura-da dünya kadar çocuk var diyecek olduk... Bize ne dese beğenirsin? Kırmızı balmumlu mektupla mı dâ-vet ettiler sizi buraya, oturun oturduğunuz yerde! Fazla iş karıştırmayın! Aynen böyle dedi, sen de ay-nen böyle yaz.»

Okul yok öğretmen yok Ama okumayan da yok

Halkın sıkıştırması üzerine, geçen yıl buraya bir baraka okul kurmak için söz verilmiş; ama sonra-dan bundan da bir hayırlı haber çıkmamış. Vaz geçil-miş, ne hâliniz varsa görün denmiş yani. Halk da ne hâli varsa görüyor. Okul diye kaderine razı olacak değil ya... Okul yok diye çocuklarını okutmaktan ge-ri duracak değil ya. Ne yapıp ne edip çocuklarını okut-mayı kafasına koymuş bir kere. Başka yerde okul mu yok; tutmuş çocuklarını oralara gönderiyor.

En yakın okul nerede var? İncesu'da, Akdere'de, bir de Topraklık'da... Gönder çocukları oralara, oku-sun. Uzakmış, çocuklar üç bin, dört bin metre yolu gidip gidip gelecekmış, olsun... Kışta kıyamette ya-yan yapıldak, çıplak ayak rezil, sersefil olurmuş ço-cuklar, olsun... Madem çocuklarını bile okutamiyacak-lardı, niye gelindi, niye yurt - yuva tutuldu buralara? Bunun için okulun, öğretmenin ayaklarının ucuna gel-mesini bekliyecek hâlleri yoktu ya... Zor güç çocuk-lar bari okusun. Burası şehir yeri, cahilli hiç ekmek bulamaz.

Kız, erkek dememiş, bütün çocukları okula salmış halk. Çocuğunu okula göndermeyen yok. Okul çağın-daki 1500'ye yakın çocuğun hepsi okumak uğruna uzak yollara dökülmüş. Gidip gidip geliyorlar. Yani okul yok, öğretmen yok, ama okumayan da yok. Türk-özü gecekonduları halkının ortaya koyduğu yaman bir olay bu.

Gecekondulu çocukların önündeki kahn duvar

Gelgelelim, çocuk okutma işi yalnız çocuğu okula göndermekle olmuyor. Meselenin ucu paraya dayanı-yor gene. Hadi diyelim, çocuk güç şartlar içinde zar-

zor ilkokulu bitirdi; sonra? Sonrası kötü işte. Bunun ortaokulu var, lisesi var, ne bileyim sanat okulu var... Bunlar hep paraya bakıyor. Ne yapsın fakara? Ancak gücü ilkokula yetiyor, ondan sonrası gene allaha kalmış.

Soruyorum :

«— İlkokuldan yukarı okullara gidebilenler epeyce var mı?»

Kahvenin gittikçe artan kalabalığı içinden yükselen tok bir ses ağır ağır cevap veriyor :

«— Ortaokulunda, lisesinde çok okuyan var burada. Yığınla da okuyamayan var. Okuyanın hesabını ben diyeyim 300, sen bilemedin 400... Konu komşu yemiyor, içmiyor çocuk okutuyor. Babaları okuyamadı, varsın onlar okusun.»

Ortaya atılan bu sayıyı az farklarla ötekiler de doğruluyor. Bu hesaba göre, ilkokulu bitiren her yüz çocuğun ancak 20 - 25'inin yukarı okullara gidebildiği anlaşılıyor.

«— Eller gibi niye sizin de çocuklarımızın hepsi ilkokuldan yukarı okullara gidemiyor?»

«— Fakirlik beyim, ne yapsın millet, elinden bu kadarı geliyor. Uydurabilirse bir esnafın yanına çırak veriyor. Çoluk çocuk azbuçuk bir kazanç yoluna bakıyor. Bizimki fakara işi. Eller gibi keyfince çocuk okutmak bize göre değil.»

Öğreniyorum ki, ilkokuldan yukarı okullara gidebilen çocukların çoğu kız. Ortalama bir tahminle, hepsi 350 çocuksa bunun en az 200'ünün kız olduğu söyleniyor. Köylerde kız çocuklarının okumasına aldırış etmeyen halk bu halk değil yani. Sebebini soruyorum.

«— Fazlasıyla erkek çocuğu küçük yaştan işe koşuluyor, diyor biri, gelir getirecek bir işin ucundan tutmak zorunda kalıyor da ondan...»

«— Kız çocuğunu ilkokuldan sonra herkes okutmak ister mi?»

«— Burası şehir yeri, kız çocuğu da okumadan olmaz.»

Adam gülerken devam ediyor :

«— Alan satan olmaz, okumalı ki bir işe yarasın. Şimdi kızın değerlisi okumuş olantı... Şakası göyle dursun, kadın olsun, erkek olsun, okuyup bir meslek kazanmıyanın ekmeği yok bu şehir yerinde. Konu komşu kızını da okutmak ister, oğlunu da. Bize kalsa, kız erkek demeyip hepsini herbir yerlere yollayacağız. okutacağız...»

Kahveyi dolduran gecekonducular, bu sözleri başkışlarıyla, baş işaretleriyle doğruluyorlar. «Elimizden gelse, demek istiyorlar, ah elimizden gelse...»

Binbir sıkıntıya katlanarak okuyan gecekondu çocukların önüne, ilkokuldan sonra daha kalın bir duvar geriliyor. Şehir tarafında herkeslerin çocuğu gürül gürül bütün okullarda okurken, eğitimden nasipleri kesilen yığınla çocuk Topraklık sirtlarının öteyüzünde şaşırıp ortalarda kalakalıyor. Ekmeğe avına düşürülmüş bu çocukların bir kısmı şehri satıcı çığlıklarıyla dolduruyor, ya da çırak durabildikleri birtakım atölyelerde emeklerini açlığa değiştiriyorlar. Ya öte-

kiler? Daha büyük bir kısmı geride olan, bir çıraklık bile bulamayan çocuklar?..

Kızların bazıları terzi - nakış kurslarına gidip geliyor. Çoğu 16 - 17 yaşlarında kocaya veriliyor, çocuk yaşta ana oluyorlar. Zaten yapılacak başkaca bir iş de kalmıyor önlerinde.

Konuşabildiğim bazı gecekondu kadınlara söz arasında soruyorum :

«— Paramız pulunuz olsa nerede oturmak istersiniz? Köyünüzde mi oturmak istersiniz, burada mı, yoksa başka bir yerde mi?» diyorum.

Balâ'nın Tohumlar köyünden Emine Poyraz, bura halkının yaşama özlemini, sözlerinin üstüne bastıra bastıra «Angara'nın göbeğinde oturmak isteriz, diyerek özetliyor, nidelim köyü, nidelim burayı...»

Mudurnu'lu genç bir kadın Sultan Çeliktaş, tatlı bir gülümseyişle Çankaya dolaylarını gösteriyor :

«— Köşk'te...» diyor.

12 yaşlarında Keziban İpek adında bir kız çocuğu da hiç düşünmeden, «Yenişehir'de oturmak isteriz» diye cevap veriyor. Boynu ipince, zayıf, sarışın bir kız çocuğu bu. Yenişehir'i bir - iki yol gidip görmüş. Babası oralarda bir bankada 250 lira aylık odacılık yapıyormuş. Yenişehir'e, Yenişehir'de gördüğü insanlara şaşıp kalmış Keziban.

«— Hem de modaya göre giyinmek isterim» diyor.

Bir eliyle de fistanının yamasını örtüyor.

TOPLUM YAYINLARI : 3

Mehmet Emin Bozarslan
İSLÂMİYET AÇISINDAN
ŞEYHLİK—AĞALIK

Ç I K T I

Halen Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde müftü bulunan Mehmet Emin Bozarslan, bu kitabında, Doğu insanını ezen ve sömürün ikiz kardeşi : şeyhlik ve ağalık düzenini, hüğü ve cesurca inceleyip eleştirdi.

İlk defa toplumsal ve aydın bir din adamının kalemiyle Doğu Anadolu'nun bir büyük sorunu gözler önüne serilmektedir. Kitap, yuh olayı olacaktır. Büyük boy 176 sayfa. Fiyatı 5 lira Posta pulu karşılığı, ya da ödemele gönderilir.

İsteme adresi :

Toplum Yayınevi, P. K. 176 — Ankara

İLK KADIN DOKTOR ELİSABETH BLACKWELL

(Derleyen : ATILÂ TOKATLI)

Toplantıya başkanlık eden profesör, son öğrencinin ismini okumadan önce, büyük salonu kucaklayıcı doldurmuş olan kalabalığa bir an baktı. Bütün bu insanlar, Amerika Birleşik Devletleri'nin dört bir köşesinden bugünkü olağanüstü olayı izlemek için koşup gelmişlerdi : Genève Üniversitesi Tıp Fakültesi, dünyada ilk olarak, bir kadına «doktor» diploması verecekti! Törenin başlangıcından beri salonda yer yer yükselen gülgümler, yapılan çeşitli yorumlar birdenbire kesilmiş ve ortalığı derin bir sessizlik kaplamıştı.

— Miss Elisabeth Blackwell!

Siyah ipek elbisesinin eteğini zarif bir hareketle toplayan ufak tefek bir genç kız kürsüye doğru ilerledi ve diplomalarını daha önce almış olan erkek arkadaşlarının önünde durarak salona dönüp bekledi. Bolgun yüzü hafifçe kızarmıştı. Açık mavi gözleri gururla pırıldıyor ve ince dudaklarında, kendine güvenen insanların belli belirsiz gülmseyişli dolaşıyordu. Baştan, gittikçe heyecanlanarak konuşmaya başladı :

— Sizi, Üniversitemizin Tıp Fakültesini bitirmiş olan etmeden önce, gurur duyarak belirtiyim ki, üstün mesaretiniz ve sürekli, gevdi çalışmalarınız boyunca «dindiginiz derin bilgilerle erkek öğrenci arkadaşlarınız üzerinde ilerletici ve iyi etkiler yaratmış. Şerefle hak ettiğiniz bu diplomayı gene şerefle kullanacağınıza olan güvenimiz tamdır. Yemin ediniz.

Genç kız, kendisine uzatılan diplomayı iki eliyle tutarak göğsüne bastırdı ve bir an, kalabalığın içinde sayal meyal seçebildiği kızkardeşine baktı. Emily sevinçten ağlıyordu. Amerikan halkının bireysel kahramanlıklara karşı öteden beri beslediği o çocuksu derin aygı dalgalandı salonda, ve Elisabeth Blackwell, hafifçe titreyen tatlı sesiyle yemin etti :

— Bütün hayatım boyunca göğsüme bastırduğum diplomanın bana verdiği cesaret ve şevkle, insanlığın hizmetinde olacağım. Bu şerefli işi, Tanrı'nın da yardımıyla, başarmak için çalışacağıma söz veriyorum.

Salonda büyük bir alkış koptu. Genç kız, gözlemlenenden sızan yaşları göstermemek için başını eğmişti e belki de, şimdi kendisini alkışlayanların temsil ettiği toplumun bu diplomayı kazanıncaya kadar yoluna izdiği güçlükleri hatırlıyordu birer birer.

Bir ailenin sekiz çocuğundan en büyüğü olan Elisabeth Blackwell, babası öldüğünde on sekiz yaşındaydı. İki erkek kardeşini bir ticarethaneye yerleştirdi. Geriye kalan dört küçük kardeşine ve annesine batabilmek amacıyla kızkardeşi Emily ile bir pansiyon işletmeye başladı.

Birbirine gerçekten bağlı olan iki kardeş, bütün boş vaktlerini, genel konular üzerinde birlikte düşü-

nüp tartışmakta dalduruyorlardı. Kadının, istediği ve yeteneklerinin elverdiği her alanda çalışıp bütünlük kazanmasını engelleyen toplumsal ön-yargılar onları zamanla isyan ettirir oldu. Neyi eksikti kadınların? Niçin en budala, en yetersiz erkeklerin bile rahatça seçebildiği sayısız meslek onlara yasak ediliyordu? Ve niçin bu yasak, özellikle yoksul kadınlara karşı işliyordu?

Hiçbir zaman ulaşamayacaklarını düşünerek keşiflendikleri bu meslekler arasında birisi, doktorluk, bütün insanlığa hizmet edebilme imkânını sağladığından ötürü, iki kızkardeşin ortak tutkusu hâline gelmişti. Özellikle kadınlar ve çocuklar konusunda uzmanlık yapmış bir doktor olmak hayaliyle genç Elisabeth, dışından turnağundan kısıp biriktirdiği paraları tıp ve anatomi kitaplarına yatırdı ve geceler boyunca uykusuz kalmak pahasına bu kitapları okumağa koyuldu.

Böylece yıllar geçti. Bu arada, iki erkek kardeşinin de ailenin geçimine yardım etmeye başlamaları sonucu, yükü hafiflemiş olan genç kız, Filadelfiya şehrine yerleşmiş ve orada bir ana okulu açmıştı. Şimdi, her zamankinden daha gevkle okuduğu tıp kitaplarının yanı sıra, öğlediği mesleğin temeli olan lâtinceyi de öğrenmeğe koyulmuştu. Ve 1844 ders yılı başında, A. B.D.'deki on iki Tıp Fakültesi olağanüstü bir mektup aldılar : bir kadın, doktor olmak üzere Üniversiteye kaydını istiyordu!

Yönetim kurullarının şaşkınlığı, yerini büyük bir öfkeye bırakmakta gecikmedi. «Cüretkâr kadın» in aldığı cevapların bir kısmında «bir kadının kendi organizmasının kanunları ve temel yapısı hakkında derin bilgiler edinmesinin sakıncalı olduğu» gerekçesiyle isteği kabüle değer bulunmuyor, bir kısmındaysa «özellikle erkeklerin, bu soylu ve yüce cinsin, harcı olan bir mesleğe yükselmek özlem ve isteğinin bu mesleğin gerçek temsilcilerine karşı affedilmez bir hakaret, ya da büyük bir çılgınlık göstergisi olduğu» açığa vuruluyordu. Elisabeth artık umudunu yitirmek üzereydi ki, Genève Tıp Fakültesi'nden aldığı cevap onu sevinçten ağlattı. Bu üniversitenin profesörler kurulu, «mesleği enine boyuna düşünüp taşındıktan sonra, hazırlayıcı bilgileri edinmiş bir kadının tıp fakültesine devamını önlemek için yeterli geçer sebep olmadığı kanısına» varmıştı. Mektupla, profesörler kurulunun, ne olur ne olmaz düşüncesiyle, kensin kararı öğrencilere bıraktığı ve kendilerine bir genç kızın onlarla birlikte öğrenim görmesini sakıncalı bulup bulmadıkları, buna «razı» iseler söz konusu genç kıza cinsinin gerektirdiği özel saygıyı göstermeye söz verip verma-

dilderi sorulduğunda erkek öğrencilerden olumlu cevap alındığı da bildiriliyordu. Ve çok geçmeden, Genève Üniversitesi'nin erkek öğrencileri zeki bakışlı, ince ve pembe de beyaz bir genç kızın okul kapısını ürkek adımlarla aştığını gördüler. 1844 modasına uygun olarak, genç kız körüklü bir şapka giymiş ve parmaksız yün eldivenler takmıştı. Biraz şaşkınlık, biraz da alay dolu bakışlarla kendisini seyreden erkek öğrencilerin önünden uzun etekli kalm elbisesinin hışırtılarına için için öfkelenerek geçen Elisabeth, kendisini bekleyen tehlikeyi hemen sezmişti : Göstereceği en küçük bir tedbirsizlik, umutlarını kökünden yıkabilirdi. Meslek sevgisini ciddiye aldırarak, ötekilerden farkı olduğunu kabul ettirmek için, örnek bir davranış tutturması ve bu davranışı sürdürmesi gerekli. İlk günden başlayarak, ders salonlarına hiç kimseyi görmüyormuş gibi girip çıkmaya karar verdi. Doğrudan doğruya gidip yerine oturacak ve hocaya bakmadığı zamanlar not defterine eğilmiş olacaktı. Bu kararında ne denli haklı olduğunu anlamakta geçikmedi : Kadın ve erkek organlarının farklı yapısını ilgilendiren bir konferans sırasında, dörde katlanmış bir kâğıt parçası havada vınlayarak genç kızın kollarına düştü. Bir anda bütün gözleri ona çevrilmişti. Koca salon, haince bir merakla, genç kızın tepkisini bekliyordu. Elisabeth, tam bir soğukkanlılıkla, hiçbir şey olmamış gibi not almaya devam etti. Ve ders sona erdiğinde, kolunu hafifçe kaldırarak kâğıdı tiksintiyle yere düşürdü. Salon alkıştan inliyor ve kaba şakanın zavalih sahibi, ışıklar arasında dışarı kaçıyor.

İşte o günden sonra, bütün öğrenciler genç kıza büyük bir saygı beslemeye ve en basit bir güçlülükle karşılaşmaması için seferber olmaya başladılar. Ama Elisabeth'in sıkıntıları burada bitmiyordu : Çoğu derslerin konusu, o çağdaki bir genç kız için biraz fazla «açık»tı. Hele bazı konuların iyice anlaşılabilirliği için yapılan fizyolojik deneyler sırasında bütün gözler, ister istemez, sınıfın «dişi» öğrencisine çevriliyor ve Elisabeth elinde olmayarak kıpkırmızı kesiliyordu. Bu kızarmalardan kurtulmak amacıyla oruç tutmağa başladi. Bir zaman sonra o derece solgunlaşmıştı ki, utançtan kızarmak şöyle dursun, günlerce ışkence görse renk vermesi imkânsızdı! Ama bu donukluğun ardında ince bir duyarlık gizliydi. İğrenç diseksiyon seansları (öldülerin kesilip parçalanması) ve hele ameliyatlar sırasında, kızarmamak yetmiyordu : bayılmak da gerekli... Anestezi henüz bulunmamıştı (ilk anestezi ile ameliyatı Dr. Warens 1847'de yapacaktı) ve her ameliyat, uzun bir ışkence sahnelerinden farkı olmayarak, ameliyat edilenlerin çığlıkları, yalvarmaları ve inleyişleri, ortalığı güç katlanılır bir dehşet havasına bürüyordu. Elisabeth bütün bunları göz kırpmadan izleyebilmek için insanüstü bir çaba gösterdi. Bayılacak olursa, «bir kadının görevi evde kocasının hizmetini görmektir» gerekçesiyle geri gönderileceğini biliyordu. Bayılmadı. Her geçen gün biraz daha soğuklaşıp biraz daha solgunlaşarak dayandı. Ama aslında duyarlılığı paramparça oluyor ve öylesine acı çekiyordu ki, herde kız öğrencilerin bu boğuntuyu tadınması için, yalnız kadınlara özgü bir tıp okulu açmaya yemin

etti.

Dahası var. Şehirde bir kadın-doktor öğrencinin varlığı, Genève'ilerin gözünde sürekli bir skandalden, hemen önlenmesi gereken bir kepezelikten farkıydı. Elisabeth, öğrenim yılları boyunca, başdöndürücü aylıklar ödediği pansiyonlardan çok geçmeden eşyaları kapıya atılarak yaşadı. Sadece siyah elbise giyiyor, yolda erkeklerden çok kadınlardan yükselen alaycı seslenişleri ve hakaretleri işitmezlikten gelerek başı hep önüne eğik yürüyordu. Bir çeşit cüzzamlı gibiydi. Koca şehirde, binlerce insanın arasında halk düşmanı bir sürgün hayatı yaşıyordu.

Diplomasını aldığı gün, bütün bu acıların geride kaldığını sanmıştı Elisabeth. Oysa gerçek sınav şimdi başlıyordu. Bir yandan erkek meslektaşlarına, öte yandan da müşterilerine, bir kadın-doktorun, hastalarına melon şapkalı modern Hipokrat'lar kadar ustalık ve özenle bakabileceğini anlatmak gerekiyordu. Ama meslektaşları onunla birlikte konsültasyon yapmayı kesin olarak reddetmişlerdi. Güçlülük ve çok yükses bir fiata muayenehane bulduğu yetmiyormuş gibi, ev sahipleri muayeneye gelen hastaları, «doktor evde yok» diyerek kapıdan çeviriyordu. Bunun üzerine Elisabeth, şansını bir de Avrupa'da denemeğe karar verdi. Önce İngiltere'ye, oradan Fransa'ya gitti. Her iki ülkede de Amerika'dakından daha büyük bir anlayışsızlıkla karşılandı. İngiltere'de hastanelere girmesi bile yasak edilmişti. Fransa'da ise, uzun çekişmelerden sonra, Paris'teki Maternité hastahanesinin doğumlu kadınlar koğuşuna yatılı öğrenci olarak alındı. Ve yetkin bilgisi, son derece dürüst tutumu, tatlılığı ve dikkatliliğiyle bütün dirençleri yavaş yavaş eriterek öteki hastahanelerdeki diseksiyon ve anatomi derslerini izlemeye hak kazandı.

Gerçekten de Elisabeth Blackwell, insanı hayran bırakan bir bilgelik ve açık görüşlülük örneği vererek her türlü tuhaflık ve gösterişten ısrarla kaçınmıştır. Bir gün kendisine, mesleğini dileğince yürütebilmesi için erkek kılıfına girmesi öğüendiğinde, genç kadının cevabı şu olmuştur :

— Bunu yapmayacağım. Çünkü benim gerçekleştirmek istediğim şey, kendim için olduğundan çok bütün kadınlar için önemli olan bir ileri atılıştır. Mesleğimi ya kadın olarak yürütürüm, ya hiç yürütmem!

Amerika'ya dönüşünde New-York'a yerleşen Elisabeth Blackwell, sadece kadın ve çocuk bakımıyla uğraşmaya koyuldu. Durumu zamanla düzeldi, şöhret bütün dünyaya yayıldı. Bilgisi ve azmiyle, güveniazlığı; sonsuz iyiliğiyle de evrensel budalalığı işte yenmişti. Ve 1858 yılında, hayatının büyük ölküsünü gerçekleştirmeyi de başardı : kadınlar ve çocuklar için öncelikle bir dispensar, ardından da tam örgütlü bir hastahane kurdu. Onun yolundan yürüyerek tıp öğrenimini bitiren ve diplomasını alan sevgili kızkardeşi Emily de artık yanındaydı.

Kafaca olduğu kadar yürekçe de büyük bir insan olan Elisabeth Blackwell, apaçık bir şekilde meydana çıkarıyordu ki, «kadın, insanlığın yarısıdır». Her bakımdan yarısı!

Gelecek sayıda : Sophie Germain
(Matematikte çığır açan bilgin)

Atomu Yapanların Hikâyesi

'Trajedinin en önemli rolü nasıl eskiden krallardaysa, çağımızda da bilginlerde.

Shakespeare HAMLET'i bugün yazsa, o rolü prene değil, nükleer araştırmacıya verirdi herhalde.'

«.....Bilim adamları bugüne kadar, kurulu düzeni nüklemeleştirirecilerine, hep, insanların birbirini vaketmesine yarayan yeni yeni silâhlar yapmakta suçlanmışlardır. Eskiden bilginler, bu sorumluluğu bugünkü gibi açıkça üzerlerine almazlardı. Ama bizim, bu konuda çok daha aktif davranmamız gerekiyor. Çünkü, geçmişin bütün buluşlarının karşısına koyunca, güldürme gücü alanında eriştiğimiz başarıların, akla hâzale gelmez tehlikelerle dolu olduğunu görüyoruz. Nükleer gücün ne demek olduğunu bilen bizler, ansızın büyük şehirlerimize inebilecek bin kat daha müthiş birer Peral Harboar faciasını gözönüne getirmekten kendimizi alamıyoruz...

«Eskiden bilim, yeni silâhlara karşı yeni yeni korunma tedbirleri bulup çıkarabilirdi; ama, nükleer güce karşı hiçbir şey bulamayacaktır. Bu korunma, yalnız ve yalnız dünya çapında bir organizasyonla yapılabilir...

«Buluşlarımızı gizli tutmak ya da nükleer alanda ilâhlanmamızı, öteki devletlerin korkunç bir misillememizden çekinerek bize saldırımayacakları kadar eri götürmekle nükleer silâhların tehlikesinden koruyabileceğimiz söyleyebilir.

«Buna cevabımız şu : Bugün, bu alanda en ileri durumda isek de, nükleer gücün esaslarını başkaları biliyor. İngiliz bilginleri, bunun savaş sırasındaki gelişmelerini duymuşlardır. Fransızlar, Savaşta önce bu alanda hayli ileri olmaları yanında, bizim projelerimizi az çok öğrendikleri için hızla ilerleyebileceklerdir. Bu alandaki gelişmelerin kaynağı olan Almanlar, Savaşta araştırmalarına Amerika'daki kadar eri götürmemişlerse de, kulağımıza gelenlerden, bu ilâh üzerinde çalıştıklarını, başlarındakilerin de bu ilâhı kullanmaktan hiç çekinmeyeceğini biliyoruz. Rusya'da da nükleer gücün imkânları 1940 sıralarında anlaşılıyordu. Oradaki araştırmalar da kısa zamanda bizimkilere yetişeceğe benziyor...

«Sağlam bir beynelmîl anlaşma yapılmazsa, ilk nükleer gösterimizin hemen ertesi günü nükleer silâhlanma yarışı başlayacaktır. Öteki devletlerin, bizim bugünkü durumumuza gelmeleri üç dört yıldan, bize yetişmeleri ise (bugünkü hızımızla çalışırsak) sekiz-on yıldan çok sürmez...

«Nükleer silâhları açığa vurmanın bir yolu, bunları, önceden uyardıysanız, Japonya'da gereğince seçilecek hedeflerde kullanmak olabilir. Nükleer silâhları böyle ansızın kullanmak taktik bakımından büyük üstünlükler sağlayabilir. Ama, bu ilk atom bombalarının Japonya'ya atılması sorununu, sadece askeri makamlar değil, Amerika'nın en yüksek siyaset katında oturanlar da adamakıllı düşünmelidirler. Rusya'da, bize pek güvenmeyen müttefiklerimizde ve tarafsız ülkelerde bunun etkisi pek büyük olabilir...

«Elimizde geniş ölçüde zehirli gaz yığınağı var ve bunları kullanmıyoruz. Yapılan nabız yoklamaları, Uzak Doğu'daki zaferimizi hızlandıracak böyle bir hareketin halkça da istenmediğini ortaya koymuştur...

«Onun için, Japonya'ya atom bombası atmanın askeri birtakım faydalar sağlayacağı ve bununla birçok Amerika'nın hayatının kurtarılmış olacağı düşünülmüşken, bir de, dünyaya karşı itibarımızın sarsılacağı, bir dehşet ve nefret dalgasının ortalığa yayılacağı, hatta bunun yurdumuzda bile bölünmeler yaratacağı hesaba katılmamıştır...

«Bu bakımdan, yeni silâhın gösterisi, en iyisi Birleşmiş Milletler temsilcileri önünde ya ıssız bir adada ya da bir çöle yapılmalıdır. Şayet Amerika dünyaya karşı 'Nasıl bir silâha sahip olduğumuzu görüyorsunuz; fakat onu kullanmıyoruz. Öteki devletler bunun kullanılmasını yasaklamayı, bu konuda sıkı bir kontrol-kurmayı kabul ederlerse, biz de ileride bunu yasaklamaya hazırız' gibi bir söz söyleyebilirse, gelecekteki bir beynelmîl anlaşma için en uygun ortam yaratılmış olacaktır.

«İşte böyle bir gösteriden sonra, Birleşmiş Milletlerin ve halkımızın rızasıyla, silâh, Japonya'ya karşı kullanılabilir. Tabii, önceden Japonya'ya, teslim olması ya da hiç değilse tamamen mahvolmayı önlemek için bazı bölgeleri boğaltması bildirildikten sonra. Böyle bir şey fantezi gibi görünebilir, ama, nükleer silâhların korkunç tahrip gücü karşısında tamamen yeni yollara başvurmak zorundayız...

«On yıl içinde öteki ülkelerin de, bir tondan hafif, bir geyrin onbes km. karelik bir parçasını haritadan silecek nükleer bombalara sahip olabileceklerini söylemiştik. Böyle bir silâhlanma yarışının sonu olan bir

AMERİKA'DA IRK AYIRIMI

«Tarih bize öğretmiştir ki, insanların doğru hakları için yaptıkları savaşta böyle bir noktaya eriştiklerinde, ihtilâl şartları gerçekleşmiş demektir. Meselelerin bu bu sertliği karşısında iktidardaki imtiyazlı sınıflar gelen değişikliklere hükmedebilecekler midir? Yoksa imtiyazlarına sarılıp dayanılmaz bu kuvvete çarpan hareketsiz bir eşya gibi mi kalacaklardır?»

Walter Lippman.

B. C. Ü.

Washington'da, Statler - Hilton Otelinde kalıyordum... Ertesi sabah aşağıya indiğimde otel kara fatma denilen böceklerin istilâsına uğramış gibiydi. (Bir toplantı dolayısıyla) her taraf zenci doluydu... İlk gün otelin bütün salonları zenci kokuyordu. İkinci akşam, benim kapısı kilitli odama bu koku dolmuştu. Üçüncü gece çıldırmak isten değildi... Bu ekşi, buruk, tahammül edilmez bir koku. Zencinin teni böyle kokuyor... Goldwater'ın zaferi, bu kokunun reaksiyonudur.» diyor Metin Toker (Akis, 31.7.1964). Bütün azınlıkların fena koktukları, yabancı olmadığımız «gerçekler» dendir. Nitekim Türkiye'de yahudiler, ermeniler, rumlar hep fena kokarlar; kürtler ve araplar ise pistirler. Amerika'da da siyahlar fena kokarlar! Irkçı koku teorisini Amerika'da yeniden keşfetmiş görünen «anatomi» uzmanı Metin Toker, kendi deyimiyle ırk ayırımı'nın «hararetili taraftarı» olarak dönmüştür. Çünkü, «Zenci meselesi halledilmek lazımdır. Doğru. Zenciler insan gibi yaşamağa haklarıdır. O da doğru. Zenciler beyazlara tanınan haklardan faydalanmağa haklarıdır. Doğru. Ama bunun neticesi, beyaz amerikalının zenci amerikalıların kokusuna tahammülüdür. «Beyaz amerikalının siyahların «kokusu» na tahammül etmelerine değil asrımızın fakat 18. asrın insanlı görüşlerinden dahi nasibini alamamış olan Metin Toker tahammül edemediğinden, zenciler insan gibi yaşayamazlar.

Nerede olursa olsun, halkların ağılından, sefaletinden ve «pisliğinden» sorumlu istismarçı çevreler sömürmelerini doğrulamak veya sömürmelerinin tabii sonuçlarını gizlemek için bu insanları toplumda ikinci sınıf insan olarak ilân ederler. Böylece halkların maddi *aliénation*'una bir de manevi *aliénation* eklerler. Onları kol güçlerinin, alınteri ve el emeklerinin mahsullerinden mahrum etmekle kalmayıp, bir de insanlıklarından mahrum etmek isterler. «Ekşi, buruk, tahammül edilmez bir koku» yayan bütün ırkçı teorilerin nedeni budur.

Sömürmenin tabii bir sonucu olarak cinayet, içki ve esrar iptilâsı, her türlü gerilik ve ahlâksızlık bu halklar arasında sefaletleri ile artan matematiksel bir oran arzeder. Sömürücü çevreler ve onların besleme kalemleri bu halkların sefaletini, sömürmenin değil, fakat onların mevcut geri durumunun bir sonucu olarak göstermek isterler. Nitekim, Metin Toker de «Gerçi bu bir tavuk mu yumurtadan çıkar, yumurta mı tavuktan çıkar?» meselesidir diyerek sebep ve sonucu kasıtlı olarak karıştırıyor ve gerçek sorumluları gizlemeğe çalışıyor. Oysa, yüzyıllardır sefalet içinde kıvranan şarkın bütün esir milletleri ancak sömürücülerinden kurtularak sefaletten kurtulmanın kabili olduğunu çoktan isbat ettiler.

dum, melek gibi bir gülümseme vardı yüzünde. Kardeşlik, iyilik dolu bir dünyada yaşıyordu sanki. Sonradan söyledi; o sırada, yeni bir Hidrojen bombası modelinin yapılmasında epeyi önemli olan bir matematik problemi çözmeye çalışıyormuş kafasında. Konuşunca öğrendim ki, bu adam, yapımında çalıştığı bombalardan hiçbirinin denenisinde bulunmamış. Çağrılmasına rağmen, Hiroşima ve Nagazaki'ye gitmemiş; bu şehirlerin, bombalandıktan sonraki hallerini gösteren

fotoğrafları hiç görmemiş, görmek de istememiş. Nükleer silâhlarla ilgili çalışmanın yüksek matematikten başka yönü yoktu onun için. Gerisinin onu ilgilendirmeyeceğini söylüyordu...

«Bir okuyucumun bana yazdığı gibi, 'Trajedinin en önemli rolü nasıl eskiden krallardaysa, çağımızda da bilginlerde. Shakespeare *Hamlet*'i bugün yazsa, o rolü prene değil, nükleer araştırmacıya verirdi herhalde'...»

Amerika'da ırk ayırımı işveren çevrelerinin bu küteller üzerindeki maddi ve manevi sömürmelerinin bir kısmıdır. Bugün siyahların içinde buldukları garrlık bu kütellerin dışarı kaldıkları maddi ve manevi sömürmenin ve bu arada ırk ayırımının tabii bir sonucudur. Sebep ile sonucu bir arada görmek için New-York'un Manhattan adasını bir uçtan diğer uca geçmek yeter. Hayatın cilvesine bakınız ki, beynelmül mallı sermayenin mabedi olan Wall Street ile zenci sefaletinin azamiye yettiği Harlem aynı Manhattan adasında birlikte yer almış bulunuyorlar.

Beynül Morgan ve Rockefeller kurumlarının teşkil ettiği Wall Street, Manhattan'ın dünya sanayi ve ticaretinin katedralleri gibi yükselen gökdelenlerinin bulunduğu güney kesimindedir. Kuzeye doğru çıktığında Columbia Üniversitesinden sonra güzel isimli Morningside Drive (Sabah Yolu) dan itibaren Harlem başlar. Amerikan toplumunun ayrıldığı iki uç, iki kutup bu adada birlikte gözlenebilir. Milyonlar adanın güneyinde, sefalet ve açlık kuzeyde yer almıştır. Manhattan adasının bütün genişliğini 110. Caddeden 150. Caddeye kadar kapsayan Harlem'de, özellikle 110. Cadde ile 125. Cadde arasında sefalet azamiyi bulur. «Birçok evler harabe halindedir, bazılarının pencerele-ri hattâ kapıları bile yoktur. Buranın halkı güneye eyaletlerden ya da Caraliblerden yeni gelenlerden ibarettir. 125. Cadde Harlem'i ikiye ayırır, güneyi ümitsiz sefaletin, kuzeyi ise ümitli sefaletin yatağıdır. Birkaç rakam ümitsiz sefaletin anlamını açıklamaya yeter. Resmî istatistiklere göre bir ailenin ortalama geliri Harlem'de yılda 3480 dolardır (New-York ortalaması 5103 dolardır). Kalifiye olmayan işçi sayısının toplam işçi sayısına oranı Harlem'de % 38 dir (New-York'ta % 25. Harlem'de evli erkeklerin % 19'1 i ailelerinden ayrı yaşarlar (New-York ortalaması ancak % 3,3 tür). Harlem'de apartman dairelerinin % 40 i 1901 den önceden kalmaz, % 50 si 1901 ile 1929 arasında yapılmıştır; yapı teknolojinin özellikle Manhattan adasındaki gelişmesi göz önünde tutulursa adanın güneyi ile kuzeyi arasındaki fark bütün derinliği ile görülür. Harlem'de çocuklarda ölüm oranı New-York ortalamasının iki katıdır; esrar müptelalarının oranı sekiz katı ve ırsal hastaların oranı altı katıdır. Gençlerde cinayet oranı Harlem'de 1000 kişide 109,3 (New-York'ta 48,5 tir); 1951 denberi bu oran Harlem'de yılda % 4,6 artmaktadır (New-York'ta % 2,5), (Le Monde 29.7. 1964). Geçen ayki olaylar önce Harlem'de başladı ve sonra Brooklyn, Rochester'deki diğer küçük Harlem'lere yayıldı.

Amerika'da ırk ayırımının güneyde olduğu, kuzey eyaletlerinde böyle bir şeyin bulunmadığı yaygın bir yanlış kanı idi. Bu kanya sebep, liberal (geniş görüşlü) tanıtılan kuzeyde ırk ayırımının daha ince usullerle uygulanmakta oluşudur. «Kuzeyde ırk ayırımı daha mahir ve böylece önlenmesi daha zordur. Kuzeyde okullar haddinden fazla kalabalıktır, iş iinkânları siyahlara yalnız hizmetçilik statüsü tanır ve bir centilmen andlaşmasıyla azınlıkların gecekondular (ghetto) dışına çıkmaları önlenir.» (Medeni Haklar Komisyonu

raporu, New-York Times, 16.2.1963). Böylece son New-York olayları ırk ayırımı probleminin kuzeyde de bulunduğunu göstermekle kalmamış, aynı zamanda kuzey siyahlarının da güneydekiler gibi ırk ayırımına karşı kütle hareketlerine girecek kadar örgütlendiklerini göstermiştir.

1947 de tarafsız dış politikamıza son verip, Truman doktrinine katıldığımızdan beri memleketimizde kesif bir Amerikan taraftarlığı propagandasına girilmiştir. Bu propaganda sonucu yaratılmış bir kanya göre Amerika bir dünya cennetidir. ırk ayırımından söz açanlara karşı, bu cennet içinde ufak bir cehennem bulunmuş kabul edilir. Fakat bu cehennem, fizyolojik, psikolojik ve eğitimsizlik sebepleriyle siyahların atıldıkları açıklanır. Amerika'daki sefaletin ve fakirliğin ilginç bir incelemesini yapmış olan katolik sosyolog Micheal Harrington siyahları «diğer Amerika» adını verdiği bölüme sokar. Siyahlar Prof. Galbraith'in Affluent Society (zenginler cemiyeti) ne girebilmek için yeterli eğitimden yoksundurlar. Amerika'da her çevre için hazır tezler vardır. Siyahların «zenginler cemiyetine» neden kabul edilmedikleri sorusuna «koku» teorisinden tutun da, eğitime kadar çeşitli fizyolojik ve psikolojik açıklamalarla cevap verilir. Oysa ırk ayırımı ve onun tabii sonuçları, bu arada siyahların eğitim görememeleri, asırlardan beri devam eden sömürmenin bir sonucudur. «Filadelfiyanın siyahlarının oturdukları gecekondulara gidiniz, sayısız yarı harabe evde ortak tuvaletli altı küçük odada 20-30 kişinin barınmasının olağan olduğunu görürsünüz. Öğretmensiz kirli okullar bulursunuz, çocukların dörtte üçü öğrenimlerini bitirmeden ayrılırlar. Filadelfiyanın birçok kesimlerinde çalışma çağındaki siyah gençler arasında işsizliğin % 77 nin üstüne çıkmış olması çok korkunçtur... Filadelfiya gibi bir şehirde, on kişiden sekizi işsiz kalınca her cinsten en ciddi sonuçlar beklenmelidir : cinayetler, politik temayüller, yıkılan sosyal nizam. Fakat gençler bütün problemi teşkil etmiyorlar. Şikago'nun kalabalık siyah halkı içinde, iş arayanlardan % 17,8 nin iş bulamaması da korkunçtur. Bu şu demektir : Şikago'lu siyahlar için bugünkü işsizlik, bu memleketin büyük bunalmının en fena anındaki kadar daha fena. Çünkü 1932 de işsizlik % 16 idi.» (J. Alsop, New-York Herald Tribune, 14.6.1963 ve 31.7.1963).

İşten, okuldan bir kelime ile insanca yaşama şartlarının tümünden yoksun bulunan bu insanlardan, kapitalist toplumdaki zenginlik yarışına girmelerini beklemek abestir. Gelecek yazılarımızda göreceğimiz gibi, «affluent society» sadece siyahlara değil, fakat beyazlara da kapalıdır. Gerçekte Amerika'da siyahların bugünkü sefaleti, hürriyetsizliği, beyaz amerikahların sefalet ve hürriyetsizliğinin bir kısmıdır. Ancak siyahlar, beyaz emekçilerin uğradıkları sömürmeden fazla bir de ırk ayırımına uğramaktadırlar.

Son yıllarda Amerika'yı sarsan siyahlarla ilgili olaylar yeni bir veçhe arz etmektedir. O da güneyde ve kuzeyde ırk ayırımına son vermek, insanca yaşamak isteyen siyahların kütle hareketine girmiş

olmalarıdır. Teker teker, öldürüle öldürüle, siyahlar artık birlikte direnmenin gerekliliği bilince erişmiş bulunuyorlar. Siyahların pasif kütle hareketlerini idare eden çeşitli örgütler vardır. Bu örgütler tarafından yürütülen pasif gösteriler birkaç yıldır ırk ayırımına karşı en başta gelen mücadele vasıtaları olmuşlardır. Bütün eksikliklerine rağmen, son zamanlarda elde edilen ilerleme bu mücadelenin bir sonucudur. 1963 te yapılan kütle gösterileri olmazdı, ne Kennedy Kongreye Medeni Kanun Tasarısını sunabilirdi ve ne de bu kanun Kongreden çıkabilirdi.

Liberal yazar Walter Lippman siyahların ırk ayırımına karşı savaşlarında eriştileri bilince diktati çekerek geçen yıl şöyle yazıyordu : «Tarih bize öğretir ki, insanların doğru hakları için yaptıkları savaşta böyle bir noktaya eriştiklerinde, ihtilal şartları gerçekleşmiş demektir. Meselelerin bu sertliği karşısında iktidardaki imtiyazlı sınıflar geleceğe değişikliklere hükmedebilecekler midir? Yoksa imtiyazlarına sarılıp dayanılmaz bir kuvvete çarpan hareketsiz bir eşya gibi mi kalacaklardır?» (New-York Herald Tribune, 28.5.1963). Asırlardır devam eden sömürmenin, vahşi baskıların siyah halk kütlelerini bir gün uyandırmaması, bilinçlendirmemesi düşünülemezdi. Asırlardır süren her türlü sömürmelerin son bulduğu bir devirde yaşıyoruz. Asya, Afrika ve Güney Amerika'nın esir milletlerinin boyunduruklarını birer birer emperyalistlerin suratına fırlattıkları bir devirde, amerikalı siyahların «aşağı ırk» statüsünde ilelebet kalacaklarını sanmak asrımızı anlamamak olurdu.

«İktidardaki imtiyazlı sınıfların» tutumuna gelince, bu diğer meselelere olduğu gibi, bu sınıfları temsil eden iki partinin çemagöçük çerçevesi içinde mütalana edilmektedir. Son New-York olayları dolayısıyla, Başkan Johnson, şiddet hareketlerine ve karışıklıklara müsaade edilme/yəcəğini, «geçmişte yapılmış fenalıkların şimdi yapılmakta olan fenalıklarla tamir edilemeyeceğini» söyleyerek siyahları sükunete davet etti. New-York'un Demokrat Belediye Başkanı, M. Wagner «kanun ve nizam siyah insanların en iyi hürriyetleridir ve kanun ve nizam karşı gelmek Ku-Klux-Klan'ın ve siyahları linç edenlerin başvurdukları usuldür» diyerek, o da siyahları sükunete davet etti. New-York'un Cumhuriyetçi Valisi Rockefeller ise «Hangi kaynaktan gelirse gelsin, anarşi, eşkiyalık ve aşırı hareketlere karşı mücadele edilecektir. Mevcut nizamın muhafazasında azınlık grupları için ancak fayda vardır. Şiddet ve yağmacılığa başvurular sadece kendi davalarını, tehlikeye koymakla kalmıyorlar, fakat cemiyetimizin üzerine kurulduğu temelleri tehdit ediyorlar.» dedi. İşte «İktidardaki imtiyazlı sınıfların» temsilcilerinin kabaran siyah kütle hareketi karşısındaki tabii tutumları : mevcut nizamın muhafazası! Rockefeller'in aynı zamanda itiraf etmek zorunda kaldığı gibi, bugünkü siyah kütle hareketi mevcut sömürme ve ırkçı nizamın üzerine kurulduğu temelleri tehdit etmektedir. Zaten kütle hareketinin demokratik ve ileri karakteri de buradan gelmektedir.

Şüphesiz, Abraham Lincoln'den beri Anayasa siyahlara beyazlarla eşitlik tanır. Gerçekten kanun ve nizam siyah insanlara hürriyet tanır. Fakat bu Anayasa, bu kanun ve nizam Abraham Lincoln'den beri rafa kaldırılmıştır. Anayasanın uygulanmasını isteyen politik kuvvetler dağıtılmış, ya da susturulmuştur. Buna karşılık, Ku-Klux-Klan gibi John Birch Society gibi faşist örgütlerden tutun da güney eyaletlerinin seçme başa gelen her iki partili ırkçı valilerine kadar gerici çevreler Anayasa, kanun ve nizamı hiçe sayarak, en vahşi şiddet usullerine başvurarak siyahların esaretini devam ettirebilmişlerdir.

Amerikan demokratik hareketi, güneyli toprak ağalarını köklü bir toprak reformu ile ekonomik bakımdan tasfiye edemediği için kuzeyli liberal sanayicilerle güneyli gerici ağalar iki partili sistemi kurmuşlardır. Zamanla, liberaller amerikan ihtilalinin prensiplerinden tâviz vererek güneyli ağalarla birbirinin aynı olan iki parti halinde taazzuv etmişlerdir. Bu iki parti sisteminin sırt çevirdiği prensiplerden biri de siyahların eşitlik hakları olmuştur. Böylece iç harpten önce olduğu gibi, sonra da siyahların ekonomik, politik ve kültürel istismarı süregelmiştir.

Amerika'da her iki işveren partisi, iki parti sisteminin bir gerekliliği olarak, liberal ve sağcı kanatlar ihtiva ederler. Bizde C.H.P. nin sağ ve sol kanatları, A.P. nin mutedil ve müfrit kanatları olduğu gibi. Genellikle güneyli petrol kralları ve toprak ağaları Demokrat Partinin sağ kanadını teşkil ederler, ve şimdiki Başkan L.B. Johnson bu kanadın temsilcisidir; kuzeyde ve doğuda bazı sanayiciler de D.P. nin liberal kanadını teşkil ederler ve J.F. Kennedy bu kanadın temsilcisi idi. Cumhuriyetçi Parti için, batının ve kısmen güneyin yine toprak ve petrol ağaları sağ kanadı teşkil ederler ve Goldwater bu kanadın temsilcisidir; doğuda ise Rockefeller bu partinin liberal kanadını temsil eder.

Bu partilerin çiftli kanatlarıyla ırk ayırımı problemini ne şekilde ele aldıklarını göstermek için 1962 mahalli seçimlerindeki tutumlarını gözden geçirelim. Demokrat Parti seçim kampanyasını güneyde, her seçimde olduğu gibi, ırkçı bir platform üzerine bina etmiştir. Little Rock olaylarını hatırlatarak, federal kuvvetleri gönderdiği için General Eisenhower'ı ayıplıyor ve 1960 ta Nixon seçilmiş olsaydı işlerin daha da fena olacağını ileri sürüyordu. Diğer yandan Demokrat İktidar zamanında Mississippi Üniversitesine bir siyah öğrencinin kabulü için Kennedy'nin federal kuvvetler göndermiş olması olayı ise güney demokratlarını bazı yerlerde, Kennedy idaresini kötülemeğe ve ırk ayırımı ile ırkçı vali Barnett'e sadakat ilânına kadar götürüyordu. Böylece Kennedy zamanında icra kuvvetini elinde tutan Demokrat Partinin liberal kanadı ırk ayırımına karşı görünürken, güneydeki ırkçı Demokrat valilere karşı federal kuvvetleri göndermek zorunda kalırken, parti güneyde seçimlere ırkçı bir platform üzerinden giriyordu. Liberal kanat ile sağcı kanat arasındaki karşılıklı tâviz durumu Cumhuriyetçi Partide bundan farklı değildi. 1962 seçimlerinde bu

İKİ CİHAN SAVAŞI ARASINDA 1923-1938

partinin güneyde sağladığı başarıyı New-York Times şöyle yorumluyordu : «1962 de Cumhuriyetçilerin kazancının önemli bir kısmı maalesef ırkçı ve ayırıcı bir platform üzerinden seçime giren adayları göstermek gibi şüpheli bir usulle elde edilmiştir. Bu, Demokrat İktidarı Mississipi olaylarından dolayı cezalandırmak fırsatını arayan Demokrat seçmenlerin desteğini sağlamak avantajını sağladı.» (10.12.1962). Seçimlerin ardından gelen Cumhuriyetçi Parti Millî Komitesi toplantısında bazı liberaller güneyde gösterilen Cumhuriyetçi adayların, karşı çıktıkları Demokratlar kadar ırkçı olmalarını ayıpladılar. Çünkü Cumhuriyetçi Parti 1960 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine okullarda ırk ayrımı aleyhinde bulunacağını vaad ederek girmişti.

Oysa, Amerika'da her iki parti cumhurbaşkanlığı seçimlerine mümkün merteye liberal platformda girmek zorunluluğunu hisseder. Çünkü bu seçimlerde halkı nisbeten liberal olan büyük şehirler ağır başarılar. Kongre seçimlerinde ve mahalli eyalet seçimlerinde ise her parti gerçek tutumuna, yani muhafazakâr programına uygun olarak seçime girer. 1962 seçimlerinde ırkçılıkta yarış ettiklerini gördüğümüz İki parti, 1960 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine siyahların haklarını savunarak girmişlerdi. Nixon, Renkli Halkın Herlemesi Millî Derneğinin üyesi idi; Kennedy ise siyahlar için getirmek istediği haklara kurban gitti denilmektedir.

Görülüyor ki, prensipsizlik her İki partinin her İki kanadının da şiarıdır. Seçimin mahiyetine ve yapıldığı yerin coğrafi konumuna göre aynı parti başka baş-

ka programlar takdim eder. Bu durum İki partide taazzuv etmiş işverenlerin çıkarlarını bozmadığı, aksine işlerine yaradığı için bu demagoji sistemi sürüp gitmektedir. Çünkü partilerin prensiplerini de tayin eden, o partilerin temsil ettikleri sınıfların çıkarlarıdır. Liberallerin bu şekilde her konuda savunur göründükleri prensiplerden tâviz üstüne tâviz vererek her İki parti içinde ırkçılarla işbirliği etmeleri Amerikan İki partili sisteminin en karakteristik vasfıdır. İki parti sistemi, Anayasayı ve hukuk devleti esaslarını işverenin çıkarına göre uygulayan veya daha doğru İki deyimle uygulamayan en İdeal sistemdir. Çünkü bu sistemde, halk kitleleri Fransız İhtilâlinde beri ta'rif addedilen insan haklarını talep edecek bir örgütten mahrumdurlar. Kendi örgütünden mahrum halk, işveren partileri tarafından kolayca aldatılır. Halk oyununun geniş mallı imkânlarla, böyle birbirinin aynı olan İki parti tarafından bugünkü âtil duruma getirilmiş olması Amerikan toplum hayatının en bedbaht yanısıdır.

Bugün memleketimizde Türk'ye İşçi Partisinin halk oyuna tuttuğu ışığı ve düşün hayatımıza getirdiği aydınlığı takdir edebilmek için, İki parti sisteminin Amerikan politika, kültür ve düşün hayatında meydana getirdiği yıkıntıyı incelemek yeter. Yine memleketimizde, azınlıklar için Türkiye İşçi Partisinin varlığının önemini takdir edebilmek için, «ana İktidar ve muhalefet» partilerinin ırk ayrımı konusunda tutumlarını, hem memleketimizde, hem de Amerika'da incelemek yeter.

Türkiye ve İngiltere

Lausanne Andlaşması Türk-İngiliz münasebetlerinin düzeltilmesi için de bir zemin hazırlamakla birlikte, İngiltere henüz ölümsüz Atatürk'ün önderliğindeki kurtuluş hareketine kendini adanmamıştı. Özellikle, daha çözümlenmemiş olan Musul sorunu iki devlet arasında bir çıban başıydı. Bu konu ile ilgili olarak İstanbul'da Kasımpaşa'da 19 Mayıs 1924'de başlayan Türk-İngiliz müzakereleri ancak iki tarafın birbirinden uzak olduklarını göstermeğe yaramıştı. Dokuz ay sonra, İngiltere bu sorunu, etkisi altında bulunan Milletler Cemiyeti'ne getirdiği zaman Türkiye plebisit, İngiltere de bir araştırma komisyonu kurulmasını istemişti. Türkler hem İngiltere'nin Milletler Cemiyeti'ndeki büyük etkisi, hem de Musul'da manda rejimini uygulayan devlet olarak bulunuşundan ötürü eski Macar Başbakanı Kont Paul Teleki, İsveçli diplomat Wirsén ve Belçikalı emekli Albay Paulis'ten kurulu komisyonun tarafsızlığına inanmıyordu. 1923-1924 yıllarında İngiltere'nin Musul'un her tarafına asker göndermesi ve uçaklarıyla Türkiye'nin hava egemenliğini ihlâl etmesi Ankara'nın protestolarına sebep oluyordu. Komisyon raporu Musul halkının genellikle Irak'ı tercih ettiğini ileri sürüyor, fakat yabancı mandası altında bir Irak yerine Türkiye'yi seçeceklerini ekliyordu. Milletler Cemiyeti Konseyi 16 Aralık 1925'de Musul'u Irak'a verdi.

Türk-İngiliz münasebetlerinin daha dostane bir yöle girmesi Türkiye'nin 18 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti'ne üye olması ve Avrupa'da Faşizm tehlikesinin ortaya çıkmasıyla başlar. Almanya silâhlanmaya başlamış, Rhineland'ı silâhlandırmış, İtalya Habeşistan'a saldırmış ve Avrupa'da bir silâhlanma yarışı başlamıştı. Türk kıyılarına yakın olan Leros Adasının da bir İtalyan üssü haline sokulması karşısında Türkiye isteseydi Boğazlar'ı tek taraflı olarak silâhlandırabilirdi. Barışçı bir yol izleyerek Birinci Çihan Savaşından sonra imzalanan andlaşmaları silâh kullanmaktan değiştiren ilk devlet oldu. Boğazlar'ı silâhlandırma yetkisiyle Uluslararası Kurulun görevlerini Türk Hükümetine devreden Montreux Andlaşması (20 Temmuz 1936) Türk egemenliğinin bir zaferiydi.

Türkiye ve Fransa :

Türk Ulusal Kurtuluş Savaşının sonlarına doğru Fransa'nın Türkiye'deki prestiji oldukça yüksekti. Kemalistler ilk önce 20 Ekim 1921 Andlaşmasıyla karşısındaki emperyalist bloku yarmayı başarmışlardı. Fakat Türk-Suriye sınırının bir türlü çizilememesi, Osmanlı borçlarıyla ilgili görüşmelerin 1933'e kadar sürmesi, yeni milliyetçi hükümet, Misak-ı Milli'de açıkça belirttiği gibi, kapitülasyon sistemini ortadan kaldırma kararıyla Fransızların 1929'a kadar Adana-Mersin demiryolunu teslim etmek istememeleri ve nihayet Hatay sorunu Türk-Fransız münasebetlerini olumsuz yönde etkileyen önemli unsurlar oldu. Fransız Hükümetinin kapitülasyonların bütünüyle tasfiyesini öngören Misak-ı Milli'yi ilk tanıyan hükümet olmasına rağmen Adana - Mersin demiryolunu işleten şirketin imtiyazlarını koruması ve Hatay'da sömürgeci zihniyetle davranışları Türk-Fransız münasebetlerini gerginleştirdi.

1921 andlaşması İskenderun Sancığına özel bir statü tanıdı. Türk parası resmi niteliğini koruyacak ve halk ulusal kültürünü serbestçe geliştirecekti. Fakat Suriye'ye bağımsızlık verirken Suriye ile Fransa arasında aynı zamanda bir ittifak kuran 1936 Andlaşmasında İskenderun'un sözü edilmemişti. İskenderun'u Suriye'ye bırakmak demek olan bu davranış karşısında İskenderun halkı ile sömürgeci polis arasında çarpışmalar olmuş ve mesele Milletler Cemiyeti'ne getirilmmişti. Cemiyet Konseyi'nin 1937'deki kararıyla Hatay adını alan bu topraklara ayrı bir statü tanındıysa da Fransız valinin kararları uygulamayışından doğan olaylar Hatay Meclisini 1938'de bağımsız Hatay Cumhuriyetini ilâna sevketti. Hatay Temmuz 1939'da Türkiye'ye katıldı.

Türkiye ve Sovyetler Birliği :

Ulusal kurtuluş savaşında temelileri atılan Türk-Sovyet dostluğu Lausanne tartışmaları sırasında da bozulmadı. 1924'den sonra bu iki devlet'in dostluklarını devam ettirmeleri normaldi. Türkiye ve Sovyetler Birliği İngiltere'nin hakimiyeti altında olan Milletler Cemiyeti'ne henüz girmemişlerdi. Daha çözümlenmemiş olan Musul sorununda Türkiye'nin diplomatik desteğine güvenebileceği tek devlet Sovyetler Birliği'ydü. Lozan'da kararlaştırılan Boğazlar rejiminin bazı maddeleri de, şüphesiz, Türkiye'nin yararına değiştirilecekti. Burada da Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi desteklemesi beklenbilirdi. Musul İngiltere'ye boyun eğen Milletler Cemiyeti Kurulu kararıyla Irak'a, daha doğrusu İngiltere'ye verildikten sonra Türkiye 17 Aralık 1925'de Sovyetler'le bir Tarafsızlık ve Saldırmazlık Andlaşması imzalamıştı. Çiçerin bu andlaşmayı «Türk-Sovyet dostluğunun yeni bir delili» olarak kabul ederken bu iki devletin çok fazla yakınlaşmasından ötürü telaşlanan İngiltere 1926'da Türkiye, İngiltere ve Irak arasında üçlü bir andlaşmayla Türkiye'ye yakınlaşmaya çalıştı. Fakat aynı yılın Aralık ayında Türk ve Sovyet dış işleri bakanları Odesa'da buluştukları zaman Çiçerin «yedi yıllık devamlı ve yakın münasebet»ten sözleriyle bahsetti. 1926'da imzalanan bir Ticaret ve Seyrüsefa'nın Andlaşması ile 1928'de yapılan sınır anlaşmazlıklarının çözümünü ilgili bir andlaşmadan başka Türkiye 1 Nisan 1929'da Litvinov Protokolüne katıldı. Sovyetler Birliği Briand-Kellogg Paktnı onaylayan ilk devlet olduğu için aynı paktnı henüz onaylamayan diğer devletlerin kendine saldıramamelerinden korktuğundan önce Polonya ile bu paktnın ilkelerini aralarında uygulayan bir andlaşma yapmıştı. Bu protokole sonra Estonya, Latviya ve Romanya da katıldılar. Avrupa Birliği ile ilgili olarak Briand Tasarımını incelemek üzere Milletler Cemiyeti'nin bir araştırma kurulu ilk toplantısını yaparken bu toplantıya çağırılmayan Türkiye ve Sovyetler Birliği temsilcileri Eylül 1930'da Moskova'da toplanıyorlardı. 1933'de bir Türk İktisat Heyeti Sovyet fabrikalarını gezme ve Türkiye'de yapılacak olan yeni mensucat fabrikaları için makina almak üzere Sovyetler Birliği'ne gitti. Bazı Sovyet uzmanları bu heyetle birlikte Türkiye'ye geldiler. Cumhuriyetin onuncu yıl törenine katılan Vorosilov bu törende «dostluğun savaş ve barış yıllarında

büyük sınavlardan geçtiğini, toprak kazanma emellerinin olmadığını ve endüstri alanında işbirliği imkânlarının açılmasından ötürü memnun olduğunu» söylüyordu. 21 Ocak 1934'de Türkiye ve Sovyetler Birliği endüstri malzemesi satın alabilmek için 8 milyon dolarlık bir kredi anlaşması yaptılar. Aynı yıl, Kayseri'de Sovyet makineleriyle bir fabrika kuruldu.

Türkiye özellikle Faşist İtalya tehlikesi karşısında Boğazlar'da Türk egemenliğini ve Boğazlar'ın savunmasını sınırlayan Lausanne hükümlerini değiştirmek istediği zaman Sovyetler Türk tezini ve Türklerin yeni bir konferans istediğini desteklemiş ve bu arada Boğazlar rejimini kendi yararlarına da değişmesini istemişlerdi. Boğazlar rejiminin değişmesi konusunda Sovyetler'in fikri alındığında Litvinov'un cevabı şöyle olmuştu : «Sovyet Hükümeti Türk Hükümetinin barışın güvensizliği ve ciddi savaş tehlikesiyle ilgili korkularını haklı görmekte ve böylece Türk Hükümeti'nin Boğazlar rejiminde gerekli değişiklikler yoluyla toprak güvenliğini garanti etme endişesini tabii karşılıkmaktadır.» (J. Degras, der., *Soviet Documents*, C. III, Cambridge, Oxford Üniversitesi Yayını, s. 189).

Sovyet temsilcisi Montreux Konferansında Sovyetler Birliği'nin bir Karadeniz devleti olarak Boğazlar'la özel ilgisi olduğu tezini savundu. Sovyetler'in Baltık'da ve Uzak Doğu'da kıyıları bulunduğu buralara donanma gönderme ihtiyacı belirlediği zaman Boğazlardan serbest geçebilme hakkı istiyordu. Sovyetler'in Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin haklarını kısmak istemelerinin üçüncü nedeni Karadeniz doktrininde inşa edilen savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçerek diğer sulara kullanılabilmesini temin etmekte. Sovyetler'in Baltık'daki gemi tezgâhlarını Almanlar, Vlahdivostok'takilerini de Japonlar kolaylıkla bombalayabilirlerdi. Karadeniz'deki Sovyet deniz kuvvetlerini Sovyet kıyılarına gönderme ve yabancı donanmaları da uzak tutmanın bir yolu bulunabilirse en güvenilir yer Karadeniz oluyordu. Genellikle, bu sıralarda, Sovyetler İç Savaş ve onu izleyen yıllarda olduğu gibi düşmanca bir koalisyonla karşı karşıya kalmak istemediğinden ortak güvenlik garantileri ve mütefikler arıyor ve Boğazlar konusunda ne Milletler Cemiyeti, ne de 2 Mayıs 1935 Sovyet-Fransız Andlaşmasının etkiğini azaltacak bir çözüm yolu istiyordu.

Montreux Andlaşmasının bir çok maddeleri Sovyetler bakımından da yararlıydı. Onuncu madde Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin yalnız hafif denizüstü gemileri, küçük savaş gemileri ve yardımcı gemilerin Boğazlar'dan geçebileceğini kabul ederek Boğazlar'ı Almanya, İngiltere ve İtalya gibi büyük deniz kuvvetleri olan devletlerin ağır savaş gemilerine kapamış oluyordu. On-birinci maddeye göre, herhangi bir büyüklükteki Sovyet savaş gemileri Türk Hükümetinin özel müsaadesi olmadan Akdeniz'e geçebilecekken Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlere ait büyük filolar yalnız Türk Hükümetinin davetiyle Boğazlar'a girebilecekti. On-sekizinci Madde de, Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin Boğazlar'a gönderebilecekleri gemilerin tip ve tonajlarına yeni sınırlar koyuyor-

du. Karadeniz'de kıyısı olmayan devletlerin bu denize gönderebilecekleri savaş gemilerinin toplam tonajı 30.000'i aşmayacaktı. Yalnız, Karadeniz'deki en kuvvetli donanmanın tonajı barış zamanında Montreux Andlaşmasının imzalandığı tarihten 10.000 ton daha fazla olduğu takdirde, 30.000 tonluk sınır 45.000 tona yükseltilecekti. Yabancı devletlerin Karadeniz'e «insancıl amaçlar» uğruna gönderebilecekleri gemilerin azami tonajı da 8.000 tona ton olarak tesbit edildi.

Türkiye için Sovyetler Birliği hâlâ büyük bir dost olmasına rağmen, Alman ve İtalyan tehlikeleri Türkiye'yi İngiltere'ye yaklaşıtıyordu.

Türkiye ve Balkanlar :

Balkan devletleri arasındaki yakınlaşmaya Türkiye ile Yunanistan ön-ayak oldular. Mustafa Kemal daha Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı bittiği zaman Grace Ellison adlı bir İngilizle şunları söylemişti : «Hükümetinin yaptığı yanlışlardan ötürü bir ulustan nefret edemem... Yunanlılara karşı da duygularım ayındır. Yakında büyük dost olacağımıza güvenim var.» (*An Englishwoman in Ankara*, s. 175). Yalnız, bu dostluk 30 Ocak 1923 ve 10 Haziran 1930 mübadele andlaşmalarından sonra kurulabildi. Türkiye Yugoslavya ile 1929'da bir barış ve dostluk, 1929'da Romanya ile ticaret ve gene 1929'da Bulgaristan ile tarafsızlık andlaşması yapmıştı.

Balkanlar'da işbirliği için bir zemin doğuyor gibiydi. Balkan birliği fikrini ilk önce Alexandros Papanastasiu Atina'da toplanan 27'inci Dünya Barış Kongresinde ileri sürdü. 1930'da Atina'da toplanan Birinci Balkan Konferansı delege ve gözlemcilerin yarı-resmî bir nitelikte bir araya gelişinden ibaretti. Fakat Bulgar basını toplantının faydasına inanmıyordu. Konferans başlamadan bir hafta önce Bulgar heyeti azınlıklar sorununun gündeme alınmamasını protesto amacıyla toplantılara katılmayacağını bildirdi. Bulgaristan'ın bu noktada ısrar etmesinin nedeni daha çok Bulgarların oturduğu Güney Dobruca'nın Romanyadan alınıp Bulgaristan'a verilmesi isteydi. (Bu toprak parçası İkinci Cihan Savaşından sonra Bulgaristan'a verildi.) Bulgaristan'ın bu tutumuna rağmen Birinci Balkan Konferansında bir KONSEY, bir Genel Kurul ve bir de Sekreteryaya kurulması teklif edildi. 1931 de İstanbul'da toplanan ve Atatürk'ün de hitap ettiği İkinci Balkan Konferansı daha başarılı oldu. Bulgar ve Arnavutluk delegeleri burada da azınlıklar sorununu ileri sürdüler. 1932'de Bükreş'te toplanan Üçüncü Balkan Kongresi çok fırtınalı yollardan geçti. Bulgaristan yukarıda değinilen nedenden ötürü konferanstan çekildi. Fakat konferans bütün sorunların barışçı yollarla çözümünü öngören bir Balkan Pakti imzalanması kararlandırdı.

Balkan konferansları bölgesel işbirliğine doğru bazı kapıları aralamakla birlikte, Birinci Cihan Savaşının sonunda kendine zorla kabul ettirilen Neuilly Andlaşmasından zarar gören Bulgaristan bu durumu koruyacak bir birleşmeye katılmak istemiyordu. Böyle bir birleşmenin dışında kalmak ise Almanya ve İtalya gibi bu bölgede genişlemek ya da nüfuzlarını arttır-

nak isteyen büyük devletlerin âleti olmak olasılığını doğuracaktı. Berlin ve Roma Sofya'nın dostluğunu kazanma yolunda gayretlerini arttırmışlardı bile. Bu arada, Yugoslavya da Bulgaristan ile özel bir bağ kurmak istemişti. Kral Alexander ve Kral Boris'in bu girişimleri iki hanedanın kanadı altında bir güney Slav bloku federasyonu tehlikesini uyandırdığından, Ankara ve Atina'da şüpheyle karşılanıyordu. Bu iki ülke Bulgaristan'ın sınırlarını güvenlik altına alan bir andlaşmaya katılmasını istediler. Bulgaristan'ın bu teklifi olumlu karşılama üzerine Türkiye ve Yunanistan 14 Eylül 1933'de bir andlaşma yaparak ortak sınırlarını güvenlik altına aldılar. Hem bu, hem de 16 Şubat 1933 de Çekoslovakya, Yugoslavya ve Romanya arasında imzalanıp Neuilly Andlaşması gibi Birinci Cihan Savaşından sonra varılan kararları koruma amacı güden Küçük Antant Bulgaristan'ı endişelendirmiş ve bu yüzden, 1933 Eylülünde Selânik'te toplanacak olan Dördüncü Balkan Konferansı Kasıma kalmıştı. Balkan Antantı Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya arasında 4 Şubat 1934'de imzalandı. Briand-Kellogg Paktına uygun olarak barışı koruma amacını güden bu pakta Bulgaristan ve Arnavutluk katılmamıştı.

Paktın imzalanmasından önce Sovyet Hükümeti kendisi ile Romanya arasında bir çatışma olup Bulgaristan'ın Rusya safında çatışmaya katıldığı takdirde, bu yeni paktın hükümlerine göre Türkiye'nin Bulgaristan ve dolayısıyla Rusya'ya karşı Romanya'yı desteklemesi gerektiğini ve böyle bir durumun ise 1925 Türk-Sovyet Tarafsızlık Andlaşmasına aykırı olacağını ileri sürünce Romanya bir bildiri yayınlayarak böyle bir durumda Türkiye'den yardım beklemeyeceğini belirtti.

Balkan Antantı Küçük Antant ve Litvanya, Letonya ve Estonya arasındaki Baltık Pakti gibi bölgesel bir işbirliğiydi. Her üçü de 1919-1928 kararlarını değiştirmek isteyen kuvvete karşı durmak istiyorlardı. Nazi Almanyası ve Faşist İtalya'nın gittikçe artan gücü Balkanların egemenliğini tehdit ederken bu devletlerin hepsi kendilerini yutmağa hazır Büyük Devletlere karşı ortak bir politika güdememişler, aralarındaki ufak-tefek farklar ön plâna çıkmış ve Türkiye dışında hepsini Avrupa faşizminin pençesine atmıştı. Balkan Antantı Neuilly Andlaşmasını kabul etmek istemeyen Bulgaristan ve Küçük Antant da Trianon Andlaşmasını değiştirmek isteyen Macaristan'a karşı işlemeğe başlamış ve ilgili devletler kendi halklarının gerçek düşmanı olan faşizme karşı birleşememişlerdi. Bir yandan, Mussolini tatmin edilmemiş Balkan devletlerinin koruyucusuymuş gibi davranıp Güney-Doğu Avrupa'da etkisini arttırmağa çalışırken, Nazi Almanyası da silâh endüstrisini Balkanların ham maddeleriyle doyurmağa çalışıyordu. Almanya'nın Balkan ülkelerinden yaptığı ithalât yükselmeğe başlamış, 1936'da Almanya borçlu duruma bile düşmüştü. Alman kapitalizmi bu borcun Alman endüstri mallarının satışıyla ödenmesini şart koşuyordu. Dr. Schacht'ın Balkan devletlerinin başkentlerine yaptığı ziyaretlerden sonra Almanya'nın bu yarımada kurduğu ekonomik hegemonya Balkan Antantının ekonomik alandaki iddialarını da hiçe indiriyordu.

Türkiye ve Nazi Almanyası :

Nazi Almanyasının ekonomi politikası Türkiye'yi de tehdit ediyordu. Türkiye'nin Birinci Beş-Yıllık Planı Alman nüfuzu için açık bir kapı gibiydi. Alman ekonomik saldırısının Türkiye için olumsuz siyasal sonuçlarını pek kestiren henüz yoktu. Alman bankaları İstanbul'da şubeler açıyor, Alman firmaları kâr peşinde Türkiye'ye yayılıyorlardı. Türk-Alman ekonomik münasebetleri hâkim-tâbi nitelikte gelişiyor, Türkiye'deki Alman nüfuzu Türk egemenliğinin boğazına bir ip gibi sarılıyordu. Schacht Türkiye'nin endüstrileşmesine «yardım eden» Alman «uzman» ina şu sözleri söylerken Almanya'nın ekonomik hegemonya girişiminin açık bir belgesini veriyordu : «Führer Türkiye'nin Beş-Yıllık Planı ile ilgili çalışmalarını bütün Orta-Doğu'daki Alman çıkarlarına en büyük hizmet sayıyor.» Türkiye'nin Almanya ile ekonomik münasebetleri Nazi Almanyasının ekonomi kanalıyla siyasal etkisini de arttırıyordu.

Türk-Alman münasebetleri Montreux Andlaşması sırasında da olumlu olarak gelişmedi. Almanya 24 Temmuz 1923 Lozan Andlaşmasını imzalayan devletlerden biri olmadığı için Montreux toplantısına da katılmadı. Montreux Andlaşmasında Almanya'nın muhalefetini doğuran maddeler, Türkiye'nin katılmadığı bir savaşta, Milletler Cemiyeti Misak'ının gereklerini yerine getirme ya da Türkiye'yi de bağlayan bir karşılıklı yardım andlaşması çerçevesinde saldırıya uğrayan bir devlete yardımda bulunma gerekliliği dışında, savaşan devletlerin savaş gemilerinin Boğazlar'dan geçemeyeceğini belirten 19 ve 25'inci maddelerdi.

Nazi Almanyasının gördüğü rüyaların Trakya'ya ulaşarak Türk güvenliğini tehlikeye sokması ve Türk topraklarında istelderi olduğuna dair şüpheler uyandıran Faşist İtalya ile dostluğu Türkiye'yi Balkanlar'da birlik kurmağa, İngiltere ile dostluğa ve bazı Orta Doğu ülkeleriyle Saadabad Paktına yönettirmişti. Türkiye daha çok bir Faşist İtalyan saldırısından endişe duymakla birlikte, Almanya da Türk ulusal çıkarlarına karşı olması gereken bir gelişmeyi temsil ediyordu. Almanya Türkiye'nin barışa ihtiyacı olduğu bir sırada Orta Avrupa'yı Faşizme yöneltecek şekilde zorluyor ve Türkiye Balkan birliği yolunda gayret sarf ederken Almanya Balkan başkentlerini birbirine kışkırtıyordu.

Alman etkisini azaltmak için İngiltere'ye yakınlaşma sonunda alınan 10 milyon pound'u Alman Ekonomi Bakanı Funk 150 milyon markla karşılamıştı. Buna rağmen, 1939 yılında Türk-Alman ticaret hacmi düşmeğe başladı. Çekoslovakya ve Arnavutluk'un durumu Almanya ile İtalya'nın küçük ve orta devletler için hiç de yararlı olmayan bir yolda olduklarını gösteriyordu. Türkiye 1914'den çok farklı bir ruh içindeydi.

Türkiye ve Faşist İtalya :

İtalya Mütteliklerin Anadolu'daki genişleme ve imtiyaz isteklerini desteklemediklerini görünce ve Türkiye'nin silâhla direnme gücü karşısında daha 1921'de Ankara Hükümetiyle bir andlaşma yapmıştı. İtalya

SALİM RAŞİD

(Devrim Konseyi Sekreteri)

(Çev. : ERDOĞAN BAŞAR)

ZENGİBARIN İLK BEYANNAMESİ

bu dostluğu geliştireceğine kaybettiği imtiyazlardan ötürü yakınmış ve yazarları İtalya'nın herkesten çok toprağa ihtiyacı olduğu halde Anadolu'dan hiç bir şey elde edememiş olmalarına hayıflanmışlardı. Mussolini İtalya için yeni bir Akdeniz politikası ortaya koymamıştı; dış politikada Faşizm St. Jean de Maurienne Paris Barış Konferansında İtalyan menfaatlerini koruyan Baron Sonnino'nun emperyalist programına dönmek oluyordu. 1926'da Musul anlaşmazlığı daha sürüp giderken Türkiye silâha başvuracak olursa İtalyanların Anadolu'ya asker çıkaracaklarına dair söylenti endişeleri arttıyordu. İtalya'nın toprak açlığı ve Oniki Ada'yı ellerinde tutmaları Türkiye (ve Yunanistan'ı) güvenlik tedbirlerine sevk ediyordu. Mussolini'nin 30 Mayıs 1928'de Türkiye ile yaptığı Dostluk ve Tarafsızlık Andlaşması güpheleri ortadan kaldırmadı. Önce, Türkiye'nin İtalya ile olan münasebeti dış politikasının ancak bir vechesiydi. Ankara'nın Balkan birliğinde ısrarı İtalya'nın bu yarınadaya ilgili emperyalist düşünceleriyle çatıştıyordu. Sonra, İtalya'daki dinamik Faşizm İtalyan dış politikasını ergeç saldırgan yönde etkileyecekti. Arnavutluk ve Bulgaristan'ı diğer Balkan devletlerine karşı kullanan İtalya'nın Dış İşleri Bakanı Ciano hatıra defterine şunu yazmıştı : «Bütünüyle ölmemiş düşmanlıkları körüklemek her zaman faydalıdır.»

Atatürk Mussolini'yi bir maceracı olarak görüyor, fakat gittikçe artan deniz kuvvetinden ve daha önemlisi genç Faşistlerin dimağlarına yerleştirilen emperyalist fikirlerden endişe duyuyordu. Mussolini'nin 19 Mart 1935'deki Faşist Kongresinde söyledikleri 1928 andlaşmasını kökünden sarstı. Duçe bu konuşmada İtalya'nın Akdeniz ve Orta Doğu'da tabii olarak genişleyeceğini açıklıyordu. *Mare Nostrum* (Bizim Deniz) Türkler için boş bir söz değildi. Rodos'ta gereksiz derecede büyük İtalyan kuvvetleri toplanmış, Leros Adası bir deniz üssü haline sokulmuştu.

İtalya'nın Habesistan'a saldırısıyla Ankara Adis Ababa'ya bir elçi göndermiş. Eylül 1935'de kurulan Habesistan'a yardım kuruluna giren beş devletten biri olmuş, Habesistan yaralılarına bakmak amacıyla Kızılay'ı seferber etmiş, Habes ordusunun eğitimi için bir Türk generali yollanmış ve 7 Ekim ve 18 Kasım 1935 Milletler Cemiyeti'nin İtalya'ya ambargo kararına katılmıştı.

İtalya'nın ancak 2 Mayıs 1938'de imzaladığı ve Boğazlar'ı güvenlik altına alan Montreux Andlaşması da, işte, faşist emperyalizm tehlikesinden doğmuştu. 1937'de Akdeniz'de deniz korsanlığına da yönelen İtalya Bari istasyonundan saldırgan yayınlara başlamış ve Mussolini 30 Mayıs 1939 Alman-İtalyan ittifakıyla ilgili olarak yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti : «Şimşek bir hareketle yalnız Yunanistan, Romanya ve Türkiye gibi devletler savaş dışı olmakla kalmayacak, arkamızı da korumuş olacağız.» Avrupa Türk egemenliğini de tehdit eden bir dünya savaşına doğru yuvarlanıyordu.

8 Martta Zengibar şehrinin ana spor alanında yapılan, yeni Cumhuriyetimizin işçi, köylü ve fakir sınıflar toplantısında yüzbin kişi hazır bulunmuştu. Cumhurbaşkanı Karume, orada, devrimci programımızın bir kesimini ilk olarak açıkladı. Eunu Zengibarın ilk Beyannamesi sayıyoruz.

Bu demeçte üç çok zor meselemiz tesbit olunmuştu. Bunlar; çok önemli toprak meselemiz, işsizlik ve sosyal hizmetler sorunumuz ve ırkçılıktır ki, bunlar Zengibarda her zaman, her idarenin karşılaştığı temel sorunlar olmuştur.

Bu makalemizi üç bölüme ayırmak uygun bulunuyor. İlk bu üç temel sorunun kısaca geçmiş, sonra eski Zengibar hükümetinin tuttuğu çözüm yolunun tahlil ve nihayet, hepsinden önemlisi, bizim devrimci siyasetimizin çarpış ve etkisi ve bu yolda nasıl yürümeğe niyet ettiğimiz gözden geçirilecektir.

Toprak, bütün Afrikada temel bir meseledir. Bu çok doğaldır, çünkü ekonomik faaliyetlerimizin büyük kısmı, endüstri öncesidir. Bir tarım ekonomisi, daha da kötüsü, tek üretilen dayanan bir tarım ekonomisi yürütmek zorunda bırakılmıştır. Ghana'da kakao, bizde karanfil (bahar), Uganda'da pamuk, Tanganika'da sisal ve benzerleri... Bunun sebebi şudur : emperyalist devletler bizi sömürürken bizim sanayileşmemizi, kendimize güvenmemizi, kendilerimizle rekabete girişmemizi önlemek için her birimize bir ekonomik rol tayin ettiler. Böyle yapmayı bizi serbest bırakmaları onların Afrikadaki ekonomik stratejilerine aykırı düşerdi.

Bizim görevimiz onların anavatan ekonomik kuruluşlarını beslemektir. Bize genişletilmiş bir pazar ve başlıca portakal, muz, şeker ve diğer ham maddeleri sağlayıcı gözülüyle bakıyorlardı.

Bu emperyalist ekonomik sağının başarısını sağlamak için, Afrika'da yerleşmek üzere, sömürgeleştiriciler geldi. Bunlar emeğimizi sömürdüler ve kaba kuvvet kullanarak köylülerimizi topraklarından sürüp çıkardılar, şehirlere göçmek zorunda bıraktılar. Topraklarımızı elimizden aldılar ve bizler şehirlere göçmeğe zorlandıktan sonra yarı kölece bir emek sistemi getirdiler. Sonra da çiftliklerine emek akımını sağlamak için mecburi bir bağ vergisi yüklediler. Bizler, ister istemez işsiz, toprağımızdan şehirlere akmaya zorlanmış, yüzüstü bırakılmış ve üstüne de bir vergi yükü altına girmiş durumdaydık. Sonuç toprağın meşru sahipleri olarak değil, bu defa köle-emekçiler olarak ve karşılığında da ancak vergimizi ödeyebilecek kadar ücret almak üzere toprağa geri dönlüşümüz oldu. Afrikanın sömürülen köylüleriyle toprakları arasındaki ilişkinin acıklı hikâyesi budur. Bu, tipik bir Afrika trajedisidir.

Zengibarın kendine özgü toprak sorunları vardı. Esasta diğer Doğu Afrika Devletlerinkine benzemekle beraber, bizim toprak meselemiz belirli teferruatla onlarınkinden ayrılıyordu. Biz yarı-feodal bir ekonomik düzen içinde çalışmaktaydık. Feodal bir toplumda en önemli mesele iş gücünün toprakla ilişkisi, bilhassa toprak mülkiyetidir. 8 Mart'a kadar Zengibardaki en verimli topraklar yedi sekiz çok kudretli aristokrat ailenin elindeydi. Bu aileler toprağı nasıl ele geçirmişlerdi? Bu konuda başlıca üç usul vardı : ilk olarak toprak —eski krallık zamanında olduğu gibi— derebeylik hakkı olarak elde tutulurdu. Sayıca ve ilkel silâhlar bakımından kudretli aileler toplumun diğer kesimlerine hâkimiyetlerini kabul ettirecek durumdaydılar. Devlet makinesi cihazı yoktu ve bu yokluk en güçlü derebeyine, yani Sultan'a, ekilebilir verimli toprağın büyük kısmını kendisine ve ailesine tahsis imkânını veriyordu. Sultan bu feodal düzen içinde kendisinin, allesinin ve sınıfının derebeylik payesine ulaşma-

larına yardım etmiş olanlara da toprak üzerinde haklar veriyordu.

Zengibar çok kısa bir zaman için de Doğu Afrikanın başlıca ticaret şehri oldu. İş ticareti ve antrepo işlemleri iyice gelişmişti. Zengibar şehrindeki tacirler sınıfı, esas itibariyle toprak ağalarıyla trampa yoluyla ticaret yapıyordu. Toprak ağalarına verilen emtea, ya da para karşılığında Hintli tacirlere toprak ipotek ediliyordu. Çok kurnazca anlaşmalar düzenleniyor, bu anlaşmaların hükümlü yerine getiremeyen toprak ağalarının kısa zamanda hakkından geliyor ve iflâsları ilân ediliyordu. Zengibar şehrindeki Hintli tacirler bu yolla toprak edindiler. Toprak, gene bu yolla, bir yarı-burjuvazinin eline geçti ve ticaretle toprak arasındaki önemli bağ böylece teşekkül etti.

Nihayet bir devlet sisteminin kurulmasıyla zamanın hükümeti, kralın şahsında, bir hayli toprak edindi. Buna sahihsiz topraklar, yani veraset usulü sebebiyle Devlet mülkiyetine geçen topraklar, Birinci Dünya Harbi sırasında Almanlar gibi düşmanlarımızın sahip buldukları topraklar dahildi. Eski hükümetler bu Devlet topraklarını geliştirmemişti. Tersine, onlar az zaman sonra bu toprakları sembolik fiyatlarla zengin büyük toprak sahiplerine ve tacirlere sattılar. Bu vakıa bizi şaşırtmamalıdır. Çünkü eski hükümet sistemimiz insanın insan tarafından sömürülmesi sistemi üzerine kurulmuştu. Etkili bir tarzda çıkarları temsil edenler aristokratlar, saltanat sülâlesi, zengin toprak ağaları ve iş adamlarıydı ve bütün Devlet mekanizması emekçilerin sömürülmesini sağlayan sınıfı bir baskı aleti olarak işliyordu.

Eski hükümetler buna karşı ne yaptılar? Sömürge idaresi hiç birşey yapmadı. Sömürücülerin baskısına çabucak uygun cevap verdi ve spekülâtif alış-verişleri kolaylaştıran, mülk sahipliğini teminat altına alan, toprak zor alımını önleyen birçok kanunlar çıkardı. Toprağın küçük küçük parçalara ayrılmasına yol açan, böylece toprak sorunumuzu çözümlemek yerine tipik bir tarzda onu daha da ağırlaştıran bir veraset usulünü teşvik ettiler. Nihayet İngiliz emperyalistleri burada özel bir vazife ile bulunuyorlardı. Bu da himaye vazifesiydi. 1890 da aristokrasiyi ve onun

hâkimiyetini korumak ve insani olmayan bir sömürme düzeninin devamını teminatını sağlamak üzere Krallıkla bir anlaşma imzalamışlardı. Sömürülen fakir halkı hiçbir zaman himaye etmediler. Çünkü bu, kapitalizmin en yüksek safhası olan emperyalizmin esaslarına aykırı olurdu.

Halk tarafından sevilmeyen, gerici, azınlık hükümeti bu meseleye çözüm yolu aradı. Bunu çok ilginç buluyorum; çünkü bu çözümdede Mohammed Shante ile Ali Muhsin Barwany'nin mürteci hükümetinin niyetlerini kolaylıkla keşfedebiliriz. 1963 Agustosunda Zengibar Parlementosuna, «Ziraî Gelişme Bankası» na bazı fonlar ayrılması için bir kanun getirdiler. Bu banka, tek çiftçilere ya da çiftçi gruplarına bir kooperatif esasından borç para verecekti. *Tesadüfen de Zengibar'da yüzlerce tarım kooperatifi vardı.* Bu krediler, ya bir banka garantisi ya müteselsil kefalet, çoğu zaman da ipotek karşılığı veriliyordu. Bu, pratikte, ne ifade ediyordu? Herşeyden önce şunu belirtelim ki *toprak reformu* temel sorununa dokunulmuyordu bile. Bu tasarı o kadar önemlidir ki Maliye Bakanı Juma Aley (Cuma Ali) Parlemento huzurunda «Bu banka bizim toprak meselemizi çözecektir!» diye konuştu.

Bu bankanın borç verme şartlarını gözönünde tutulursa görülecektir ki bir tek fakir köylü veya (squatter) (1) dişe dokunur bir malı yardımı alabilecek durumda değildir. Herhangi bir tasarruf hakkı emniyeti de olmadığı için durum daha da keder vericidir. Keyfinin istediği herhangi bir zamanda insafsız bir toprak ağası (squatter) leri toptan kovabilirdi. Fakir halkın, oylarını, gerici Zengibar Milliyetçi Partisi adaylarına vermelerini sağlamak yolunda bir siyasî baskı aleti olarak topraktan toptan kovma olaylarına rastlanmıştır. Bu gibi olaylar, nüfusumuzun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylümüzü, işitilmemiş sefalete sürüklemiştir.

Bu gelişme bankası, bir tertipte. Topyekün etkisiz, çoğu emihtiyaçları için istihsal yapan veya hiç değilse fazla mahsül pazara sürdükten sonra bağımsız bir hayat yaşayabilen bağımsız küçük çiftçileri, fakir halkı topraktan sürüp çıkarma sonucu-

nu veren bir plandı. Bu plân, uygulandığında, bu sınıfı, mali bakımdan devlet tarafından desteklenen büyük toprak sahipleri lehine bir emekçi sınıf haline getirmek üzere yapılmıştı. Köylü, rekabete elbet dayanamayacak ve kendisine hakettiğinden daha azı ödenen bir tarım işçisi durumuna girmeye zorlanmış olacaktı. Devrim, tam zamanında geldi; bizi, parayla desteklenen büyük toprak sahiplerinin köylümüzü sömürdüğü trajik bir duruma düşmekten kurtardı. Böyle görüldü ki gelişme bankası, meselenin köklerine inemeyen tipik kapitalist bir çözüm yoluydu. Çünkü temel mesele, gelişme bankası, ya da gelişme bankası değil, toprak reformudur.

Bu mesele karşısında bizim tutumumuz açıktır. Bizim üç ana hedefimiz var. Herşeyden önce, tarımın, ekonominin bütününden ayrılmayacağını, tecrit edilemeyeceğini düşünürüz. Tarım, ileri ve bilimsel olmalı ve halkımıza en fazla fayda sağlayacak biçimde kurulmalıdır. Bunun iki yanı var : önce, besin maddelerinde kendi kendine yeterlik esastır; ikinci olarak, toptan ekonomik gelişmemiz bakımından çok esash olan dövizli sağlamak üzere ihracat için tarım ürünleri fazlasını edinmeliyiz. Bu bakımdan, çağdaş tarım sistemi üzerine oturtulmuş kooperatif ve kollektif biçimleri kurarken ürün çeşitliliği, kollektifleştirme ve devlet girişimlerini teşvik edeceğiz.

İkinci hedefimiz, —ki kepimiz bunu en temel sorun olarak alıyor— yukarıda anlattığımız anormal durumu derhal düzeltmektir. Bu sebeple bütün toprağı devlet aldı. Bir zamanlar devletin (tahtın) olan bütün çiftlikleri ve Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Almanlara ait olan bütün toprakları ve mülkleri devlet devraldı. Nihayet biz tarihi görevimizi yapmak ve toprağı hakkı sahiplerine yani fakir köylüye vermek istiyoruz. Bu sebeple toprağı münferit köylülere veya köylü ailelerine, mahallî şartlara bağlı olarak yeniden dağıtacağız; ve bunu yaptıktan sonra köylülere, genel olarak tarımda kooperatif ve kollektif bir çabayı kabul etmeleri için kuvvetle tavsiyede bulunacağız.

Bu, son derece ileri bir adımdır. Bütün Afrika'da bunun bir örneğine daha rastlanmamıştır. Bu, sömürgeciliğin bir mirası olan bu soruna bilimsel bir çözüm yoludur. Bu, halkımızın yüksek menfaatları üzerine kurulmuş, devrimci bir çözüm yoludur. Şahsen ben, bizim Halk Cumhuriyetimizin böyle bir programı hemen uygulamakla, Afrika'da bu meselenin çözümlüne önemli katkıda bulunmuş olacağına inanıyorum. Öyle ki biz, Afrika'nın sömürülmüş halkları, bundan gurur duyabilecek ve başlıca kaynağımızdan : topraktan faydalanan yalnızca bizler olacağız.

Çağdaş Afrika'nın karşısında bu bulunduğu bütün sorunlar içinde işsizlik, en keskin olanıdır. İşsizliğin çoğu gayri iradidir; başka bir deyimle, daha çok bir bolluk, bir fazlalık sonucu dur. Bu durum, ekonomik faaliyetimizin esas itibariyle kapital yoğunluğuna değil, emek yoğunluğuna dayanmakta olduğu gerçeğine rağmen böyledir. İşsizlik, bir kısır döngüdür. Etkili sendikaların cesaretini kırar; ücretleri düşürür ve işçilerin başına işitilmemiş sefalet getirir. Bazı Afrika şehirlerinde kendi başına çalışan küçük işçiler dahil, işsizliğin % 70-80 i bulunduğu iddia ve rakamlarla ispat edilmiştir. Biz hammadde üreticileri daha bahtsız bir durumdayız. Bizim tarım ürünlerimizin fiyatı, emperyalist devletlerin hükmettiği adaletsiz beynelmile anlaşmalarla idare ediliyor. Kendi ürünlerimizi nihai tüketim mali haline getirdiğimiz pek enderdir. Bunu yaptığımız zaman bile karşımıza çok yüksek gümrük tarife duvarları, Avrupa Ortak Pazarı gibi kudretli pazarlar ve gruplar çıkıyor. Bunların sonucu olarak da topraklarından sürülüp çıkarılmış köylülerimiz şehirlere göçüyorlar. Şehirlerimiz, işsizler için işkence odaları oluyor. Adlarını kaydettilerip durumlarını bildirmek için işsizler, İş ve İşçi Bulma Kurumlarının önünde kuyruk oluyorlar.

Sömürge hükümeti ve bizden önceki kukla hükümet hiçbir şey yapmadı. Neye yapacaklardı? İşsizliğin varlığı her kapitalist sistem için iyidir. Mümkün olan en düşüğünü ödeyerek ücretleri kolayca düşürebilirler. Bizim devrimci hükümetimiz

Zengibar'da her işçiye bu yıl Hazirandan itibaren iş bulmaya söz verdi. Aradaki geçiş döneminde bir işsizlik yardımı sistemi kurup her işsiz kalmış işçinin Devletten para yardımı görmesini sağlamak kararındayız. Bir taraftan da fabrikalar kurmak, büyük inşaat işlerine ve modern tarım işlerine girişmek konusunda hiçbir çaba esirgenmeyecek, böylece halkımıza tam istihdam sağlanacaktır.

Bizce bu, bir meydan okumadır. Devrimci hükümetimiz çok yakında bu amacın gerçekleşmesini sağlamak için hazırlanmış büyük ekonomik değişiklikleri açıklayacaktır. Uygun ve taşıdığı isme layık sağlam bir sosyal güvenlik sistemi getirmek kararındayız. Geçici bir tedbir olarak hükümetimiz, içinde özel bakım ve ultra-modern cihazların bulunduğu ihtiyarlar bakım evleri kurmağa başlamaktadır. Devrimci hükümetimiz yaşlıların faydalı bir biçimde oyalanabilecekleri ve bütün bu zaman için de bize sağladıkları menfaatin toplumca ödenen bir karşılığı olarak rahat yaşayacakları uygun bir sistem getirecektir.

Zengibar'daki ırk sorununu inceleyelim. İngiltere'nin hâkim olduğu her yerde, onların çekilme zorunda bırakılmalarının arkasından hemen, ya kabileler, ya ayrı topluluklar, ya da ayrı din grupları arasında kavgalar gelmiştir. Kıbrıs örneğini alın. Kıbrıs'ta İngiliz emperyalistleri işçi sınıfını Türk ve Yunan Kıbrıslılar diye ikiye böldüler. Bu sun'ı farkı bir anayasa şeklinde iyice yerleştirdiler. Sömürülen Kıbrıs halkının kuruluşuna adanacak birleşik bir işçi sınıfı hareketini baltalamak tertiplerinde İngilizler başarılı oldukça Kıbrıs halkının katiben birleşmeyeceğini çok iyi biliyorlardı. Zengibar da da böyledir. İngiliz Genel Valisi John Rankin, meşhur Rankin Tekliflerini 1955'te yayınlamıştı. Nelerdi bu teklifler? Bizim sözde anayasamızda, her topluluğun ayrı seçim yapması esasını yerleştirme yolunda gayretlerdi. Araplar, Afrikalılar, Hintliler ve Avrupalılar Zengibar'da ayrı ayrı seçim yapacaklardı. Bu sözde topluluklar, temsilcilerini, ırk ay-

rımı esası üzerinde seçeceklerdi. Bu mücerret bir hayal ürünü değildi. İngiltere'nin sömürgelerde savunduğu, izlediği ve teşvik ettiği siyaseti temsil eden bir modeldir. Bir zamanlar İngiliz sömürgesi olan hangi ülke vardır ki orada toplulukları birbirinden ayırmak, dinler ya da ırklar ve kabileler arasında çatışmalar çıkarmak yolunda bir girişim bulunmasın? Hiçbir ülke yoktur. Tanganika'daki kardeşlerimizi alın. Hep biliriz ki Tanganika halkı, Tanganika Afrika Millî Birliği ve Başkan Nyererenin idaresi altında birlik bir millettir. Arada hiçbir ayırım yoktur. Bununla beraber şu yakınlarda Tanganika halkı emperyalistlerin bir tertibini meydana çıkardı. Bu, bir dinler arası çatışma, sözde bir Müslüman-Hıristiyan meselesi çıkarmak için yapılmış bir tertiptir ve bunun için bir hareket yaratılmış, parayla beslenmişti.

Burada, Zengibar'da bütün hükümet mekanizmasının işleyişinde ve hatta spor ve eğlence işlerinde bile ırkçılık teşvik edilmişti. Bu, her zaman, çok nazık bir mesele olmuştur. Devrim sonrasında bile batı basını bizim devrimimizi bir ırkçı hareket diye tarif etmeğe çalıştı. Sözde birlikler Afrikalılarla Araplar arasında savaş olduğunu ilân ettiler ve bu tip pis propagandayı yaydılar. Devrimimizin asıl mahiyetini, bir sınıf devrimi olduğu gerçeğini karıştırmak, gözlerden gizlemek istediler. Bu sömürülen, fakir işçi sınıfının, köylülerin ve her ırktan fakir halkın toprak ağalarına, gerici hükümete ve imtiyazlı sınıfa karşı yaptığı bir devrimdir. Cumhurbaşkanımız bunu tarihi 8 Mart toplantısında, İngiliz Klübü dahil bütün ırkçı klüplerin millileştirildiğinde, özellikle belirtti.

Biz sosyalist bir devletiz. Sosyalizmin gerçek ilkeleri üzerine oturmuş olan ahlakımız ve felsefemiz, halkı, ırk temeli üzerine tabakalara ayırmayı reddeder. Biz, nesnel «sınıf» ayrımını kullanırız. Sadece kişinin «malik olanlara» mı yoksa «malik olmayanlara» mı ait olduğuna bakarız. Cumhurbaşkanımız, bizi,

hepimizi birleştiren bir tek gey, yani «insanlık» olduğunu söyledi. Biz insanlığımızı, ırklara bakmadan, sınıflara ayırırız. Irklardan ya da menşenden dolayı kimseye karşı kinimiz yoktur; ırk esası üzerinden kimseye de ayrıcalık tanımıyoruz. Irk nedir ki? Tehlikeli bir ölümdür; çünkü hiçbir ırk için nesnel bir vasıflandırma, ya da ortak bir bölüme yoktur. Emperyalistler ırk ayrımını, kendi «ayır ve yen» politikaları için bir alet olarak kullanırlar. Burada, Zengibar'da bir noktaya kadar başarı kazandılar, çünkü önceki hükümet bütün belli başlı kararlarında ırk ayrımı esasını gözetken bir taraf bulunmasına dikkat ederdi. Meselâ, Doğu Afrika İşbirliğine şiddetle karşıydılar ve Doğu Afrika'dan çok Orta Doğuyla bağlarını geliştirmişlerdi. Bu, artık sadece bir tarihi gerçek olarak önem taşır.

İrkçılığı reddediyoruz. Irk esasına dayanan bütün klüpleri bu yüzden millileştirdik. Gerçek insanlık il-

keleri üzerine oturtulmuş, ırkla ilgili olmayan bir devlet kurmaya samimiyetle uğraşyoruz. Biz, Sosyalist bir devletiz. Biz, bir işçi sınıfı devletiyiz. Biz bütün hükümet üyeleri, işçi sınıfı ve köylü asiliiyiz. Dürmanımız sömürücüler, derebeyleri emperyalistler ve sömürücülerin ajanlarıdır. Bu korkunç sistemlerin ayaklarını reddediyoruz; çünkü sömürülenin acısını tattık, sıkıntısını çektik. Hükümetimiz, ırkçılığa ya da faşizme göz yummayacaktır. Hükümetimiz birliğimizi, Afrika Birliğini ve dünyanın her tarafında bütün işçilerin, emekçilerin ve köylülerin birliğini desteklemekte, teşvik etmektedir. Ta ki hepimiz, birlik olarak, tarihi görevimizi yerine getirip bütün insanlığın o utanç verici sömürme sistemlerinden yani emperyalizmden ve kapitalizmden kurtulmasını sağlayalım.

(1) Squatter : Başkasının, ya da kamu arazisi üzerine yerleşen kimse.

Bize Gelen Yayınlar

SOSYALİST DÜŞÜNENİN GELİŞMESİ — F. Engels'den çeviren Slâhattin Hilâv, Ünlü sosyalist düşünür larını toplayan bu kitapta; Diyalektik Ekonomi Politik'ın konusu ve amacı, Maymunun insan haline gelişinde emeğin rolü, Tarihi Maddecilik, sosyalizmin ütopya çağı, sosyalizmin bilim çağı bölümleri bulunmaktadır. (Sosyal Yayınlar : 7) Fiyatı : 5 lira. İsteme adresi : P.K. 716 İstanbul

VARLIK YAYINLARI

POLİTİKAYA GİRİŞ — Maurice Duverger'den çeviren Samih Tiryakioğlu. (Faydalı kitaplar dizisi : 37) Fiyatı : 5 lira.
EMPERYALİZME KARŞI SİLÂHSİZ SAVAŞCI — (Mahatma Gandhi'nin hayat hikâyesi) Louis Fischer'den çeviren : Engin Tonguç. (Faydalı kitaplar dizisi : 36) Fiyatı : 5 lira.
ARAM DERLER ADIMA — William Saroyan'dan çeviren : Türkaya Ataöv. (Büyük cep kitapları : 239) 2. basım. Fiyatı : 2 lira.
SAIT FAİK — (Hayatı, sanatı, eseri) Hazırlayan : Muzaffer Uyguner. (Türk klâsikleri : 51) Fiyatı : 2 lira.

TOPLUM YAYINLARI

TONGUÇ'UN KİTAPLARI — Ceyhan Atuf Kansu'nun denemeleri. (Toplum Yayınları : 4) 1 lira.
ÇARK — Jean - Paul Sartre'in bu eserini Tahsin Saraç çevirmiş, Raik Almacık da sahneye uygulamıştır. (Toplum Yayınları : 5) Fiyatı : 2 lira. İsteme adresi : P.K. 176 — Ankara

“AYAK - BACAK FABRİKASI”

ZEKİ SÖZEL

Sermet Çağan'ın 'Ayak-Bacak Fabrikası' adlı tiyatro eseri, bu yıl Erlangen Tiyatro Festivali'ne katılmış ve yirmi kadar oyun arasında dördüncü olmuştur. Aynı eser, İstanbul'daki Üniversite Şenliğinde de büyük bir ilgi ile seyredilmiş ve sık sık alkışlarla kesilmiştir.

Batı Almanya'daki tiyatro eleştirmecileri Çağan'ın oyununu seyrettikten sonra bizim çocukları ülkemizin gerçeklerini yansıtan bir eseri seçip getirdikleri için kutladılar. Bundan önce fesil, kavuklu tarihi oyunlar götürülürmüştü festivale...

Hem Almanya'da, hem de Türkiye'de Çağan'ın oyunu, ele aldığı konu ve bu konuyu işleyişi bakımından büyük ilgi görmüştür.

Biliyorsunuz yazar, bu tiyatro eserine yirmi dakikalık bir de film eklemiş ve böylece anlatım gücünü arttırmıştır. Yerli ve yabancı eleştirmeciler filmi'nin gereği veya gereksizliği üzerinde durmuşlar, kimisi «çok iyi olmuş» demiş, bazıları ise, «Film, esere kuvvet kazandırmıyor, üstelik dikkati dağıtıyor» demişlerdir.

Ancak, Çağan'ın ele aldığı konuyu işleyişini bir tarafa bırakıp önce konu üzerinde duracağım.

Çağan, Ayak-Bacak Fabrikası'nda bir dükalığı anlatıyor. Bu dükalıkta olup bitenler hiç yabancıymız değil. Dükalıkta toprakla uğraşp didinenleri sömüren derebeyleri var. Vatandaşlarının dertleri ile uğraşacağına çıplak kadın resimlerine bakmaktan büyük zevk alan Düka ve dalkavukları var. Kendinden başkasını düşünmeyenlerle, «nerde hareket orada bereket» diye davrananlar veya «aman bu düzene dokunmayın geçinip gidiyoruz şunun şurasında» diyenler var bu dükalıkta...

Dükalık yalnız Türkiye için değil, başka ülkeler için de yabancı değil. Çünkü, Batı Almanya'da bir tiyatro eleştirmecisi ve fikir adamı olan Brown bana, «bu eseri nasıl bizim için adapte edebiliriz diye düşündüm de pek zor gelmedi» diyordu. Öyleyse, yalnızca Türkiye'nin gerçeklerini yansıtmıyor yargısı eksik kalıyor.

AYAK - BACAK FABRİKASINDAN BİR SAHNE

(Halkın acısına gülen aşılar)

Çağan, uzun bir süre gazetecilik yapmıştır. Tikiye ve yabancı ülkelerdeki siyasi ve ekonomik olayları günü gününe izlemiştir. Oyununda bunun etkisi görüyor. Çünkü meseleler en belirgin ve sivri noktaları anlatılıyor. Bu gazeteciliğinin verdiği gözlem gücünden geliyor olmalı.

Çağan bu oyununda Brecht tekniğinden yararlanmıştır. Bu teknik içinde son derece ilgi gören bazı hususları vardır. Örneğin, Dükanın yanındaki derebeyi ile, dükanın emirlerine karşı gelenleri tutan polisler sonra da bunları yargılayan yargıçlar, daha sonra yası partileri kurup halkı aldatanları aynı kimse olarak göstermiştir.

Ayrıca, statükocunun (ki oyunda bu 3'üncü vat daştır) bütün amacı bir oyuncak yapmaktır. Bu oyuncak kurularak istenince yürümekte, istenince konmakta veya selâm vermektedir.

haber

İNCE MEMED FİLME ALINIYOR

Değerli yazarımız Yaşar Kemal, Londra'da, 20 th. Century Fox şirketiyle, İNCE MEMED'in filme alınması için, bir andlaşma imzalamıştır.

Sinemascop tekniğiyle ve Toroslarda çekilecek filmin senaristi Stanlay Mann ve rejisörleri de Kurosava (Raşamon'u çeviren) ve Nicolas Ray (Asi Gençlik'i çeviren) olacaktır.

Önümüzdeki Mayıs ayında çekilmesine başlanacak olan İNCE MEMED'de, bazı genç türk artistlere de rol verilecektir.

Tüccarları temsil eden 2'inci vatandaş, karışıklıktan hoşlanmakta ve türlü karaborsa oyunları yapmaktadır.

Oyunda semboller sivri noktaları ile belirtildiğinden çok beğenilmiştir.

Oyunun işlenişinde söylenecek şeylerden başlıcaları bunlar.

Çağan bu eseri ile bir toplumun özetini vermiştir. Bu toplumda iyiler ve kötüler vardır. Ancak bunların çeşitli yönlerini seyirciye anlatmak, ustalık isteyen bir iştir. Çağan bunu başarabilmiş yazarlardan.

Bu eser bize, «türk seyircisi mutlaka kaba, saba esprilerden hoşlanır, başka türlüünü seyretmez» yarışmasının son derece yersiz olduğunu göstermesi bakımından da ayrıca önemlidir.

Aslında halk kendi problemlerinin ortaya konulup tartışılmasına ilgi duymaktadır.

Çağan'ın eseri bir profesyonel grup tarafından ele alınıp kamu oyuna sunulursa, üzerinde çok daha fazla yazılacak ve konuşulacaktır kamsındayım.

FUARDAKİ SANSÜRCÜLER

İzmir'deki Fuar sansür komitesi, sosyalist ülkeler pavyonlarında, fuar süresince çalınacak teyp bantlarına daha önce alınmış olan ünlü kompozitör Çaykovski ve Franz List'in yapıtlarını sansüre tâbi tutmuştur.

Bilindiği gibi, bu iki büyük sanatçının yapıtları, radyolarımızda, bir sakınca görülmeden çalınmaktadır.

ULVI URAZ TİYATROSU

İki yıldan beri sahnede görmediğimiz değerli sanatçı Ulvi Uraz, bundan böyle «Küçük Sahne — Ulvi Uraz» tiyatrosunda oynayacaktır.

«Ulvi Uraz» tiyatrosu, önce Haldun Taner'in «Gözlerimi kaparım — vazifemi yaparım» adlı fantezisini oynayacaktır. Daha çok yerli oyunlara yer verecek olan tiyatrodada, daha sonra şu oyunlar oynayacaktır :

Orhan Asena : (Murtaza), Recep Bilginer : (Ben Devletim), Orhan İyiler : (Şarkıcı Kız).

KEŞANLI ALI'NIN BAŞINA GELENLER

Sahnelerimizde hayli başarı kazanan «Keşanlı Ali» yi, önümüzdeki günlerde adliye koridorlarında görürsek şaşmıyalım. Haldun Taner'in yazdığı, Yalçın Tura'nın müziğini yaptığı ve Genco Erkal'ın büyük bir başarıyla sahneye koyduğu müzikli — güldürü oyun «Keşanlı Ali» filme alınacaktır.

Ancak, daha önce davranan bir başka film şirketi, oyunu çekmeğe başlamıştır. Böylelikle iki film şirketi arasında anlaşmazlık çıkmıştır. Bu hareket aslında, öteden beri sürüp gelen, sinemada senaryo ve konu çalmanın, emeği çalmanın yeni bir örneğidir ve üzerinde ciddiyetle durulmalıdır.

I. MÜZİK VE TEMSİL SANATLARI DANIŞMA KURULU TOPLANDI

Ölkemizin müzik ve temsil sorunlarını tartışmak üzere, 3, 4, 5 Ağustos günlerinde, İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademesinde toplanan I. Müzik ve Temsil Sanatları Danışma Kurulu, hayli tartışmalı geçmiş ve bir karara varılmadan dağılmıştır.

Ayrıca Sinema Danışma Kurulu da 11, 12 ve 13 Ağustos günlerinde, İstanbul'da Belediye Sarayında ilk toplantısını yapmıştır.

7. HALK OYUNLARI BAYRAMI HAREKETLİ GEÇTİ

Yapı ve Kredi Bankasının bir kültür hizmeti olan Türk Halk Oyunlarını Yağatma ve Yayma Tesisinin düzenlediği 7. Halk Oyunları Bayramı 18-31 Ağustos günleri arasında, İstanbul'da Açık Hava Tiyatrosunda kutlanmıştır.

Yugoslav ve Hind folklor ekiplerinin de katıldığı Bayrama yurdumuzun dört bir köşesinden 250 kadar kadın erkek halk oyuncusu gelmiş, en tipik 85 oyun gösterilmiştir.

**SOSYAL ADALET
YAYINLARI**

ÖHHÖÖ

Son yılların sevilen yazarı Hüseyin Korkmazgil'in birbirinden güzel ondört hikâyesini bir araya getiren kitap çıktı.

Fiati : 3 lira.

**ÖNÜMÜZDEKİ AYLARDA
ÇIKACAK OLANLAR**

Sadun Aren
**KALKINMAMIZ
VE
SOSYALİZM**

Ünlü ressam Balaban, hayat hikâyesini yeni bir anlatım düzeninde yazdı ve resimledi.

İZ

Tanınmış İngiliz sosyalisti M. Dobb'dan iki çeviri

**KAPİTALİZM
DÜN VE BUGÜN
AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER
VE
İKTİSADİ KALKINMA**

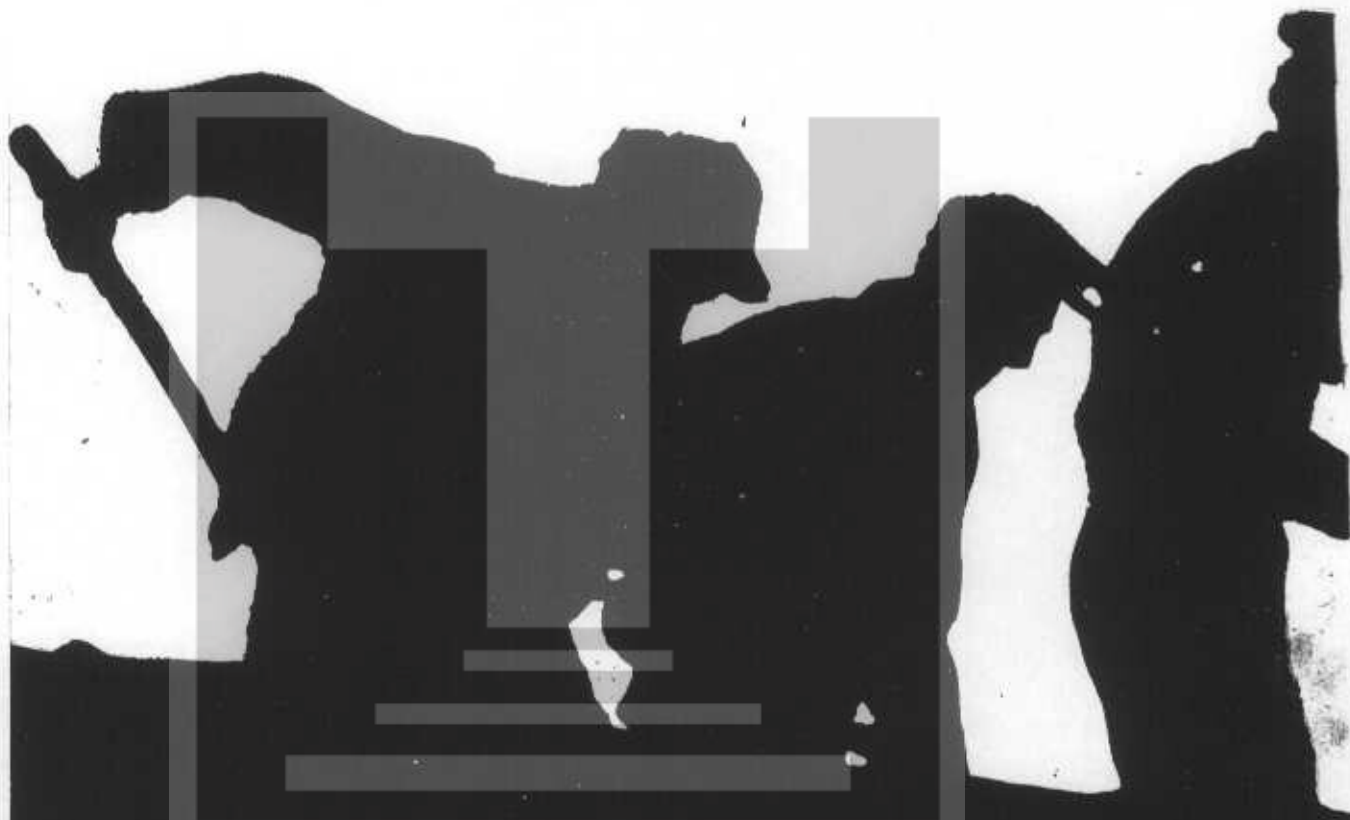
**SOSYAL ADALET YAYINLARININ
GENEL DAĞITIMI : TOPLUM ORGANİZASYON
P. K. 176 — ANKARA**

OKURLARIMIZA

Sosyal Adalet dergisinin 1-18 sayıları, zarif bir ciltle satışa hazırlanmıştır.

Büyük boy, yarım bez cilt karton olan 1-18 sayının bedeli 20 liradır. Ciltsiz 15 liradır. Ödemeli gönderilir. Ankara'da oturanlar dergi yönetim yerinden bizzat alabilirler.

İsteme adresi : Sosyal Adalet, Olgunlar Sokak, Olgunlar Apt. 8/1. Kısa adresi : P.K. 193, Yenışehir - Ankara

TÜSTAV

sosyal adalet

250 Kuruş